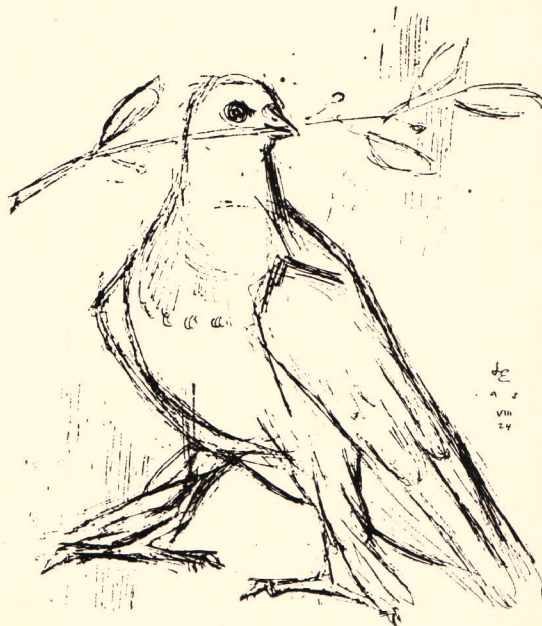

Jelenkor

A TARTALOMBÓL:

BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS
BERTOLT BRECHT
CSORDÁS JÁNOS
GOMBKÜTŐ GÁBOR ISTVÁN
KALÁSZ MÁRTON
PÁKOLITZ ISTVÁN
TAKÁTS GYULA
TÍMAR GYÖRGY
ÍRÁSAI

DOKUMENTUM ★ VITA,
JEGYZET ★ SZEMLE
REPRODUKCIÓK

Felénkör

A Baranya megyei Tanács és a Hazafias Népfront
Baranya megyei Bizottságának irodalmi-művészeti
folyóirata. Megjelenik kéthavonta. 1960. III. évf. 2. sz.

Szerkesztő bizottság: Gyenis József, Kolta Ferenc, Mészáros Ferenc (felelős szerkesztő), Pál József, Takács Gyula, Tüskés Tibor.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Pécs, Széchenyi tér 16. Postafiók 24.

Szerkesztőségi órák: kedden és pénteken 17—19 óráig, kiadóhivatali órák:
csütörtökön 17—19 óráig.

Évi előfizetési díj: 48,— Ft, példányonkénti ár: 8,— Ft, — Csekkszám: OTP 349—803.
Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető bármely postahivatalnál és a Posta Központi Hírlapirodánál
(Budapest, V., József Nádor tér 1.)

Egyéni előfizetési csekkszám: 61 068.

Közületi előfizetési csekkszám: 61 066, vagy átutalás az MNB 47. fióknál
vezetett egyszámlára.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

T A R T A L O M

Simon Emil: Béke és emlékezés (elbeszélés)	1
Marsall László: Az eszmélet delén (vers)	10
Varga Mihály: Könyörgés életért (vers)	12
Karay Lajos: Szeresd az ócska tárgyat (vers)	13
Takács Gyula: Bazalton élők (elbeszélés)	14
Lovász Pál: Pille (vers)	20
Dudás Kálmán versei	21
Bernáth Elvira versei	22
Nóra Adamjan: Megbocsáthatatlan bűn (elbeszélés) Lajos Géza fordítása	24
Cigány hallgatók. Bertalan László gyűjtése	38
Lemle Géza: Március (elbeszélés)	41
Kulcsár János: Magasfeszültség (vers)	50
Galambsi László versei	51
Simonyi Imre: A kettőnk ügye (vers)	52
Bojár Iván: Orlandó margójára (vers)	53
Orbán Ottó: Egyszerű átok (vers)	54
Kende Sándor: Háború (elbeszélés)	55
Kalász Márton versei	60
Jónás László versei	62
Makay Ida: Epilógus (vers)	63
Gulyás János: A fák előbb fehérek lesznek (elbeszélés)	64
Káldi János: Szőke tüzvész (vers)	68
Német költők (Johannes R. Becher, Bertolt Brecht, Louis Fűrnberg, Erich Weinert, Christoph Walter, Karl-Heinz Jakobs versei Arató Károly, Jávorszky Béla és Pákolitz István fordításában)	69

MAGYAR ÍRÓK ÚJ MŰVEI

A

MAGYAR ÍRÓK KÖNYVESBOLTJÁBAN

(PÉCS, KOSSUTH LAJOS U. 5.)

FIATAL ÍRÓK KÖNYVTÁRA:

Békés József:	Három királyok
Galambos Lajos:	Gonosz kátyú
Gerencsér Miklós:	Egre nyíló ablak
Ladányi Mihály:	Az út kezdete
Mocsár Gábor:	Ördögdomb
Tóth Sándor:	Gerinctörés
Tornai József:	Paradicsommadár

ÚJ REGÉNYEK, ELBESZÉLÉSEK:

Barta Lajos:	Öten a hóban
Bóka László:	A Karoling trón
Dallos Sándor:	A déli szél
Dános Miklós:	Üzenet a tetőről
Győry Dezső:	A nagy érettségi
Nagy István:	Szívesen, máskor is!
Sütő András:	Tártkarú világ
Szövérdy Gyula:	Pogány tüzek
Veres Péter:	A kelletlen leány

FIATALOK

<i>Gyevi Károly</i> : Pártoló sorok — — — — —	73
Kovács Emil : Arnyék nélküli fák (elbeszélés) — — — — —	77
<i>Gyevi Károly</i> : Esztergomban (vers) — — — — —	81
<i>Turi Klára</i> : Hogy ilyen vagyok (vers) — — — — —	81
Somlai Iván versei — — — — —	82
<i>Gombkötő Gábor István</i> : A tolvaj (elbeszélés) — — — — —	83
<i>Lukács Ottó</i> : Elégedetlen (vers) — — — — —	86
<i>Rózsa András</i> : Köhideg zengés eddzen (vers) — — — — —	87
<i>Antalfy István</i> : Lajcsi (vers) — — — — —	87
<i>Búzás Huba</i> : Piaci naplemente (vers) — — — — —	88
<i>Kerék Imre</i> : Őszi harsonák (vers) — — — — —	88
<i>Cs. Nagy István</i> : Születésnap i láz (vers) — — — — —	89
<i>Csörnyei Sándor</i> : Képeslap (vers) — — — — —	89

DOKUMENTUM

<i>Bárdosi Németh János</i> : „Nádi hegedű” (Emlékek Móra Ferencről) — — — —	90
<i>Kávássy Sándor</i> : Medgyessy Ferenc Somogyban — — — — —	93
<i>Hernády Ferenc</i> : Könyvégetés Pécsen a 18. században — — — — —	95

VITA

<i>Timár György</i> : A modern líra néhány kérdése — — — — —	96
<i>Seres József</i> : Modernizmus és az új tartalom — — — — —	103

JEGYZET

<i>Tüskés Tibor</i> : Film és irodalom — — — — —	109
<i>Csordás János</i> : Az Ady-szobor tövében — — — — —	111

SZEMLE

<i>Gyurkó László</i> : Tornai József: Paradicsommadár — — — — —	113
<i>Szöllősy Kálmán</i> : Gazdag Erzsébet—Lukács Kató: Száll a sárkány — — — — —	115
<i>Werner István</i> : ifj. Kodolányi János: Ormánység — — — — —	116
<i>E. Fehér Pál</i> : Megmozdult a föld — — — — —	118
<i>Alakza Ambrus</i> : A modern német líra kincsestára — — — — —	119
Siptár László : Cao Hszüe-csin—Kao O: A vörös szoba álma — — — — —	124

HIREK

KEPEK

A címlap *Soltra Elemér*, a belső rajzok *Bojár Iván* munkái

A műmellékleten:

Simon Béla: Új istálló

Martyn Ferenc—*Bizse János*: Tanműhelyben

Lantos Ferenc: Új városrész épül

Soltra Elemér: Pihenők

Platthy György: Turbinaszerelés

(Foto: *Sarkadiné Hárs Éva*)

Simon Emil

Béke és emlékezés

Emlékezett egy szombat délutánra.

Judit, a felesége, palacsintát sütött, fehér porcelántányérra borogatta a forró tésztát. Kedvteléssel nézte, munka közben is játékos mozdulatait, a tűz melegétől kipirosodó arcát.

Akkor azt mondta az asszonynak:

— Fogadjunk a fél papucsomba, hogy tíz palacsintát is megeszek, anélkül, hogy a kezemet használnám.

Judit hátranézett, nagy nevetés ugrált a szemében, arcán puha gödröket formált a mosoly.

— Fogadjunk, egy főzőkanál ellenében!

Sokszor évődtek így, csupa vidáman, mind a ketten. Ha már kifáradtak a nevetésben, ölébe ültette Juditot, s azt játszották, hogy kisbaba az asszony, akit dajkálnia kell.

— Tartom a fogadást — mondta tréfás komolysággal, és máris odament a palacsintás tányérhoz. Két kezét a háta mögött összekulcsolta, lehajolt és szájával felemelt egy palacsintát, aztán beszívta a foga közé.

Mindezt persze jókedvű kacagás kísérte, Judit teljes emberként tudott nevetni, vidámságában nem volt sem árnyék, sem hamis hang.

Végül megette a palacsintákat, úgy, hátrakulcsolt kézzel, és az asszony ünnepélyesen kezébe adott egy fakanalat. Valahonnan piros masnit is kerített a nyelére — — —

Érdekes, most emlékszik először erre a délutánra. Akkor sem gondolt rá, amikor sebesülése után néhány héttel, a főorvos közölte vele, hogy mindkét karját kénytelen volt levágni. Pedig akkor fásultan és józanon, majdnem minden eseményt felidézett, ami valaha a kezével kapcsolatban volt. Még a frissen vasalt ing érintését is érezni vélte a karján, a zongora billentyűinek kemény tapintását az ujja hegyében.

Tudta, hogy számolnia kell az emlékekkel.

— El fognak jönni hozzám — gondolta végig világosan és őszintén — százszor visszateszik és százszor újra leszakítják majd a karomat.

Többször a halálra is gondolt, de kar nélkül az öngyilkossághoz is sutának érezte magát.

Most, hogy ez a szombat délután felöltött előtte, egyszerre újra elveszítette minden erejét.

A hatalmas kórház hegyoldalban ereszkedő parkjában feküdt, egy jól ki-párnázott nyugágyban. Csendőra volt, semmi sem zavarta a szemlélődést, gondolkozást. Mintha a szél is elállt volna, mozdulatlanul látszottak a fák, a hegy gerincén.

Ilyenkor sokszor sírt. Sokszor megnyugtatónak érezte volna, ha ez a mozdulatlanság a halál csendjét jelenti. De nem az volt. A legyőzött és továbbélő emberek gyáva várakozása volt ez a hangtalan pihenő. Újabb fájdalmak, újabb emlékek fogadóórája.

Kutasi jött az úton, óvatos lépésekkel. Leült mellé a fűbe, zsebéből cigarettát vett elő.

— Rágyújtasz, mérnök úr? — kérdezte. Hangja sípoló volt, tüdőlövással bajlódott.

— Megkérlek — mondta csendesén.

Kutasi nem dohányzott, de mindenkit megkínált. Kivett egy cigarettát, meggyújtotta, aztán a mérnök szájába tette.

— Köszönöm.

Kutasi bólintott. Időnkint kivette a cigarettát a mérnök szájából és leverte a hamut.

— Szeretném, ha nem vennél észre engem — mondta Kutasi. — Láttam, hogy gondolkoztál valamin. Csupán a cigaretta miatt jöttem.

Itt, a kórházban, leszoktak minden hamis udvariaskodásról. Megint visszatértek az emlékek.

— Juditot el kell felejtennem — mondta magában, talán tizezredszer. — Judit tökéletes ember, nem foszthatom meg ettől a kiváltságától.

Vajon, mi lehet vele?

Ezen is minden nap tűnődött. Hónapokkal ezelőtt, amikor végre magához tért, többször iratott a régi címükre. Néhány levél visszajött, „ismeretlen”, vagy „elköltözött” jellel.

Olykor megkönnyebbült, hogy így történt. Mert a levelekben megíratott mindent, őszintén. Egy időben a vigasztalásokat is elhitte. Terveket szőtt a jövőre. Elképzelte Judit ujjongó válaszát, hogy elfogadja őt, ilyen csonkán is.

Ugyanakkor tudta, hogy az efféle képzelgések nem enyhíthetik a valóságot, és egyszer széjjelfoszlanak. Próbálta meghosszabbítani ezeket a napokat, de hiába.

— Mi lehet Judittal? — kérdezte hangosan. Önkéntelenül szólalt meg, maga is megijedt, amikor a hangját meghallotta.

Kutasi rögtön válaszolt.

— Nézd Ernő, a háború roppant szövevényeket kuszált az emberek közé. Hosszú idő eltelik még, amíg mindenki sorsa rendeződik. Én hiszek abban, hogy ami valamikor egy egész volt, ismét összeáll.

— Nem minden — mondta a mérnök, és fejével a két karja helyé mutatót.

— Egy ember sohasem egész — mondta Kutasi. — Én olyan egészre gondoltam, ami bonyolultabb, mint te, vagy én, külön-külön. Tulajdonképpen az igazi egészet akartam kifejezni.

— Lehet, hogy így van — mondta elgondolkozva a mérnök —, de akkor egy embernek is egészsznek kellene lenni, annyira, hogy a még tökéletesebb egészen hinni tudjon.

— Ó, a hit! — legyintett Kutasi, keserű mosollyal. — Hittél abban, hogy életben maradsz, amikor az akna a fedezékbe csapott? Persze, gondolkozni sem tudtál azon. Nem volt időd. Most meg túl sokat gondolkozol.

— Nincs kezem — mondta a mérnök. — Mindent, amit a kezem elvégezhetne, a gondolataimmal kell helyettesítenem.

— Volt a mi városunkban egy ember — kezdte Kutasi — ugyanúgy, mint te.

— Ezt már elmondtad egyszer — mondta a mérnök idegesen.

Hallgattak. Valahonnan hosszú zengéssel konduló harangot lehetett hallani. Ez jelezte a csendóra végét. Nyomban utána feltűntek a fehér ruhás ápolónők, az uzsonnával.

Hozzájuk Inge közeledett. A mérnök, valahányszor meglátta ezt az asszonyt, mélységesen szégyenkezett. Zavarát legtöbbször nem is tudta leplezni.

Inge hat hónapja ápolta. Öntudatra ébredésének első napjaiban jött oda az ágyához, a főorvossal.

— Maga erős ember, férfi — mondta katonásan a főorvos. — Él, és az élet-hez kézre van szüksége. Inge lesz a keze.

Inge biccentett és mosolygott. Azután megkérdezte, van-e szüksége valamire. Amig mosdatta és etette, jól esett minden mozdulata, mert néha Juditra emlékeztette. De aztán más szükségleteiben is igénybe kellett vennie Ingét, mert hiszen ő volt a keze. Ezt lealázónak tartotta, bár Inge mindent könnyedén és mosolyogva csinált.

Néhány hét múlva, amikor először megengedték, hogy a kórházon kívül is sétálhat, Inge meghívta magukhoz vacsorára.

Először felmelegítette a váratlan öröm. Vágyott már a családi közösségbe, elképzelte a vacsora barátságos hangulatát.

Azután eszébe jutott a valóság: mi lesz, ha más egyébre is szüksége lesz, vacsora közben? A férje és a gyerekei előtt mégsem hívhatja ki magával. Nem ment el.

— Haragszik? — kérdezte másnap az asszonyt.

— Nem — mondta, nagyra nyitva sötétkéék szemét. Később megállt a munkában és ránézett, nagy komolyan.

— Azt hittem, hogy meg tud szokni, végre.

Az Inge hangjából érezhető, őszinte csodálkozástól elszégyellte magát.

— Nem való vagyok én egészséges emberek közé — mondta határozottan és hidegen, hogy ezzel is igazi érzéseit leplezze.

Azóta Inge is tartózkodóbb lett, nőies kedvességét anyai melegség váltotta fel. Így valahogy el tudta viselni azt, amit meg kellett tenni övele.

De azért a zavar igazában soha nem engedett fel. Most is, amikor meglátta közeledni, melegség öntötte el.

— Tudott pihenni, mérnök úr? — kérdezte az ápolónő.

— Köszönöm, igen. — Azután azt mondta még:

— Szeretném, ha Ernőnek szólítana. Egyszer megígérte már.

— Ó, olyan furcsán hangzik ez németül — mosolygott Inge és próbálgatta kimondani.

Ezen derültek mind a hárman, kis időre ő is elfelejtette kínzó gondolatait.

Inge ügyesen és ízlésesen táltalt. Mozdulatait szinte észrevétlenné tette. Olykor valóban nem volt más, mint szorgalmas, eleven kéz.

A mérnök étvágygyal evett. Hónapok óta arról is meggyőzték, hogy az életét fenn kell tartania, ennek pedig legfontosabb feltétele a táplálkozás.

— Örülök, hogy működik az életőztöne — mondta egyszer a főorvos.

— Igen, az ösztönök mindig többet tudnak, mint az értelmes ember — felelte határozottan. Később nem emlékezett, honnan jött ez a gondolata. Talán azért mondta, hogy német tudását próbára tegye.

Közben Inge beszámolt a legfrissebb hírekről. Ezek a háború utáni élet kialakulásáról szóltak. Sok kuszaság volt ezekben a hírekben is, tele voltak ellentmondással. De azért végighallgatta figyelemmel, s utána rendszerint azt kérdezte:

— Levelem nem jött, Inge?

Ma nem válaszolt határozott „nem, mérnök úr”-ral az asszony. Felnézett a hegyre és sokáig tűnődött.

— Olyan érzésem van — mondta kis idő múlva —, hogy megjön a levél. Tudja, az asszonyok a valóságon túli dolgokat is érzéklni tudják.

— Hiszek magának — mondta ő is egyszerre, és valóban hitt. — Miért ne? — gondolta — miért ne? Most áll helyre az éveken keresztül meggabalyodott világ. Mi ez a néhány hónap, ami békeességben eltelt?

— Ugye, lefordítja majd nekem? — kérdezte Inge, gyermekes kíváncsisággal. — Persze csak azt, amit másnak is lehet tudni.

— Nincsenek titkaim maga előtt! — Erre zavarba jöttek mind a ketten, és elfordították egymástól a fejüket.

— Mondja Inge — szólalt meg a mérnök — de őszintén, hogyan fogadná maga a férjét, ha kéz nélkül jönne haza?

Kutasi, aki eddig hallgatott mellettük, megszólalt.

— Feltételezett helyzetekben az őszinteség is csak feltételezett lehet.

— Én megmondom — kezdte Inge, miközben összeszedte a terítéket. — Egy asszonynak szinte testrésze, a hozzá tartozó férfi keze. Bizonyára sok időbe kerülne, amíg megszoknám, hogy nincs. De aztán...

— Áldozatra gondol?

— Nem. Ismerem magamat, az embereket általában. Aligha hiszem, hogy van áldozat, valami érdek nélkül. Azt akartam mondani, hogy más is van, ami ahhoz a férfihoz köt. Az egyénisége, a szavai, az arca... És egy nő sokat tud pótolni, ha igazán akarja.

— Van, amikor előírják számára — mondta a mérnök és várakozással nézett az asszonyra.

— Alkinek ítélőképessége van, meg tudja érezni a különbséget — mondta nyílt tekintettel Inge.

— Örülök, hogy van ítélőképességem — mondta megkönnyebbülten a mérnök. És hozzátette: — Már amennyire én örülhetek.

— Világos gondolataid vannak — mondta Kutasi — és a mai világban ez sem megvetendő.

Azután Inge és Kutasi felsegítették őt a nyugágyból, és hármasan elindultak az épület felé.

Tetőterasza is volt a kórháznak, oda mentek fel alkonyatkor. Messzire elláttak innen, tiszta időben a hegy tetején dolgozó favágók mozdulatait is kivehették.

Egyikük hozott magával valami könyvet, s minden este más olvasott fel abból. Néha megállították a felolvasót, és vitatkozni kezdtek egy-egy elhangzott részletéről, vagy akár csak egy mondatról.

Ha Inge nem ért rá, szobatársa, meg Kutasi kísérté fel a lépcsőn. A szobatársa büntetőtáborból került ide a kórházba, nem a frontról. Keserű-szavú, szá-

radt embernek ismerték. Senkivel nem tegeződött, de udvarias és előzékeny volt mindannyiukkal.

Ezen a délutánon is ott lépkedett a mérnök mellett, óvatosan figyelte a járását, nehogy a kéz egyensúlyozó hiánya miatt megtántorodjék és lezuhanjon a meredek lépcsőn.

— Ide csinálhattak volna már egy liftet — mondta Kutasi.

— Ez már a gyógyulás jele nálad → mosolygott a mérnök —, hogy ilyesmi is eszedbe jut.

→ Csodát! — legyintett Kutasi. — A rossz tudóm jele.

— Ne higgye — szólt közbe a mérnök szobatársa. — A halálraítéltek gondolkozás nélkül mennek mindenhová. Még a tetőre is. Ha maga hiányolja a liftet, abból azt látom: élni akar.

Néhány lépcsőfokot szótlanul lépkedtek, aztán újra feléjük fordult, szomorú arcával.

— Sok millió embernek ez a vágya manapság. Meglátjuk, lesz-e értelme?

— Ilyen távlatokra nem gondoltam még — mondta a mérnök.

Felértek. Körben majdnem mindegyik nyugágyon feküdt már valaki. Az ő helyük szabad volt még. Üdvözölték a többieket, azután leültek ők is a nyugágyba. Kutasi betakargatta a mérnök lábát.

Csend volt. Amolyan szertartás-féle volt ez az esti gyülekezés. Kinéztek a korlát felett, körülöttük a hegység is pihenőre készülődött.

Vártak nyugalommal jó ideig. Velük szemben egy sötétszemüveges férfi azt kérdezte:

— Hol van Szakál?

Szakál volt a felolvasójuk, művelt, finom idegzetű ember. Odahaza író volt, induló pályafutását állította meg a háború.

— Ma este nem lesz felolvasás, úgy tudom — mondta valaki.

→ Miért? — kérdezték többen.

— A főorvos akar velünk beszélni.

— Csak nem bocsájtanak el? — kérdezte az előbbi hang ijedten.

— Valóban, mi lenne, ha ma este bejelentnék, hogy elbocsájtanak — kérdezte a mérnök.

— Mennénk tovább — felelte a szobatársa.

És azt gondolták mind a hárman:

— Ez az igazság. Évek óta ezt teszik már, mennek, vándorolnak céltalanul, új, meg új parancsra. Miért ért volna véget ez a vándorlás?

— Becsapom a vázhatóságot — mondta keserű gúnnyal Kutasi — jó tudót hoztam ki, vacakot viszek haza.

— Haza? — kérdezte a mérnök. — Érdekes lenne, ha megkérdeznénk az itt ülőktől, mi az elképzelésük erről.

Az előbbi bejelentés hatása lassan elült közöttük, ismét csendesség lett.

Majd a sötétszemüveges férfi izgatott hangon azt mondta:

— Uraim, ha nem lett volna háború, sohasem kerültünk volna ide!

Erre az egyszerű mondatra, soha nem tapasztalt élenkség támadt.

— Úgy látszik, magának idegeire ment, hogy elmaradt a mai felolvasás — kiabálta valaki.

— Agyon kellene ütni az ilyen naiv embereket — dörmögte a mérnök szobatársa csendesen.

A sötétszemüveges férfi elsápadt. Felállt, és tapogatózó lépésekkel lebotorkált a lépcsőn.

— Tulajdonképpen igaza van — mondta a mérnök.

— Tulajdonképpen hazudik — mondta Kutasi. — Elmúlt eseményeket nem lehet feltételezni.

— Én azért haragszom rá, — mondta a mérnök szobatársa —, mert olyasmit magyarázott meg, amit itt mindnyájan óvatosan elkerültünk. A többiek is ezért háborodtak fel.

— Gyávaság így megkerülni a valót — mondta a mérnök.

Jött a főorvos. Sötétedett már, meggyújtották a lámpákat.

— Jóestét uraim — köszöntötte őket a főorvos. Sokáig nem szólt ezután, láthatólag erősen gondolkozott.

— Megbízással jövök önökhöz, ilyen szokatlan időben — kezdte végül, de bizonytalanság érződött a hangján. — Önök több hónapja elzártan élnek ebben a völgyben. A kerítésen túl pedig viharosan alakul az élet. Az emberek nemcsak befejezték a háborút, de meg is akarják fojtani. Holnapután tüntetés lesz a városban, a háború ellen. Szeretnék, ha ezen önök is részt vennének, mint minden szónál és képnél ékesebb bizonyíték. Ez volt a mondanivalóm.

Gyors fejmozgással nézett körbe, arcára tétova mosoly merevedett. Legtöbben — kiszakadva a valóságos környezetből — mélyen elgondolkozva ültek.

— Reklámnak akarnak bennünket — súgta Kutasi.

— Rosszul fejezi ki magát — mondta a mérnök szobatársa. — Lehet, hogy így hangzott a főorvos szájából, de ő katona volt, megszokta a nyers beszédet.

— Még nem mentem végig az utcán így — mondta a mérnök, és szemével a két karja helyére intett.

— Ez a krízis — mondta a szobatársa.

— Kérem — kezdte megint a főorvos — nem akarom zavarni önöket. Gondolkozzanak. A magunk részéről, orvosi szempontból nem látjuk akadályát. Sőt. Azt hiszem, legtöbbjüknek jót fog tenni. Jóéjszakát!

— Úgy kell felfogni ezt — mondta valaki —, hogy mibennünk is van hasznosítható rész.

— De csak ennyi? — kérdezte Kutasi. — Szegény vigasz.

— Ez csak az első lépcső — mondta a mérnök szobatársa.

Harmadnap reggel tisztán öltözött emberek álltak a kórház kapujában, kis csoportban. A bentlakók az előcsarnokban ültek, az üvegfal mögül nézték a gyülekező idegeneket.

Egy nő vált ki közülük, a portással beszélgetett sokáig. Messziről is látszott, hogy nem értik egymást. Végül a portás megfogta a nő karját és bevezette az előcsarnokba.

— Ki tud franciául? — kérdezte a portás.

Hirtelen elhallgattak mindannyian, a nőt figyelték. Az ápolónőket, orvosnőket megszokták már, de ő egészen más volt. Legtöbben hónapok óta voltak itt, most egyszerre elképedtek és bámészkodtak leplezetlenül.

A nő finom mosollyal járatta körbe a tekintetét. Többen a mérnökre néztek, és biztatták is, hogy jelentkezzen, hiszen jól beszél franciául. Ezt a nő is észrevette és közelebb lépett a mérnökhöz.

— Ön? — kérdezte nyílt mosollyal.

— Igen, asszonyom — válaszolt a mérnök. — Ha megengedi ...

Megkísérelt egyedül felállni, de nem tudott. Kutasi szolgálatkészen segített, de ő durvának és tolatkodónak érezte most ezt a gyöngédséget.

Amikor felállt, a nő végignézett rajta. Mosolya merevvé vált, szemében sajnálkozás és zavar tükröződött.

A mérnököt fájdalmasan érte ez a tekintet. Szinte újra végigélte a sok hónapos megpróbáltatás minden napját.

Majd a nő újra mosolyogni kezdett és azt mondta:

— Kérem, jöjjön velem.

Elindult. És a mozgás a nyugalomát is visszaadta.

Kint, a kerti úton, oldala mellett lépkedett az asszony.

— Szerettem volna magába karolni — mondta őszintén és ránézett a férfira.

— Mindig ilyen őszinte? — kérdezte a mérnök. Ismét elöntötte a melegség, mintha ütés érte volna.

— A háború szoktatott rá, hogy soha ne képzeljek mást, mint ami a valóság.

Azután hozzátette még:

— Az én férjem is odaveszett.

— Fogadja részvéteimet, asszonyom — mondta szertartásosan a mérnök. Szeretett volna szabadulni ettől a beszélgetéstől.

— Magának mi a foglalkozása? — kérdezte az asszony.

— Mérnök vagyok.

— Mon Dieu! — kiáltott elképedve — az én férjem is mérnök volt.

Odaértek a kapuban álldogálókhoz. A mérnök megtudta, hogy francia partizánok valamennyien, a város melletti büntetőtáborban voltak elzárva, ők szervezik a ma délutáni tüntetést. Odajött a főorvos is, meg egy német rendőrtiszt. A mérnök tolmácsolta a mondanivalójukat.

Közben az asszonyt figyelte, arcából és alakjából Juditot próbálta megformázni. Néha olyan mélyen belemerült ebbe az elképzelésbe, hogy nem is hallotta, mit beszélnek. Ilyenkor az asszony figyelmeztette, halk, udvarias hangon, mintha csak megértette volna, miről van szó.

Végül megállapodtak és elbúcsúztak.

— Délután legyen ott — mondta az asszony és arcába nézett hosszasan. — Milyen különös — mondta még elgondolkozva, de nem mondta meg, hogy mire gondol.

Őt megbízták még, hogy a kórházakat vezesse a találkozás helyére. Délután terjedelmes autóbuszok kanyarodtak a kórház bejárata elé. Ők ott vártak már az utcán, szorosan egymáshoz közel állva, mint nagyon messziről érkezett, félénk idegenek. Nyár eleje volt, fájdalmakat sem éreztek a langyos levegőben. A felszállásnál az ápolók segítettek. Kényelmesen elhelyezkedtek, izgatottak voltak, mint a kriánduló gyerekek.

— Most valami új kezdődik — mondta Kutasi. — Végül ezt is megértük.

Elindultak. Mindaz, amit az ablakon keresztül láttak, újszerű volt és könnyekig meghatotta őket. Hiszen nem is idegen országból, de a halálból jutottak ide legtöbben. Egy-egy facsoport, vagy kert, ujjongásra készítette őket. Mire a város főterére értek, egymás szavába vágva, csillogó szemmel mesélték, ki mit látott.

A mérnök az asszonyt kereste. Meg is találta, a csoport közepén. Körülötte úgy mosolyogtak a férfiak, mint madár körül a fészek.

— Asszonyom — mondta a mérnök — vegye át tőlem a nyomorék-külmítményt.

— Ne beszéljen így — mondta meleg hangon az asszony. — Önök mindannyian élnek. És ez most egyelőre igen fontos.

— Egyelőre! És azután? — kérdezte a mérnök.

— Becsapnám, ha erre válaszolnék. Bizonyosan becsapnám.

— Mindig nehezebb lesz élni, e nélkül a válasz nélkül.

— Nemcsak szavak válaszolhatnak az ember legfontosabb kérdéseire — mondta csendesesen az asszony. — Kérem, szíveskedjék megmondani az uraknak, hogy sorakozzanak, indulunk.

— Igen, asszonyom.

Az egyik mellékutcából népes csapat vonult a térre, rengeteg zászlót és feliratot vittek. Hozzájuk is jött egy ember, táblákat osztogatott. Azután sorba álltak és elindultak. A mérnök, a szobatársa és Kutasi, egymás mellé állt. Nem is szándékosan, csak a megszokás vezette őket. Néhányan közülük is kiabáltak. „Soha többé háborút!” „Békét, békét, tartós békét!”

A tömeg egyre nőtt. A város legszelesebb utcáján már nem is láthatták a sor szélét.

A mérnök a sebesült társait nézte. Ez volt az első találkozásuk a közösséggel, az első élményük, gyógyulásuk óta. Legtöbbször mély hatással volt ez a felvonulás. Arcuk elsápadt, szemük kitágult, arcsontjaikon megfeszült a bőr. Nagyon erősnek kell lenniük, hogy kibírják.

— „Békét akarunk!” — kiáltozta mellettük egy kis csoport, ütemesen.

— Hisz ön ebben? — kérdezte Kutasi a mérnök szobatársától.

Az ember sokáig hallgatott. Azután azt mondta:

— A háborút meg lehet akadályozni. De ha már elkezdődött! — és legyintett súlyosan, mintha ólmos nehezéket ejtett volna le.

— Ennyi ember szava mégiscsak számít — mondta a mérnök.

— Ebben én is hiszek — mondta a szobatársa. — Csak valahogy úgy látom, hogy a döntő pillanatokban mindig távol vagyunk. A döntő pillanatok mindig máshol következnek el.

— Ez is megváltozhat — mondta Kutasi.

— Hisz ön abban? — kérdezte a mérnök szobatársára.

— A megelőtt tudomón kívül hajlandó vagyok hinni bármiben, amiben egy cseppnyi élni-vágyás látszik.

Továbsodorták őket. Elfáradtak. A hátralévő időben nem is gondolkoztak már. Elkábította őket az egyszerre sokféle élmény.

Esteledett már, amikorra ismét az autóbuszokhoz értek. A francia asszony ott volt, kutatva nézte a közeledők arcát.

A mérnök messziről meglátta az asszonyt. Visszafordult és egy másik autóbuszhoz ment. De, hogy mennyi önuralommal tette ezt, csak ő tudta, meg a szobatársa, aki látta a jelenetet, s annak hatását az arcán.

Sötétben érték vissza. Megkérte a nővért, hogy kísértálasson még a kertbe. Ment, ment a rendezett utakon, elfáradt azután, leült egy padra. Hosszú ideig bámult maga elé. Az épületből kiragyogott a fény, megvilágította az arcát.

A szobatársa jött az úton, megállt a pad mögött. Nehezen lélegzett ő is, a mérnök kifinomult érzékével felfogta, hogy vele együtt szenved.

— Nem kell mindenről lemondania — mondta a férfi csendesesen. Mintha kitalálta volna, hogy a francia asszonyra gondol éppen, s nagyon józanon, okosan megforgat magában minden eshetőséget.

— Sok, igazán becsületes ember van. Ha ezeket megtalálja, visszakapja a régi hitét. Vagy az is lehet, hogy új módon fog hinni a többi emberben.

A mérnök meg ezt gondolta:

— Rájöttem! Rájöttem! Az arca vonala azonos Judit arcával. Máskülönben elfelejthette már a férfikéz simogatását, hiszen két éve özvegy.

Hangosan így felelt a szobatársának:

— Eljöhet az idő, amikor a kéz-nélküliek is megélnék, csak szeretet legyen számukra.

— No, látja.

Inge jött, és megszólította őket.

— Várom már magukat a vacsorával. Nincs szüksége valamire, mérnök úr?

— Nem, köszönöm — mondta zavartan a mérnök.

Bojár Iván rajza

Marsall László

Az eszmélet delén

Megálltam ott
a villanyóránál dél közeledtén
s mint szirtsoron a hab
szikrázott három gépkocsi-patak
megálltam ott
az eszmélet delén
hol a város legforgalmasabb.

Megálltam ott
s a test kapuin át
bezúdultak a hangok és a képek
a decemberi dél a benzinszag
mosolyba-oldott arc jólformált alak
e jelenség-arzenál és mögötte a lényeg.

Megálltam ott
az eszmélet delén s az Embert figyeltem.
Lobbant a jelzőlámpa
háromszínű skála: zöld piros között sárga
s egy vakmerő arcél dalolt
s két sofőrkező már szinte rászegezve
a fekete volánra:
„Testvér szögesdrót sebző csomóin jártam
és megcsapott a gránát robbanása
laktam odúban szenny és vágy között
míg kiléptünk e tágasabb világba.”

Ott álltam
és az eszmélet delén
egy diáklány a társán végignézett:
„Tudom vitáztunk Hegelről meg Marxról
de később megleptek a szenvedélyek
és csókba fulladt mindegyik idézet.”

Ott álltam
és az eszmélet delén
egy léggömb szállt mint eleven szabadság
s a gyermek aki emlék súlya nélkül
nézte e gömbre álmodta magát.

Ott álltam akkor
 figyelve e néma hangokat
 a szemvillanást a mozdulatokat
 s mondtam:
 amit a szem s a fül tud semmi:
 idom vagy forgatag
 az ember önnön lényegét levedli
 s ami megmarad;
 háború szenny viták szabadság
 e közösség sorsa:
 — egyetlen tapasztalat.

Eszmélet dele
 decemberi dél
 mikor az emberben az egyetemest látod:
 e közösséget
 mely képes számtalan halál fölé emelni
 tágasabb világot.

Eszmélet dele
 decemberi dél
 hol a város legforgalmasabb
 a teherautók metamorfózisát
 megérted egy pillanat alatt:
 nem négy kerék rakodótér
 két izzószemű lámpa
 hanem gép
 s hátán például lisztet küld e közösség
 tagjai számára.

Eszmélet dele
 decemberi dél
 mosolyba-oldott arc jólformált alak
 e formátlan forgatag szín és fény-hatása
 összeomlik:
 a meztelen csont beszél
 e közösség:
 a dolgok új vonatkozása.

S e felismerés boldogsága ordít
 a villanyóránál dél közeledtén
 hol
 mint szirtsoron a hab
 szikrázik három gépkocsi-patak
 s rohannod kell

eszmélet dele
 decemberi dél

és megadod magad.

Varga Mihály

Könyörgés életért

Bokrokat akarok látni,
az ágakon cinke fészket,
levelet akarok látni
testén rovarot mászni lustán,
gyökeret akarok látni
ahogy sárga mélybe kúsznak.
Adjatok kanyargós utat,
ösvényeket vármokkhoz,
adjatok széles utakat,
adjatok hosszú utakat
hogy száguldjak egyre messzebb,
adjatok sima utakat
miken szívek messze jutnak,
— adjatok tiszta utakat.
Ó, engedjete beszívni
hajnali-esti illatot,
rózsavirágnak illatát,
rózsavirágnak illatát,
embertesteknek illatát.
Maradjatok nálam percek
mindent megszőlő perceim,
maradjatok nálam, hangok,
fülemnek édes hangjaim.

Világok közt jár napsugár,
oda lép lassan az ember is,
hagyjatok nekem lépteiket,
az ember sugár-lépteit,
hagyjatok nekem fényeket!

Mélybe száll a gondolat,
magasba száll a gondolat,
világot-szőlő gondolat;
a gondolat, ha elrepöl,
az ember a nyomába lép,
— hagyjátok nekem lépteit,
sugáron-járó lépteit.

(Sugár lesz már a járda is
min ember rója útjait,
rezgés lesz már a járda lám,
a két csillag-közt járda.)

Fonjatok erős kötelet
aranyál is szebb fonalat,
kössetek egybe szíveket,
fonjatok erős kötelet.
Rakjatok óriás tüzeket,
lángoljon messze a lángjuk,
gyűljenek köré, akik fáznak,
rakjatok nagylángú tüzeket.
Táncoljuk körül a lángot
énekünk verje fel csendjét
a szunnyadó-alvó éjnek
táncoljuk körül a lángot,
és tücskök húzzák a nótánk,
kacagva ropjuk a táncot.

Hagyjatok nekem titkokat,
hogy kutassam részegülten,
hagyjatok nekem titkokat!

Gyereket akarok látni,
homokban játszó gyereket,
néniket akarok látni
derűs, széparcú néniket,
mezőket akarok látni,
hátukon erős gépeket,
életet akarok látni

-- naponta-növő életet!

Karay Lajos

Szeresd az ócska tárgyat

Szeresd az ócska tárgyat,
mert néki nincs vasárnap.
A hangot is, mely éppen
elhallgat észrevétlen
s meghal, nehogy zavarjon
s egy percet felkavarjon.
Szeressed ő n m a g á é r t
a csorbaszélű tányért
és benne híg leveskéd:
jószág az és melegség;
kérlel, ha fázol, enni,
s fáj néki, hogy csak e n n y i.

Ne légy nélkülük boldog,
ki önmagad' sem érted;
hidd, hogy a néma dolgok
meghalni készek érted:

láthatatlan kezével
mind óhajod után nyúl:
a szén jaj nélkül ég el,
kályhád vasán ha láng gyúl;
párnás ölében elrejt
a szélvert tájakon
vad évszakokkal versenyt
jutó öreg vagon, —
s míg kézről-kézre adnak
hegy-völgyek, állomások,
vacogva véd az ablak,
s a szikravillanások
kirajzanak elébed,
csókjuk nyomodba szórják,
s táncolnak, míg csak élnek,
a pöttynyi tűzsziporkák...

Mint rab ha óvja társát,
egy-láncra fűzve véle,
megosztva hallgatását,
mely előbb, mint beszéde:
rabtársadat, a Tárgyat
háláddal úgy kíméljed. —
Türelmes lénye nálad
csak némább, nem csekélyebb; —
sorsát, mely ismeretlen,
önnön sorsodba fond,
érd lelkét néha tetten,
— s ne félj, nem vagy bolond.

Takáts Gyula

Bazalton élők

Amikor elindult, a bakancsa alatt még sercegett a szélmarta hó a jégen. A tó befagyott végtelenje vakítóan világított a nap nélkül is. A finom porhó füstölve villogó fátylai forogtak, keringtek a nagy hőmező jégig kifújt, tükörsima jégfoltjain, amelyek, mint a szürkezőld halál szemei kegyetlen közönyösséggel bámultak az égre. A jég merev és néma volt. A lélek világosszínű négy-szögeiben a befagyott levegőhólyagok gyöngyfüzérei fehérlettek. Amikor végre átért a tavon, föllélegzett.

→ Mégiscsak más a föld — és megkönnyebbülten nézett a komor téli hegyre. Aztán tanácsot adott pár húzódozó szankóval, borral indulásra kész embernek és maga is elindult, de nem vissza Somogyba, hanem a hegyi vendéglő felé.

A hó váratlanul ragadni kezdett a talpa alatt a déli lejtőn. Már induláskor érezte, mintha másik világ partjait érte volna a lába. Ahogy egyre feljebb kapaszkodott, nem hidegebb, de mind langyosabb lett a magas. Enyhe, déli szél lengett a sziklák felett.

→ Furcsa hegy — tűnődött a bekapált szőlőskertek kanyargós útjain. Füstölő pára omlott, folydogált a mandulafák koronáira. Lassan a veríték is kigyöngyözött a homlokán és a fügebokrok a présházak védett oldaláról reménykedve néztek a dermedt tó jeges világa felé. Mire elérte a hegyi vendéglőt, a teste és ruhája merő izzadtságban úszott.

A vendéglős, nem sok dolga lévén, korán észrevette. Kiállt a lépcsőre és már messziről kiabált. Örült, mert ilyen télidőben csak ritkán nyitották be az ivó ajtaját. Akik be-be tértek, hegyiek voltak, s ez mit sem jelentett. Semmi hírt sem hoztak. Magányosan állt a sziklák-ból rakott épület az erdő alatt, a szőlők végében. Nádsupja sóhajtozott és nyögött. Bent barátságos meleg volt a fenyőgerendák alatt.

— No, de kivert a víz — szorongatta a kezét Pödör Kristóf, a vendéglős. Aztán felharsant a hangja:

— Bözsi, te, hallod? — kiáltozott a lány után.

— Teát? — dugta be a leány az ajtón a fejét.

— A fenét. Forralt bort... De előbb — s azzal egy zöld üveget emelt az ablak felé, — előbb ezt nézzük meg — nyelt egy kurtát Kristóf. A pálinka fénylő kotyogással kísérte a vendéglős fátyolos hangját.

Az ablakon át, mélyen lent a hosszú, hótól fényes völgy csillogott. A fenyő-erdők zölden mosolyogtak a köddel fátyolozott hegyi kőrifák felé. A völgy és a bérc között a bazaltbánya csillái magasan és árván lógtak a dermedt drót-sodronyok huzalain.

— Nézd csak — mutatott az egyik függő kocsira Kristóf. Így lógunk télen mi is ezen a hegyoldalon... Így... Ég és föld között...

Közben belépett a lány, utána ködös, sűrű levegő vágódott be a szobába.

— Azért mi nem fogunk unatkozni, mint az a vas... Nem ám. Akad itt részedre is munka. — És a sarokban álló fejszére, fűrészre mutatott.

Ebéd után fojtott, édes mustot ittak, aztán a jeges és meredek sziklaúton felkapaszkodtak az erdőbe. A kézifűrész tompa sírása úszott a hegyoldal cserjéi között. A rókák nyomai fénylettek a havon. Egy magányos szarka mérgesen kiabált a falu felé.

— És a csősz? — kérdezte a vendég.

— A csősz?... A csősz!... A fene enne meg, ne is emlegesd, mert mindjárt itt terem...

A vendég kelletlen érzéssel nézett körül.

— Talán megijedtél? — nevetett Kristóf. — Ilyenek vagytok ti városiak. Nem ismeritek. A fenét ismeritek ti a sokszálú életet. — Legyintett. — Csak mentek az aszfaltozott folyosókon. Se láttok, se hallotok a kerítéstől. Úgy gurultok, mint vályúban a golyó, ha már beletették.

Kireccsent a fa és végigvágódott a lejtőn. A vendéglős megtörölte a homlokát és szakértelemmel nézett a fára.

— Most pedig levágjuk a koronáját, aztán meg sem áll az udvarig.

— És a csősz?

— A fene enne meg. Elég sokba kerül nekem ez a fa. Inkább venném a fát... De mit tegyek?... Így kezdtem el — vágta szét a kezét Kristóf. — Sajnos így kezdtük és olyan tonka van, mint a vízilónak. Rádásul, még ha csak inna! De beszél, beszél a keservit, és hallgatni kell... Ne is emlegessd. Mire lecsuszsza a fa, esküszöm, amilyen füle van, ott lesz ő is az udvaron.

A megkopasztott rönk sisteregve, kanyarogva dörgött le a facsúsztató út síkos, sziklás ugratóin.

— Nézd a marhát, nézd — kiabált Kristóf a száguldó súlyos fa után, — még bevágja a ház oldalát!

A kőrís, mert csak az ég nyersen is, lereccsent az udvarra. Fröcskölve vágta a jeget a levebőbe, mint egy döglött, hosszú lövedék. Amikor megfeneklett, mosolyogva megemelte a kucsmáját a vendéglős.

— Végre, hogy otthon köszönhetem!

A völgyben, a két izzadt ember alatt a falutornyok ragyogni kezdtek, mintha csak Pödör Kristóf szerencséjének örvendeztek volna, hogy baj nélkül megérkezett a fája. A Szentgyörgyhegy hizott elégedettséggel bámult a mennyei magasság varjaktól hálózott téli titkaira.

A vendég és a vendéglős a harmadik csúsztatás után, irányba véve a rönköket, lassan utánuk ereszkedtek. Óvatos lépéseikre, mint óriás bálványok vigyáztak a bor lelkét ringató hegy hatalmas bazaltoszlopai. Egymásraneheződ, emeletbe szökő malomköveik között némán és kegyetlenül örült az idő. És a bazaltoszlopok emeletes malmainak kristálylisztje villogó kőpatakként lefolyt a görcsös tőkék alá. Ott aztán lassacskán szétmált. A zuhogó esők áradásai pedig igazságosan szétosztották a hegyoldalon mindenki szöllejébe ezt a kincset.

A szőlővesszők gyökerei némán felszívták és ezért volt az, hogy egyformán ragyogott a bor itt a hegyen mindenkinek a poharában.

Ahogy ereszkedtek, már felülről látták, hogy a lány aggódó képpel várakozik a kőrisfák mellett.

— A tizakós könnyezik. — Ezzel fogadta őket. Benyitottak a sziklába vágott pincébe. A borral átítatott csántérfák és a nemes penészek édeskés szaga megülte a pittyegető csendet. A vendéglős megnézte, körültapogatta a hordót.

— Egy sajtárt tégy alája. Amit elenged ma, az az övé lesz... — Kint hozzátette: — A csőszé, enné meg a fene. Azt is, ezt a telet is. meg a pintéreket is. Holnap kezdhethjük a fejtést.

A szobára kagyló szín fény vetődött a tó jegéről. A gerendákról csüngő raffiák szálai kénsárgán világítottak és az asztalt szőlők töpörödött gyöngyeiben rózsaszín-lila lángok gyulladoztak. A vendéglős kihúzta a pohárszék fiókját, belenyúlt és a fény magasába lendítve a kezét, harsány kiáltással meglobogtatta a kártyapaklit és döcögve osztott. A kártyák színes figurái, mint vidám majálison, úgy táncoltak az asztal tetején. A tavasz dámája szoknyáját lengetve suhogott a téli ragyogásban. Mint a villám csattant le a vadász a magasból és dörgött rájuk a hegyivendéglős hahotája, mint mikor zivatar vonul a Lesence völgyön át.

— Durák!

Kint lépések tompa egymásutánja kopogott a kis sziklaudvar felől. A vendéglős elhallgatott. Fölállt, odalépett az ablakhoz. Arca halványkék fényben játszott a hőtükrözéstől és elváltozott.

— Durák! — azzal az asztalra csapta a kártyát. — Itt van... Megjött... De még ha csak inna ez a durák, de beszél, beszél, hogy szakadna rá egyszer a püspök keresztje.

Nyikordult az ajtó és ott állt a közbirtokosság erdő- és mezőőre. Egy darabig nézte az idegent, aztán mint akinek biztos a szimata, mint a cinkosának lökte a vendéglős elé a frontról hazahozott katona-fegyvert.

— Na, van-e puska, vagy nincs?... Maga is kételkedett. Most aztán lássa!...

— Látom, látom, — meredt rá Kristóf.

— Na ugye?! Kár az én szavamban kételkedni. Hites, esküdt ember vagyok én! Az én szavamhoz nem kell tanú. Itt a bizonyosság — és odatámasztotta a fegyvert a fogashoz. — Amire azt mondom van, az van. Akire meg egyszer én azt mondom, hogy rajtakaptam, az beszélhet, amit akar a tanácsházán! De már azt, hogy engem rajta fogjanak, hát olyan nincs. Nincs, és nincs! Ez szentség!... — S ezzel a bevezetővel letelepedett a tűzhely mellé. A lábát előrevetette, könyökét rányomta a meleg vaslap szélére és úgy helyezkedett el az ajtó mellett, mint aki hosszú ülésre készül fel.

A vendéglős fejével dühösen intett a lánynak. Az kiment. Behallatszott, amint megcsikordult a pince kulcsa. Az erdőőr, mintha biztatást kapott volna, rákezdedt.

— Pedig tudja mit zavarjak érte? Ez a nyavalyás, ez a bordeszkázó dög! Ez a pintér, ez áskálódik tavasz óta ezért a puskáért. Mióta vadásznester lett, a dongaszáritó alól egyre csak azt ugatja: Majd megmutatom én a Jánosnak, hogy nemsokáig lesz puskája... Az irigység eszi, hogy másnak is van puskája rajta kívül... Egy durranás és máris fut a hegybe. Szimatol... Kajtat! Vetné szét a hasát a sár... Pedig, ha tudni akarják, van még különb is!...

A lány bejött az üveggel. Poharat is tett eléje. A bor kotyogásával telt meg az alkonyodó délután. Az erdő és mezőör tenyerébe szorította a poharat és úgy ült, olyan meghitt mozdulattal melengetve a hideg poharat, mintha egy pogány templom alkonyi hajójában ülne és gazdag szüretkért imádkozna összekulcsolt kezekkel. Arca borostás volt. Fogatlan ínyére ráhúzódott az ajka. Makacs, szinte eszelős volt az ábrázata. Izzadt homlokán saját, vélt dicsőségének fénye csillogott.

— Volt már nálam a rendőrökkel is — fénylett a szeme. — Hiszi-e? Voltak ám... Hol a puska?... — Nincs! — De van!... Nincs!... Így ordítoztunk egész délután. Felforgatták a szobát, szétdobálták az udvaron az ölfát... Hol van?... Nincs — kezdte újra önmagával a vitát. Egyre tüzeesebben ordítozott. — Megfenyegettek, de mit tehettek! Amikor ott battyogtak már a Malasztos Mária prэшháza előtt, csak nevettem, mert tudják kicsoda, hát a Mária álmodozott a puskák felett, — s diadalittasan nézett körül. — Ő sem tudja, hogy alatta a puskák, de én már csak odadugom azokat az ő szalmazsákja alá. Ki keresné ott? Igaz-e? Ki kíváncsi már az ő szalmazsákjára? — kérdezte vigyorogva a hegyőr.

A vendéglős közömbösen hümmögött, mint aki már századszor hallja a mesét, aztán, hogy ő is csináljon valamit, elővette a kését. Egy vékonyra fűrészelt cserfalapra faragni kezdte nevének kirajzolt kezdőbetűit. Minden hordóján ilyen szép mintájú címke dászelgett. János eközben kiitta a bort, aztán a vendégre nézett mereven és újra megefedt a nyelve.

— Tudja, ki vagyok én?

Kristóf ekkor belevágta bicskáját a fába. A kerek cserfalapot az asztalra dobta, csak úgy rezgett benne a penge. Felállt. Szemét az égre fordította és mintha azt mondta volna:

— Helyben vagyunk. Most aztán hallgathatod.

Az erdőör rá sem hederített. Csak mereven nézett elreppent szavai után. Arcán elismerésre éhes fény táncolt. Pödör Kristóf felállt, nagyot sóhajtott és kiment. A vendég kettesben maradt a felszabadult emberrel. Az pedig váratlan fordulatokkal mesélni kezdett. Úgy öntötte magából a hegyi vendéglő téli magányában életének történetét, mint aki már egy éve várt, várt egy beszélgető társra e néma sziklák alatt.

— Kovács voltam én... Igen. Bányakovács a fejtésnél. Akkor nem jártam gyalog. A magasból pöktem mindenkire. Még a Pulszky-ház tornyát is eltaláltam egyszer, pedig urak, nagy urak voltak azok. Akkor szereltük a kötélpályát... Kezemben kalapács volt, aztán ha ismerőst láttam a szőlő között, csak ráütöttem a vasoszlopra és a messzezsengő hangról tudták a hegyiek, hogy Szilvási János utazik a szőlők és az ég között... Hiszi-e? — Szeme fénylett a visszaemlékezés tüzeitől. Nehéz, vasalt bakancsaira nézett, amelyek mint a bűvárt az ólom a víz alá, úgy húzták őt a bazaltra.

— Nem volt olyan kovács azóta sem a bányánál... Nem hiszi?... Ide nézzen! Legalább lássa maga is.

Kinyitotta vizes, cafatos kabátja szárnyát. Mélyre varrt zsebéből egy kurta-csőre vágott, szépen kovácsolt céllövő fegyvert vett elő.

— A fácánok és nyulak furulyája — ragyogott a mezőör szeme. Olyan lett az arca keserűtüzű szemeivel, mint egy vénségéig játszó gyermeké.

— Ezt nézze meg! — Fürgén odatáncolt az ablakhoz. — Na mit szól hozzá? — Azzal a napra fordította és belenézett a csőbe. Aztán ajkához értetve belefújta. Lány sípszóval repültek a morzsák a csőből és akkor az erdőör különös

változáson ment át. A nyaka megnyúlt. Feje, mintha az alkony lombjai közül kukkant volna ki. Haja a göcsös bazaltokon nőtt bokrok kunkori üstökére emlékeztetett. Fülét a pengő fény kése élesre hegyezte. Mintha a hegy borszülő szelleme cseppent volna a nádzsúpos vendéglő alkonyatába.

— A pintér... ha ezt látná?... — Táncolt a bortól kigyúló és a jégtől megvilágított erdőőr az asztal mellett. A szőlők és az erdők határának kék szalagja odakanyarodott az ablak alá.

— Azt hiszi az a zöldbögyű tők, hogy talán ő a vadászmester?... Hát ki vagyok én akkor?... Ide figyeljen: repült a fácán — rikkantott Szilvási János és az arcához kapta a kurtacsövű golyóst. — Pszitty! Odaesett elém az útra. Kibújt a vidra... Piff!... Ott maradt... Ha felült a nyúl, — már nem is jelezte a szisszenő hangtalan lövést, csak rámeredt a vendégre, s legyintett, — az is a tarisznýába került. — Hirtelen a szigligeti várra fordította a csövet. Elsápadva kapta le róla. Magasba lendítette és felkiáltott: — Ez az én igazi puskám, pintér!... Ez ám! Aztán te mégis azt a másikat keresed, te tők! — ordította a láthatatlan pintérnek, miközben térdeit verve nevetett, szinte részegen.

A lány belesett az ajtón és rávigyorodott az erdőőrré. A vendéglős is visszajött. Kezébe vette újra a kést. A faragott szőlőfürt félig készen domborodott elő a cserfalapon. Nevének P betűje már elkészült. Alsó szárának kacsaringója tovább futott a szőlőindát utánozva a kék ceruzával kirajzolt K lábához.

— Nesze neked pintér! Itt van, amit te keresel... Itt az anyád keservit! — Azzal zsebbe csúsztatva a kurtacsövűt, felkapta a katonafegyvert, kiugrott a vendéglő elé és belelőtt a levegőbe. Mint nagy, fagyott kék hordó, ha villám vág bele, olyat recscent az ég.

— Gyere pintér! Uccu a hegybe! — rikoltzott a dörrenés utáni hirtelen csendbe a mezőőr és a katonapuskát beledugta a pince ormára futó rózsák tüskés bozótja közé.

— Uccu!... Csak ezért kell ez, te marha, csak ezért, hogy téged szalasz-szalak... Uccu pintér! — állt az ajtóban hahotázva a közbirtokosság felesküdtött erdő- és mezőőre.

— Azért csak óvatosabban — csikorgott dühében Pödör Kristóf. — Óvatosabban, mert addig jár a kórsó a kútra...

— A kútra? — És a mezőőr, mint a hegy legyalázott szelleme, meredt döbbenettel nézett a vendéglősre. Lezökkent a tűzhely mellé. Összekulcsolt ujjai közé szorította ismét a poharat s amíg görcsösen tartotta fejszétől vásott kezében, az aszalt szőlők, mint pogány baldachin fűrtös gyöngyei lógtak felette. Messze, a Szent Mihály kápolna felől türkisz-kéken szikráztak a kocsmák vermeibe szánt jégkockák sokélú halmai. Csak egy percre tartott ez a fohászos csend. Az áthévílt ember máris talpra ugrott.

— Óvatosabban!? Ezek előtt? — lépett újra az ablakhoz és odamutatott a hegyoldal száz és száz apró prэшázára.

Pödör Kristóf ökölbe szorította a kezét és indulatosan nézett Szilvási Jánosra. Az ablakfa árnyéka, mint kékeres babérfüzér futott körbe az erdőőr homlokán. A vendéglős, mintha meghökkent volna, amikor észrevette. Megcsóválta a fejét. Faragni kezdte a hordójelzőn a második betűt.

— Már hogy én legyen óvatosabb? — Csattant élesen a beállt csöndbe a mezőőr hangja. Aztán így folytatta: — Maga ismerte a herceget?

— Nem! — hangzott a válasz.

— Ne-em? — ámult el az izzadó ember. — De már csak hallott róla?

— Igen — bizonytalankodott a kérdezett hangja, mint aki nem tudja mind-ebből, hová is akar kilyukadni a másik.

— Na, akkor nézzen oda! Látja? Nézze, ott — mutatott a jégen ragyogó nap felé, — épp ott lakott. — Szemét erőltetve meredt a szikrázó tündöklésbe, mintha ihletet akart volna meríteni szavaihoz, melyekkel leírja a herceg egykori hatalmát, gazdagságát. Aztán váratlanul így folytatta:

— Hát onnan egész föl, föl a várig húzódott az ő erdeje. Micsoda erdő! És minden 2—3 kilométerre állt ott egy-egy erdősház... Hát tudja meg, én ott voltam vadorzó... Ott tanultam a mesterséget!... — hordozta végig megdicsőült arcát a szobában.

— Hát akkor én itt legyek óvatos?... Figyeljen ide maga is — szólt oda Pödör Kristófnak, — hadd tudja meg, miért lettem én kovácsmesterből erdőőr ezen a hegyen. De figyeljen ide... — Várt egy kicsit, mint aki meg akar győződni, hogy valóban oda figyel-e, akinek a szavait szánja.

Leült. Megragyogtatta szája előtt a bort és beszélni kezdett.

— Valamikor azt mondta nekem a rezi suszter... Persze nem olyan akár-milyen foltozóvarga volt, hanem amolyan nagyobb iparos... Micsoda háza volt, ha látták volna! A barátoktól vette, amikor feloszlott a klastrom és be-költöztek a városba... Amolyan nagy sárga, hajtott ház volt. Aztán annak a suszternek sohasem volt szurkos a keze. Csak járkált a nagy teremben és ahol valamikor a barátok imádkoztak, ő egyvégtében csak poncius-pilátusozott. A hosszú asztaloknál meg egyvégtében kalapáltak a kordában tartott legényei. Káromkodott, meg járt kelt közöttük tiszta kézzel... Vásárok idején egymás után álltak meg a kocsik a háza előtt... Az meg csak a ládákat számolta és nézte, hogy viszik a rezi csizmát és cipőt széjjel a Bakonyban. Hát, na, ez a nagy suszter szólt nekem. Azt mondta: Szilvási, esküvő lenne. Borjú, disznó, kacsa, liba akad, de őz és szarvas kellene. Az árában majd megegyezünk... Értettem, mit akar. Tél volt... Sűrű, hideg. Másnapra, mondta és még hozzá-tette: — Kóta-Kis Gyurinak már szóltam... Jó helyen járt... Láttam, ismeri a világot maga körül. Azzal letett elem egy nagy fonott üveget, — ezzel könnyebb lesz, — mondta... Beleszagoltam. Megkóstoltam és megismertem a bort. Ennek a hegynek a borát... — Itt ájtatosan kitérte kezét a hegy felé, amelynek derekán ült a szőlő és az erdő határán. — Harminc éves fejjel ismer-tem meg és egyszerre megtanultam, hogy ez erősebb, mint a herceg. És igazam volt. Hol a herceg már?

A szoba bealkonyodott. Pödör Kristóf letette a kését. Csiszolópapírt húzott elő a fiókból és dörzsölni, simítani kezdte a művét. Az erdőőr folytatta.

— Így mentünk Kóta-Kis Gyurival, ahogy most vagyok. A kacat alatt ezzel a kurtacsövüvel és kézben a borral. Amikor meglátta Gyuri az erdőt, elöntötte a düh és vicsorogni kezdett. — Kuss! Most te hallgass. Velünk a bor. — Aztán szép szóra fogtam a dolgot. Az esküvőről beszéltem. A nagy szegénységről és az őzről. Az erdős csak nézegetett és mert igen rongyosak voltunk, hát csak hümmögetett. Azt sem mondta, igen, azt sem mondta, hogy nem. Akkor odanyújtottam neki az üveget. Megkóstolta. — Kinek lenne? — nézett egyszerre ránk gyanakodva, de sápadtan a gyönyörűségtől. Én hallgattam. A Gyuri is... Ő is. Aztán elvette a bort, aztán elment. — De csak egyet — fordult vissza. Én meg azt mondtam: — Na Isten veled rezi faluvég. Két szarvas-tehenet, meg egy bakot fogtunk. Ilyen simán sem sikerült még és ahogy csűszott a szán a szarvasokkal és az őzzel a suszter háza felé, én egyre csak erre

a borra gondoltam. A borra, amelyet elvitt az erdős. Aztán eddig csúsztam én is. Először a bányához, aztán meg ide.

Böksi meggyújtotta a lámpa belét. A lámpaüveg aranyló karikát vetett a mennyezetre, a közbirtokosság erdő- és mezőőre felé. A szentek jele alatt megdicsőült ábrázattal egy bágyadt ember ült.

— Aztán mi volt az ára? — kérdezte a vendég.

— Az ára? — tűnődött mélázva, mintha máshol járt volna az esze. Valahol a bor és a bazalt titkain. Csak nagy keservesen nyögte ki.

— Kóta-Kis Gyurinak egy pár csizma, merthogy paraszt volt, én meg, mert hogy iparos voltam, egy pár sárga cipőt kaptam. De micsoda cipőt! — nézett le otromba, vizes bakancsaira. — Hogy nyikorgott, de milyen muzsikával... — Akkor hirtelen felállt, mintha elszégyellte volna magát.

— Fenét a cipő... Az lett az ára, hogy itt vagyok. Ide hozott a bor.

Pödör Kristóf kezében forgatni, nézegetni kezdte az elkészült hordójelzőt. A faragott szőlőfürt bogyói szép hasasan domborodtak ki a cserfa testéből. Nevének karcsú kezdőbetűit körülkacsokaringózta a szőlő mosolygó bajusza. Az erdőőr pedig úgy eltűnt, olyan némán, mintha itt sem lett volna. Csak a rózsabokorból kihúzott katonapuska távoli dörrenése jelezte, hogy most is a pintérrel viaskodik a kristályait őrlő sziklaormok között.

Lovász Pál

Pille

*Lég-óceán sodorta homlokomra,
fehér pihe, onnan kezemre hullt,
rezzent, s kimult.*

*Ő is velem az Űr hajósa volt.
Irányítást honnan, kitől kapott,
hogy erre tartson? s végül itt legyen
létének zátonya a kezemen?*

*Kis pillangó s én, emberóriás:
sors titkában, hányattatásban egy —
az örök törvény számomra se más.*

*Könnyfény ezüstje vonja be kezem,
lehullt fehér vitorlád kikötőjét —
rádlehelem részvétem szemfedőjét*

Dudás Kálmán versei

Búcsú és szorongás

Mint harminc éve tán, az alkony épp oly
nyugodt. Derűjét magammal viszem.
Tán nem marad el tőlem semmisem.
Tornác előtt csupahab toporzékol

a két csikó. Zablán hív buggyborékol.
Nehéz a szív, ha búcsúszón kutat
a szem a tájon. — Tudok egy utat,
öcsém: sömlyék közt kanyarog, de néhol

nyírfák s ezüst füzek vegyest szegélyezik:
gyerünk azon! — karomat lendítem.
Tán nem marad el tőlem semmisem.
Rég jártam arra! Jobbról a serény sík,

balról a rest patak . . . Egy alkonyatban,
közel az úthoz, három meztelen
leányt láttam heverni a gyepen,
s bimbózó három tündért csókra kaptam . . .

A múlt ködéből hátha ideérzem
szívemre szédült vérük ritmusát
és visszadobban a szép ifjúság —
tán nem maradt el tőlem semmi mégsem . . .

Gyermekkori este

Leejti már fejét a
sokszemű napraforgó

a hold telő karéja
olyan mint kiskoporsó

köréje kék madárka
daltalan ívet ír le

tündér, tanyát találva,
belép egy lengé nyírbe

harmatcsepp pendelyében
feküdni fut a fűszál

mackóm nyakába kéken
csillog a csengettyű már

aludni hí, de álom
sehogyse jön pillámra

a hold megállt a hárson
beteg húgomra vár ma?

Siess, hogy meg ne lássa:
borulj fölé, anyácska!

Mit szólna hozzá Francis Jammes?

E rigmus csendes ihletője,
kivel naponta összevet
utam a városvégi őszben
s az ősz, az út is tőle szebb:

csupa méltóság s érdemesség,
holott szolgál mindenkinek,
méltó hát, sörényébe csenjék
ékül e rímek kedvüket:

legyezőfűlű szép jelenség,
komoly kecs és tömény derű,
s hogy a szívekbe kedveskedjék,
nemesen bölcs és egyszerű,

nem közéleti régi fajta
sorsunkon igazítani —:
kisemberek buzgó fuvarja,
közös targoncás kis csacsi.

... Póni helyett, kicsi korába,
épp ilyet kívánt a fiam!
Éltűnődöm: csacsik barátja
mit szólna hozzá Francis Jammes — ?

*Bernáth Elvira versei**Ősz*

Bágyadt a nap, a halvány tearózsa. Takarják
sokszor csipkézett felhőlevelek tele kelyhét.
Egy-egy szirma lehullik mégis a tájra, a fonnyadt
lomb éled s kivirul a halott fa. A mélyre rovátkolt
törzsén rőt temetőbogarak raja sütteti hátát
s köt rá zöld, eleven koszorut a futóka, borostyán.
Messzire leng vékonyka szalagja, a hosszú ökörnnyál.
Megborzong a világ, varjú károg a magasban,
reccsen tőle a gyöngyszínű búra: az ég. Zivatar zeng
torkán. Mint örült kiabál, rögeszme a kár... kár...
Szánalmat szajkóz a ripacs, hogy fosztogatott itt
egy másik örült. A szegény vadrózsabokor már
százkaru csontváz. Ékteleníti piros kiütés, tán
himlő lepte el s fáj neki, hajlong. Bőre aszott, csúf.
Fényes széllel bélelt csipkeruhája halom rongy.
Híve, a nyár kihimezte a tenger rózsaszírommal,
kicsi aranybross volt kebelén a darázs. Vele perdült
táncra a szép rokokó hölgy, vitte a zöld krinolin. És
nyirkán most csiga mászik, messzire hagyva a házat.
Szarva se moccan, úgy siet, hajtja talán a nehéz szag.
Ing a lakocska, a rőzse alá pityeregve madár bújt.
Mint láng, hamvadok én. Vadrózsa mutatja mi sors vár.

Szabóhegyi vázlatok

VADGALAMB

*Egy anapesztes után jön egy spondeusz:
ku-ku-rú, krú-krú...
E szigorú
ritmusok közt pókhálóként lebeg
a mélabú.*

A NYÍR

*Nyurga kamasz, keményített fehérben
először áldozik, illő szerényen.
Nagy, kerek ostya fenn a halovány hold.
Az éneklő kántor a csalogány volt.*

A HÁRS

*Csupa virág. Ellepték a méhek.
Úgy zsonganak, mint parányi gépek,
a közösségi munka nem lankad,
szív-ügy a begyűjtés minden tagnak.
Ha majd e fa disze levetkezett,
virulni fog a méz-szövetkezet.*

A FENYŐ

I.

*Resphigi kottázta hangjait.
Ága ha mozdul, cselló suhog.
Koronáján madárfulola,
„cin”-tányér, oboa, ritmusok.*

II.

*Tűivel varrhatnék zöld ruhát,
tölgyfa adna csipkés anyagot,
kőkény apró, hamvas gombokat,
légyölő galóca kalapot.*

Nóra Adamjan

Megbocsáthatatlan bűn

Iván Nogajcev a végét járta.

Olga, a felesége, azt beszélte a klubban:

— Jaj lányok, nagyon kell ám sietnünk! A doktor szerint legfeljebb tíz napja van hátra Vanyának. Tehát ha tizenötödikén fellépünk, tizennyolcadikán meghal Vanya, huszadikán pedig már elutazom.

Senki sem ütközött meg Olga beszédén, az erdőgazdaság volt igazgatójának a betegségén, mindkettőt megszokták. Egyszer már, vagy félévvel ezelőtt az orvosok kijelentették, hogy a beteg nem él tovább egy hétnél.

Olga az összes háztartási felszerelését elkótyavetyélte akkor.

— Ugyan mi szükségem rá? Úgyis hazamegyek Rosztovba.

Az asszonyok mindennek elmondták, de azért lopva elosontak hozzá, hogy megvegyék az edényeit, meg a kacatját.

Olga még tejet se tudott forralni a betegnek a nagy kiárusítás után, mert egyetlen lábasa sem maradt.

Varvara Fedotova, Nogajcevék szomszédasszonya, alaposan megmosta a férje fejét:

— Idáig fajult a dolog, mert ti, a barátai, elvtársai, még a kisujjatokat se mozdítottátok érte! Legalább menjetek s vegyetek búcsút Iván Szemjonovics-tól. Az az Olga úgyis a sírba viszi.

— Mit segíthetnék rajta? — kérdezte Fedotov komoran. — Különben se szívesen ártom magam a dolgaikba.

Azért csak rávette Rjabovot, Szvobogyint, Pervovot a látogatásra. Mindhárman az erdőgazdaság régi munkásai voltak. Úgy ismerték Nogajcevet, mint a tenyerüket, dolgoztak vele egy sorban, dolgoztak a keze alatt is. A körülményektől függően hol Ivan Szemjonicsnak, hol meg egyszerűen Vanyának szólították.

Megborotválkoztak, ünneplőbe öltöztek, s nemsokára már Nogajcev kis házának feljáróján topogtak, körülményesen törölgetve a lábukat. Ilyen típusú családi házakat még az első öt éves terv idejében építettek a munkásoknak. A telepen egész utcásor húzódott belőlük; kiskertjeikben óriási haragos-vörös mályvák, mindenféle lila virágok pompáztak. Az ágyásokban kapor meg hónaposretek zöldellt. Majdmindegyik házban volt disznóól vagy egy elrekesztett zug a koricáló kakasoknak, kiscsibéknek.

Nogajcevék kertjében még fű sem termett. A szürke föld régesrég kiszik-

kadt. „Anna Zaharovna idejében is így volt” — tűnődött Fedotov. — Hej, rossz gazdaasszonyokkal áldotta meg a sors.”

Olga az előszobában fogadta őket. Készülhetett valahova. Szája kirúzsozva, fején leheletfinom kapron sál.

— Na nézd csak, Vanya! — kiáltott be a szobába. — Vendégek jöttek hozzád!

Elsőnek Fedotov lépett be. Láta, hogyan vergődött Ivan Nogajcev az ágyon, hogyan emelkedett fel kínos-keservesen, s ült fel végül a matracba kapaszkodva. Egykor éles szemét Fedotovra emelte, majd körülhordozta Rjabovon, Szvobogyinon, Pervovon. Már mindnyájan beléptek, s zavartan toporogtak egy kupacba verődve, Ivan Szemjonovics azonban egyre csak az ajtót leste, míg rá nem döbönt, hogy hiába vár tovább, nem jön senki; akkor keze megroggyant, feje visszahanyatlott a vánkosra.

— Jaj, Vany, Vany, hát nem megtiltotta a doktor, hogy felülj! — sópánkodott Olga, aki épp akkor lépett be néhány frissengyalult hokkedlival.

Ördög tudja hol szerezte! A szoba ásitott az ürességtől, nem volt abban más, csak egy ágy meg egy éjjeliszekrény.

Ivan Szemjonovicsot a pillanatnyi roham teljesen kimerítette. Elnyúlva feküdt a zöld plüss-takaró alatt, szem és orra körül sötét barázdák ültek.

— Tessék, foglaljanak helyet! — sürgölődött Olga, s az ágyhoz tolta a hokkedlikat.

A vendégek sorban a beteghez léptek, óvatosan megfogták hatalmas, petyhüdt tenyerét.

— Madaram, gondold meg, — rendelkezett a házigazda rekedt hangon, Fedotov azonban tiltakozva felemelte a karját.

— Látod, nem akarják — mondta Olga —, amíg nálad üldögélnek, elugrom a klubba.

— Hát eriggy, eriggy...

A férfiak követték a tekintetükkel és nem szóltak, míg a külső ajtó be nem csapódott mögötte.

Fedotov törte meg a csendet:

— Nem lenne jobb, ha visszamennél a kórházba, Ivan Szemjonovics? Ott mégiscsak orvosok vannak melletted.

— Torkig vagyok én már a kórházzal — tiltakozott Nogajcev vontatottan, tagoltan. — Még a szagát sem állhatom. Rajtam csak az injekció segít, azt meg Olga is be tudja adni.

A vendégek nem szóltak. Ivan Szemjonovics érezte, hogy ezzel csak rosszallásukat leplezik.

— Hát van nekem arra szükségem, hogy időelőtt elsírassanak? Olga még fiatal, hadd élje a világát. Bőghet még eleget!

„Lesheted, hogy megsírat!” — gondolta Fedotov, de azért helyeslőleg bólogatott.

A továbbiakban szokásszerűen folyt a társalgás. Szidták, mint a bokrot, az erdőgazdaság új igazgatóját, aki nem idevalósi volt, úgy helyezték a telepre. Nem adott ugyan rá okot, de mégiscsak kényelmetlen lett volna Ivan Szemjonovics előtt dicsérgetni. Csak a szókimondó Rjabov vetette közbe, hogy Moka-jev az erdőtelepítésben derekasan megállta a helyét, a többiek azonban gyorsan lehurrogták: „Már ez is munka? Így dolgoztunk azelőtt?...”

A beszélgetés mesterkélt volt és nem őszinte. Állandóan remegniük kellett,

hogy valamelyőjük el találja szólni magát. „A következő évben...” — kezdte Szvobogyin, de torkán akadt a szó. Mit érdekli a jövő év Ivan Szemjonovicsot?

A beteg azonban megszólalt:

— Csak öt évig élhetnék még! Micsoda terveim vannak!

Fedotovot megijesztették a beteg szavai, biztatni kezdte:

— Hamarosan rendbejössz.

— Jó volna. 1920-ban is éppen így feküdtem, mégpedig tifuszban. Na gondoltam, vége a földi pályafutásomnak. De teltek-múltak a napok, s azt veszem észre, hogy kutyabajom. Most is mintha már jobban érezném magam, holnap meg, figyeljétek meg, még jobban leszek...

— Lehet, — hagyta rá Szvobogyin.

— Az én megboldogult oldalbordám kellene ide, egy-kettőre talpra állítana. Nem volt olyan asszony hét határban, bármilyen betegséget meggyógyított egy szempillantás alatt — bizonygatta Rjabov meggyőzően.

Megint hallgattak. Tudták, hogy Olga egész nap magára hagyja Nogajcevet, még se mehettek el, meg kellett várniuk. Majdnem beesteledett, mire süteménnyel, cukorkával megrakodva beállított. Sokáig szöszmötölt, sürgött-forgott a konyhában, majd ottmarasztotta a vendégeket egy csésze teára.

— „Hát minél előbb gyógyulj meg”, „Eleget nyomtad már az ágyat”, „Csak szedd össze magad” — mondták búcsúzóul, egyik lehúnyta a szemét, szederjes ajkain mosolyféle bujkált. De alig húzták ki a lábukat a szobából, összeropant, dobálni kezdte magát, a vánkosait leverte.

— Fedotov, Gris... — hörögte.

Az visszafordult.

Ivan Szemjonovics a takarót gyürkélve a lehajló Fedotov fülébe zihálta: — Kedves barátom, kérd meg a nevemben Uvarov Nyikolaj Pavlovicsot, látogasson meg. Én hívom. Mondd, hogy beszédem van vele. Török, szakad, jöjjön el. Ugye beszélsz vele?

— Semmivel ne foglalkozz most Ivan Szemjonovics! Na jójó, persze hogy elmegyek, csak ne nyugtalankodj — csitította Fedotov a beteget.

Nogajcev azonban tovább hánykolódott, elfordította a tekintetét Fedotovról s rimánkodva elismételte:

— Mondd, hogy nagyon fontos beszédem van vele! Várom! Török, szakad, jöjjön el!

Olga gyógyszerert szívott a feoskendőbe s nyájasan csendesítette:

— Csak ne izgasd fel magad, Vanyecska, jól tudod, hogy a doktor megtiltotta.

Otthon az asszony faggatni kezdte Fedotovot:

— Beszélj, mit láttál nála? Legalább vánkosa van? Tiszta a fehérneműje?

— Van vánkosa — felelte kurtán Fedotov.

Varvarát elfutotta a méreg:

— Minden szót harapófogóval kell belőled kiszedni! Mondd el értelmesen, mit csináltatok nála?

— Mit, mit!... Hát beszélgettünk, teáztunk.

— Csak tőled ne kérdezzem az ember semmit. Persze te még azt se vetted észre, hogy a saját csészéből ittad a teát. Mert Olga hozzánk szaladt át, s tessék adj neki néhány csészét, kölcsönözz egy főzet teát. Mondj, amit akarsz, én mégis írok Annuskának.

— Tőlem ugyan írhatasz. Majd meg is köszöni neked.

— Aztán miért ne? Nem vadidegenhez jön. Húsz évig élt Nogajcevvvel, Olgával meg nincs min osztzkodnia. Ivan Szemjonicsnak az anyaföld a felesége. Fedotov bosszúsan legyintett.

Másnap elment a javítóműhelybe. Szerencséje volt. Uvarovot az irodájában találta. Sokan szorongtak odabent, de csak könnyebb várni egy keveset, mint az egész gazdaságot tűvé tenni a főgépészért.

Nyikolaj Pavlovics üdvözlésképpen deres hajához emelte kezét, és megkérdezte:

— Hozzám jöttél?

— Csak végezd a munkád!

A többiek előtt restellte átadni Nogajcev kérését. Még akkor is igen nehezen hozakodott elő vele, amikor Uvarov szélnek eresztette az embereket.

— Tudod, elvultunk Ivan Szemjonicsnál, búcsúzkodni...

Uvarov, öklét az asztalon nyugtatva, figyelmesen hallgatta Fedotovot. Grigorij nem tudta visszaadni Nogajcev gyötrő remegését. Kevés volt hozzá a szó-kincse. Egyszerűen elismételte a beteg szavait:

— Meghagyta, hogy látogasd meg. Ha törik, ha szakad. Külön a lelkemre kötötte, hogy ne késlekedj. Nem sokáig húzza már.

Uvarov összemorcolta a szemöldökét, keresgélt valamit az asztalon, óráját nézegette.

— Tehát megmondhatom, hogy elmész?

Nyikolaj Pavlovics felállt.

— Meggondolatlanul ne ígérjess.

Fedotov elképedt:

— Mi ütött beléd?

— Nem megyek el Nogajcevhöz.

— Hogyhogy nem? Halálán van... Látni kíván téged, Nyikolaj Pavlovics, mielőtt kilehelí a lelkét.

— Én pedig nem kívánom őt látni. És kész!

Uvarov elmerülten és mogorván félrenézett.

— Talán félreértettél, Nyikolaj Pavlovics, nem?...

— Kár tovább vesztegetni a szót! — szakította félbe Fedotovot kimért hangon.

Anna Nogajceva senkit sem értesített, mikor érkezik. Kis bőröndjét szorongatva rőtta a telep utcáját. Varvara összecsapta a kezét, amikor az ablakból meglátta. Úgy, ahogy volt, kirohant az utcára és sírva megölelte Annát. Sokáig ringatóztak egymás karjában, míg teljesen lecsillapodtak. Anna Zaharovna kibontakozott barátnője karjából s fejét félrefordítva megkérdezte: — Életben van?

— Még igen. Azonban ma-holnap az élete. Az orvosok még nem adták fel a reményt. Hát te, Annuska, hogy vagy? Cseppet sem változtál...

— Az is otthon van?

Varvara felszárította könnyeit.

— Kisebb gondja is nagyobb annál, hogy mellette üljön! Biztosan megint lófrál valahol. Vagy a klubba ment, vagy valahova máshova. Reggel odatesz egy pohár tejet az éjjeliszekrényre: „Én most, Vanyecska, elszaladok a takarékpénztárba, de nehogy meghalj, míg vissza nem jövök.” Ujja köré csavarta azt az embert. S elprédált, elpazalt az egészségvilágon mindent...

— Én akkor megyek is — vetett véget Anna a szóáradatnak.

Odalépett a ház elé, kinyitotta a kiskaput. Minden ugyanúgy volt, mint nyolc évvel azelőtt. A rossz kallantyú is régi, a görcs is ott van a keresztgerendában. Ezen a kapun vitték ki megboldogult fia koporsóját. Itt búcsúzott bevonuló férjétől, s ugyanitt várta a győzelem után. És utoljára, elutazása előtt, itt látta el tanácsokkal Ivant, mit hogyan csináljon addig az egy hónapig, míg a nővérénél lesz vendégségben. Nem is sejtette, hogy olyan levelet küld utána:

„Tudom, hogy rongyalaknak tartasz. Bocsáss meg nekem, ha tudsz, és semmiért ne okolj!... Tisztellek, becsüllek, mint embert és elvtársat, de szeretni már nem szeretlek, s nem is tudlak ezután...”

Mindig úgy képzelte, hogy hátralevő életüket nyugodt, tisztos öregségben élük majd le. Neki azonban negyvenöt éves korában még szerelem kellett.

Az ajtó előtt megtorpant. Lábából elszállt az erő. Sokáig kopogott, de nem jött válasz. Sértőnek találta, hogy a küszöb előtt kell ácsorognia s kopogtatni kénytelen a saját házában. Feltépte az ajtót.

Léptei visszhangozva kongtak az üres konyhában. Bőröndjét a jéghideg tűzhelyre tette, levette a kabátját, kendőjét hátravetette és két oldalt elsímitotta hátul feszes kontyba tűzött őszes haját.

Eddig a vonaton, a buszon uralkodott magán, elterelte figyelmét a viszontlátásról. Hosszú évekig igyekezett nem gondolni rá. Csak néha, álmatlan éjszakákon, toltak nyelvére keserű és szemrehányó szavak, melyeket úgy szeretett volna a szemébe vágni. De soha nem írt neki. Eleinte pénzt is kapott. Elfogadta, míg bele nem illeszkedett az új életbe. Elhelyezkedése után azonban mindjárt visszaküldte a következő pénzküldeményt. Úgy gondolt rá, mint két különböző emberre. Az egyik Vanyusa, ifjúkori hú barátja, akire mindig befolyással volt, aki bárhová vakon követte, s akinek ő mindennél fontosabb volt.

Aztán észrevétlen, egyre jobban megváltozott. Eltemették a fiukat. Az első ősz szálak akkor jelentek meg hajukban. Ő évekig nagyon-nagyon bánkódott. S férjének egyetlen szabad perce se maradt a számára. S mindez miért? Mert őrá egy erdőgazdaságot bízta. Hol a járási székhelyen járt kiküldetésben, hol Moszkvába utazott valami értekezletre. A régi Vanyusa kicserélődött...

Egy darabig még a konyhában álldogált, aztán elszántan kilépett a folyosóra és benyitott a szobába.

Nogajcev hanyatt feküdt az ágyon, lába felhúzva. Térde eltakarta az arcát.

— Hát már hazajöttél, madárka? — kérdezte fulladt-rekedt hangon, amitől Annának elszorult a szíve.

Lábujjhegyen az ágyhoz lépett és sokáig fürkészve nézte férje elkínzott arcát, réveteg-vaksi szemét. Szívében egy csapásra megváltozott minden. Elszállt a sérelme és haragja. Előtte az egyetlen, forrón szeretett férfi feküdt.

Leült az ágy szélére és megfogta a kezét.

Ivan Szemjonovics igen-igen gyengén látott már. Tekintete eddig szerteszét kalandozott, most azonban ráemelte Annára. Csak nézte, nézte, merően, jó sokáig.

— Nicsak, Anyuta! — rebegte.

Anna nem szólt, csak bólintott.

— Anyuta! — mondta még egyszer. Nagyon régen, legénykorában hívta így. — Azért jöttél, hogy elbúcsúzz tőlem? Hogy eltemess? — kérdezte.

— Ne beszélj így, hivatalos ügyben járok itt. Igazolásokra van szükségem. A nyugdíjkérelmemhez.

— Hiszem is, nem is — behúnyta a szemét. — Hát azelőtt se nagyon tudtál föllenteni.

Anna elengedte a kezét. Ivan Szemjonovics, mintha csak most ocsúdott volna:

— Maradj. Mindjárt itthon lesz Olga. Ne zavartasd magad. Ő a légynek sem árt. Az emberek hetet-havat összehordanak róla, hogy így nem ápdí, meg úgy nem. Dajkamese az egész. Olyan injekciókat ad nekem, hogy csoda.

Az előszobából motozás és lépések zaja hallatszott. Olga esett be az ajtón.

— Jé, már itt is van! Amikor megtudtam, hogy megérkezett, rögtön elszaladtam a buszmegállóhoz, onnan pedig lóhalálába haza.

Anna félig felemelkedett. Nem nézett Olga szemébe. Hidegen megjegyezte:

— Egyelőre még ismerem az utat.

Olga megnyerő természetességgel felelt:

— Attól félttem, hogy máshol talál megszállni. De miért? Hisz annyi helyünk van.

— Madárka — szólalt meg Ivan Szemjonovics —, a vendégünk hosszú útról érkezett.

— Te csak hallgass, hallgass Vanyecska! Feküdj szépen, nyugodtan! Majd mi, asszonyok mindent elintézünk.

Anna Zaharovna csak akkor vette Olgát alaposabban szemügyre, amikor teához ültek a konyhában. Nagyon fiatal. Haja szőke, lenge; szeme kék, dülledt; orra tömpe; az alakja pedig túlon túl sudár, mintha nyársat nyelt volna. S ez az ő Ványájának a szerelme...

Az asszonyok azt pletykálták a telepen, hogy Anna és Olga egy ágyban alszik, egy takaróval takarózik. Ki látott ilyet?

Olgánál puhatólóztak:

— Hát aztán megfértek-e egymással?

Olga készségesen felvilágosította az érdeklődőket:

— Ó, Anna Zaharovna nagyon művelt asszony! Vanyecska olyan boldog, hogy eljött. Sőt mi több, könnyebben is érzi magát.

A vénasszonyok összenevettek:

— Te talán nem?

— Hogyne — hagyta rá.

Pedig semmi se változott, minden maradt a régiben. Anna Zaharovna megérkezése után való reggel Olga azt ajánlotta:

— Elfutok a boltba egy kis húsért, maga meg elkészíti.

— Ivan mivel táplálkozik? — kérdezte Anna.

— Csak tejet szabad innia. Még a híg tejbegrízt se emésztí meg a gyomra.

— Én pedig semmit se kívánok. Mar lánykoromban futottam, ha fazekat láttam, most meg aztán teljesen elszoktam a főzéstől. Jó nekem egy kis tea is.

Órákig elüldögélt férje ágyán, feltette a szemüvegét és monoton hangon felolvasott az újságokból. A beteg egyszer se szólt közbe, csak feküdt szemlehunyvva, nem lehetett tudni, figyel-e még avagy sem.

Amikor hangos hortyogása jelezte, hogy álomba merült, Anna otthagya, s kószált egyet a pusztá házban. Az ablakból látni lehetett az utcát és az erdőborította hegyeket.

A telep nagyon megváltozott. Hófehér emeletes házak magasodtak mindenhol. Mintha a föld nyelte volna el a régi postahivatal földszintes épületét: húsz esztendeig dolgozott ott... Az egyik emeletes ház homlokzatán csillogó aranybetűk hirdették: „Posta, táviróhivatal”.

Ezt az új telepet még nem ismerte. De esze ágában sem volt megtekinteni.

Még az utcán, ismerősökkel találkozol, kérdezősködni kezdenek de mit felel nekik? A telepen mindenki ismeri a régi életét, pedig ő azt örökre eltemette nyolc évvel ezelőtt.

Egyvalakinek azonban el kellett jönnie.

Ami őket hármójukat — Annát, Ivant, Nyikolajt — egymáshoz fűzte, az erősebb volt a barátságnál, erősebb a rokoni köteléknél is. Ők voltak az első komszomolisták a telepen, az első munkások az erdőgazdaságban. Együtt nőttek fel, egy nézetet vallottak, ugyanazon az érzések fűtötték őket.

— Uvarov nem szokta Ivant meglátogatni?

— Kicsoda? — kérdezte Olga. — Aha, az a gépész? ... Mint a lópokróc, olyan goromba!

Anna kevés szóból is megértette, hogy vége szakadt a régi barátságnak. Olga minden reggel tiszta fehérneműt adott Ivanra, lemosta aszott testét. Mindezt villámgyorsan és ügyesen csinálta, közben pedig jókedvűen fecsegett.

— Egyesek azt a számárságot agyalták ki, hogy én sajnálatra méltó teremtes vagyok, mert Vanya miatt tönkreteszem a fiatalságomat. Pedig nekem kötelességem, hogy gondoskodjam róla, mivel ő olyan jó volt hozzám. Mi otthon nagyon szűkös körülmények között éltünk, nekem még egy valamirevaló ruhám se volt. Ivan Szemjonovics saját ízlése szerint tetőtől-talpig felöltöztetett, mégpedig úgy, hogy olyan lettem, mintha a divatlapból léptem volna ki. S mennyi várost bejártunk: megnéztük Moszkvát, kirándultunk Szocsiba! Egyszer-egyszer vendéglőbe is elvitt, én csak ámultam-bámultam, ő meg szüntelenül oktatott, hogyan viselkedjek, mint társalogjak. Ő jóvágású, a felesége fiatalocska, nem csuda hát, ha mindenki minket bámult. Hogyan hagyhatnám cserben? Nagyon hálátlannak kellene akkor lennem.

Megfésülte a beteg ezüstös haját, tiszta lepedőt tett alá, megmosta az arcát, miközben folyton járt a szája.

Néha-néha megkérdezte:

— Ugye, Vanyecska? Jól mondom, Vanyecska?

Őt sohase vitte Ivan se Moszkvába, se Szocsiba. Egy szál cérna nem sok, annyit se vett neki a saját ízlése szerint. Bezzeg tudta mondani, ha véletlenül rápillantott: „Hát ilyet mondtam én, hát vennék én ilyet?”

Alig csapódott be Olga mögött a kiskapu, odament a beteg ágyához. Már megszokta, hogy a férje megváltozott. Hiába volt az arca beesett, ványadt és barázdás, ő mégis a régi, szélescsontú arcot, a vastag ajkakat látta. Szeretett volna valami nagyon sértőt odavágni, de túrtöztette magát s csak annyit mondott:

Min zörrentél össze Koljával? Vagy a régi barátokra már nincs szükséged, ha új feleséget hozol a házhoz?

A beteg rátapasztotta sárgás-szürke szemét.

— Anna! — zengett a hangja telten, mint hajdanában. — Menj el érte, neked nem mond nemet.

— Miért mennék? Majd eljön, ha akar.

— Nem jön. Kérvekérek, hozd el Nyikolajt. Talán még van annyi időm, hogy utoljára lássam. Anna, menj, méltatlan vagyok ugyan rá, de tedd meg, menj el hozzá. A te szavadra inkább hallgat...

Ivan Szemjonovics elkeseredett. Lerúgta a takarót, hatalmas feje rángatózva ringott a vánkoson. Anna megragadta a kezét, s nézte milyen fehérek a körmei.

— Min vesztetek össze? Na jó, elmegyek, persze, hogy elmegyek!

Bizony a telep óriásit fejlődött. Anna azelőtt mindenkit ismert, s őt is jól ismerte mindenki. Akkoriban messziről észre lehetett venni, ki idegen, ki nem. De most! Csak ment a hatalmas fehér házak mellett, s bár százával nyüzsögtek körülötte az emberek, egy ismerős se akadt közöttük. Fiatal legények és leányok jöttek vele szemben nagy csapatokban. Vasárnap reggel volt, — mindenki az utcán sétált. Nagynéha megállította valaki: „Anna Zaharovna!”... Biccantett és ment tovább.

Uvarov saját házában lakott, az erdő mellett. Anna nem kedvelte a feleségét, mivel leánykorában túlságosan eleven volt, de aztán egyszerre elkényelmesedett, besavanyodott.

Anna felvonta a szemöldökét és mindenre elkészülve várta, hogyan fogadja majd Taiszija. Biztos, hogy nem állja meg pityergés nélkül. Az ajtót azonban egy hosszúkás arcú, szőke fiatal nő nyitotta ki.

— Verocska, te lennél az? — remegett a hangja. — Csak nem felejtettél el? Hát nem emlékszel Anya néniére?

— Anya néniére? — visszhangzott bizonytalanul. —Maga az Nogajcev néni? — ismerte fel boldogan s a keblébe fúrta a fejét.

Vera egy évvel volt fiatalabb boldogult fiánál. Valamikor tréfásan „Mitya menyasszonyá”-nak szólították.

— Hogy s mint vagy? Férjhez mentél-e már?

Vera tagadólag ingatta a fejét. Anna visszatartotta könnyeit.

— Itthon van anyád?

— Ó, anya a városba ment!

Nem érdeklődött tovább. A nyitott ajtóban ott állt a házigazda. Anna félretolta Verocskát s odament.

— Rajtad nem látszanak az évek...

Elcsuklott a hangja.

Nyikolaj Pavlovics sután ölelésre tárta karját.

— Anna, Anna...

Betessékelte a vendéget a szobába, s az asztal mellé, egy karosszékebe ültette.

— Csak hazajöttél. Már mondták...

Kikiáltott a lányának:

— Vera, hozz be teát!

Nem kérek semmit. Én ugyanis érted jöttem, Kolja.

Uvarov süketnek tetette magát. Sötét ujjaival cigarettát sodort.

— Aztán még mindig a nővérednél laksz?

— A, régesrég elköltöztem. Kaptam egy szobát. Csak jobb egyedül.

— A saját fészek mindennél drágább — helyeselt Uvarov.

Az illem megkívánta volna, hogy kérdezzen Taiszijára, a gyerek hogylétére. De csak hallgatott. Erőt vett rajta a fáradság, amit az álmatlan éjszakák és az utóbbi napokban átélt tenger izgalom váltott ki.

Ebben a szobában minden olyan ismerős volt, minden a múltra emlékeztette. Most is dohány és fémpor szagú volt, mint hajdanában. Most is ugyanolyan példás rendben sorakoztak az újságok a kisasztalon, a szerszámok az ablakpárkányon, mint valamikor. Most is ugyanazzal a kéesszínű, időközben kicsit megkopott, pilétakaróval volt letakarva a keskeny ágy, mint annyi évvel azelőtt.

Hej hányszor megfordult itt Ivannal!

— Mi az, hogy szóval sem kérdezel a kenyeres pajtásodra? Vagy talán hidegen hagy a sorsa?

Uvarov valami olyasfélét hadart összefüggéstelenül: „Elég már, hagyd abba” — majd mesterkéltnélénkséggel megkérdezte:

— Na mit szólsz a telepünkhöz? Már a városig terjed!

— Ne beszélj mellé, Nyikolaj — könyörgött panaszosan —, holtfáradt vagyok. Szedelőzködj inkább, aztán menjünk.

Uvarov felállt.

— Ne hívj engem oda, Anna. A mi utaink elváltak s nem is találkoznak többé!

Az ő útja már befejeződött. El kell felejteni a régi sérelmeket.

Várt egy darabig, de Uvarov nem felelt.

— Sokra tartod magad, Nyikolaj. Nézz meg engem. A mi utaink is elváltak, nem? S most mégis itt vagyok. Vagy talán a te sérelmed még az enyéménél is nagyobb?

— Nem a sérelemről van szó. Még a nevét is ki akarom törölni az emlékezetemből egyszer s mindenkorra.

Súlyosan zuhogtak rá a szavak. Az elcsigázott Anna nem tudta tovább türtőztetni magát.

— De végre is mit vétett ellened? Miféle megbocsáthatatlan bűnt követett el? — tört ki belőle.

Nyikolaj Pavlovics kitekintett az ablakon. Pontosan emlékezett mindenre. Szinte látta Ivant felfelé kaptatni a házhoz vezető meredek ösvényen.

Hirtelen szemére tapasztja a kezét, de csak fut, fut, tovább felfelé.

Gyerekkora óta ilyen volt. Ha valami rossz fát tett a tűzre, nem nyugodott, míg a barátja meg nem bocsátott neki. Erőszakoskodott, hízeltgett, érvelt ilyenkor.

Amikor az új feleségével megérkezett a szabadságról, még aznap este felkereste.

Taiszija észrevette az ablakból.

— Jön... Még szerencséje, hogy egyedül! Ha a fene fenét evett volna, se eresztem be a házamba azzal a nővel! Már a kapuban visszafordítottam volna a szekerek rúdját. Hej Annuska, Annuska, nem volt neked párod...

— Hagyd már abba! — förmedt rá Nyikolaj Pavlovics és bement a szobájába.

Öt perc se telt bele kopogtatás nélkül benyitott.

— Elítélsz, mi? — kérdezte cseppet se titkolva, hogy majd kibújik a bőréből.

Uvarovnak úgy tetszett, hogy többet ivott a kelleténél. Azért teljesen józan volt. Leült egy székre, kabátja szárnya szétnyílt, vadonatúj galambkék csíkozású szürke nadrág kandikált ki alóla.

Kolja, barátom, értsd meg, hogy én már úgyse kellek Annának. A főzés, a mosás csak felesleges teher neki. Ha mondok valamit, oda se figyel. Most aztán minden idejét kedvteléseinek szentelheti: olvashat, rádiózhat. Anyagilag pedig gondoskodom róla.

Uvarov dühbe jött.

— Tehát még boldoggá is tetted Annát. Ezt tőle kellene megérdeklődni. Na beszélj inkább magadról.

— Én pedig nem érzem magam bűnösnek. Nekem talán nincs jogom a boldogsághoz? Vagy a szerelemről csak a regényekben írkalnak?

Ez egy kicsit mellbevágta Uvarovot. Ugyanis ő csakugyan azt hitte, hogy a szerelemről jobbára csak a regényekben firkálnak. Az ilyesfajta könyveket meg ki nem állhatta.

— Nem kései kicsit ez a szerelem?

— Csöppet sem — válaszolta határozottan. — Te is egy gyékényen áruasz Annával. Ő is azt fújta: „Nem vagyunk már tizenennyolc évesek”. Amikor még tizenennyolc éves az ember, mint a kölyökkutya, olyan ostobácska. Mit tud akkor a világról.

Gyorsan másra terelte a szót, áradozni kezdett a tengerről, a hajókról, a sirályokról, pálmákról...

Taiszija egy darabig csak álldogált az ajtóban, de hirtelen a szoba közepére penderedett.

Azt a szőrmebundát te vetted neki? Ugyancsak hencegett vele a péknél. Jó borsos lehetett az ára, mi?

— Ilyenkor a pénz nem számít.

— S ugye téled kapta azt a velur anyagot is?

A kíváncsi Taiszija alaposan kifaggatta Nogajcevet, s az szíves-örömet válaszolgatott, még kérkedett is bőkezűségével.

Uvarov terve, hogy lelkére beszél Ivannak, dugába dőlt. Megzavarta a barátja hangjából kicsengő boldog izgalom, szeme csillogása, elnyújtott nevetése.

— Mint valami félcédulás! — mormogta a házigazda, amikor Nogajcev a kapun kilépve kőről-kőre ugrándozva iramodott hazafelé.

— Először magába bolondította az a nő, aztán elcsavarta a fejét — sópánkodott Taiszija irigykedő csodálkozással a hangjában. — S ő meg két marokkal szórja rá a pénzt.

Majd amikor kissé lecsillapodott, védelmébe vette:

— Az igaz, hogy az otthona olyan volt, mint a siralomház. Anna még a gramofont is a klubnak ajándékozta. Kell is az nekem, mikor az én Mityám meghalt — mondta. Ivan meg cseppet sem öreg még. S az élőnek jár az esze.

Vajon nem akkor kezdődött el a viszálykodás kettőjük között? Nem. Ha az eseményeket híven akarja visszapergetni, még előbb, a háború első évétől kell kezdenie.

Ugyanabban az egységben szolgáltak mindketten: Nogajcev hadnagy volt, ő pedig politikai tiszt. Egy koromsötét éjjelen visszavonultak a Szomnaja folyó túlsópartjára, s ideiglenes védelmi vonalat építettek ki. A holtfáradt katonák kihasználva a pillanatnyi tűzszünetet, aludtak egyet.

Uvarov egy lakhatóvá tett barlangban gubbasztott. Nyomott volt a hangulata, ugyancsak össze kellett szednie a maradék erejét, hogy harcosai, elvtársai, saját maga előtt titkolni tudja. Később úgy emlékezett vissza erre az időre, mint a háború legnehezebb napjaira.

A szokatlan csendtől minden összekavarodott a fejében. Még nem aludt, csak félálomban volt, az ébrenlétnek és az álomnak azon a határán, amikor legkellemetlenebb a felébredés.

Egyszerre úgy rémlett neki, hogy valami hatalmas fekete gombolyag huppan a fedezékbe. Felserkent.

Egy szürke köpenyes alak feküdt a földön. Nem ismerte fel, mert két kezébe temette az arcát.

A tagbaszakadt, vállas Nogajcev állt felette:

— Te szemét, te utolsó féreg! — üvöltötte.

Az mégjobban lesunyta a fejét.

— Képzeld, megyek a parton s váratlanul megközelítem a nádas felől, neki meg úgy inába szállt a bátorsága, hogy eldobta a fegyverét. Azt hitte, hogy átkeltek a folyón a németek, s berezelt... S ha csakugyan ők lettek volna...? A fene essen belé!

Nagyon tudott káromkodni.

A politikai tiszt rászólt a katonára rekedt-álmos hangon:

— Na kelj fel!

A harcos feltápászkodott. Egészen fiatal volt, pisze orrú. Szája széle krétafehér a rémülettől.

— Mi a neved?

— Kraszkov Alekszej.

Még kérdezett egyet s mást, s aztán ráparancsolt: na kotródj el gyorsan!

Kraszkovot elnyelte a sötétség.

— Zöldfülű gyerek, még nem esett át a tűzkeresztségen — csóválta a fejét.

— Azért nem ússza meg szárazon, hadbíróság elé állítom.

— Ebadta gazember — tódította Nogajcev készségesen. — De a hadbíró-ságról csak tégy le Nyikolaj. Láthatod, hogy még tejfelesszájú. S egész nap tűzben volt.

Akkor elrohant. A visszatért harcosait buzdította, lelkesítette mindaddig, míg dörögni nem kezdtek az ellenség ágyúi.

A barlangból kirohanó Nogajcev valami puhába botlott. Alekszej Krasz-kov hasalt a bejárat előtt. Megragadta köpenye hajtókáját, felrántotta s a fülébe kiáltott:

— El ne maradj tőlem! Itt légy a közelemben! Nem akarlak szem elől téveszteni!

Leska Kraszkov ettől fogva jóban-rosszban kitartott Nogajcev mellett. Együtt verekedtek végig a háborút, s Nogajcev még az erdőgazdaságba is magával hozta Leskát a győzelem után. Mellük csupa kitüntetés, mindketten épek és makkegészségesek.

Uvarovnak nem volt ilyen szerencséje. Súlyos mellővést kapott a Szomnaja folyó melletti ütközetben. A megsérült tüdeje nem engedte, hogy végigszolgálja a háborút.

Amikor odahaza, Zimnyijben, először találkozott Ivánnal, az rögtön Leskát kezdte dicsérni.

— Na mit szólsz a hites fiamhoz? — s megjegyezte: — Különben még nem is tudod, hogy ez a Kraszkov vitt el a kötözőhelyre! Persze az én parancsomra.

Leska túltáplált volt, kinyalt, derékszíjat hordott s folyton vigyorgott, mint a fakutya.

A viszontlátást Nogajcevéknél ünnepelték meg. Kraszkov fogta a borral teli poharát és odalépett Nyikolaj Petrovics mellé.

— Így szemre vékonypénzű, pedig valójában olyan, akár a só. Csak vonszoltam, vonszoltam, de azt hittem, nem bírom végig szuusszal. Akkor magamhoz erősítettem, így ni. Ha eszméletnél van, legalább segít, de akkor nem számíthattam magára. Azért csak elvergődtem a kötözőhelyre. Azt mondja az orvos: ha egy perccel később hozod, vége — jelentőségteljesen Uvarovra meresztette kék szemét. — A legcsekélyebb késlekedés, már írják is a halotti jelentést.

— Hát köszönöm! — mondta Uvarov tessék-lássékból.

Vera lányának — tizenhetedik évében járt akkor —, még a szája is tátva maradt, úgy bámulta a legényt. Na még ilyet, ez a fiú mentette meg édesapja életét!

— Ne fukarkodj a dicsérettel, mert Leska azt igen szereti — kiáltott oda Iván az asztal túlsó végéről. — Egy jó szóért akár a tűzbe rohan.

Nyikolaj Pavlovics mégse szívelte Leskát.

Amikor Nogajcevet kinevezték az erdőgazdaság igazgatójává, első dolga volt, hogy Alekszejre bízta a javafában gazdag Zatonniji erdő-kerület vezetését. A legény szívvel-lélekkel, zúgolódás nélkül dolgozott, Uvarov mégis mesziről kikerülte, nem állt vele szóba egyszer sem. Pedig lépten-nyomon egymásba botlottak. A legény hol a háza körül lebzsejt, hol a feljáróhoz vezető kisösvényen bukkant fel, sőt kétszer az ő Verájával látta.

Szólt a lányának:

— Korai még, hogy gavallérok kísérgessenek. Ne ezen járjon az eszed.

— Nekem ugyan nem gavallérom — vetette ellen Vera.

— Hát mi akkor? Semmi szükség arra, hogy folyton itt kujtorogjon.

Amikor mindenféle kósza hírek kezdtek szállidosni Kraszkovról, első halásra elhitt mindent.

Taiszija hozta az első hírt.

— Az a Leska Kraszkov elfélkézkalmárkodja nehéz ezresekért a rábizott fát. Iván szabadságon van, ő meg persze élt az alkalommal.

— Csak nem ment el a józan esze — kételkedett valaki az otthoniak közül.

— De még mennyire hogy nem. Saját szakállára árusítja a fát. Azt mondja Rjabov erdőkerülő: „Motorzúgást hallok. S mit látnak szemeim, fát szállítanak a volkoviak. Honnan? — kérдем. Hallgatnak. Ez pedig jelölt erdő. Szünetelő üzemű. S csak innen jöhettek a gépkocsik.” Most várják, hogy Nogajcev hazaérkezzen.

Leska nem bűjt el. Füttyűrészve sétált az utcán. Esténként hazakísérte Verát a moziból. Egyik alkalommal Nyikolaj Pavlovics kiállt a kapuba, s megvárta, míg előtűnnek az ösvényen. Verát bezavarta, Leskát meg kérdőre fogta:

— Tudod-e mit fecsegnek rólad az emberek?

Alekszej cseppet sem lepődött meg.

— Rájuk se hederítsen, Nyikolaj Pavlovics. Senki nem tud semmit. Na persze rajtam kívül... A jófene tudja, honnan szedik, hogy pénzt fogadtam el! Mintha nem lenne, ami még a pénznél is becsesebb!

Vidám füttyszóval indult haza. Uvarov most az egyszer igazán nem tudta, mit gondoljon erről az emberről.

Végre megjött Nogajcev, mégpedig az új feleséggel. Egyidőre mindenki megfélekedezett Kraszkovról. Másra terelődött a figyelem.

A téli szünidőben Vera Moszkvába utazott egy turistacsoporttal. Attól kezdve Leska nem mutatkozott.

Egyik nap azonban Nyikolaj Pavlovics megpillantotta a kapu előtt.

— Még nincs itthon, nem jött meg! — integetett.

— Magával szeretnék beszélni — mondta Alekszej.

Régi vidámságának nyoma sem volt hangjában. Lefogyott, arca megnyúlt, egészen olyan volt, mint amikor először látta ott a fedezékben.

Kraszkov odabent leroskadtt az egyik székre.

— Csak maga segíthet — kezdte — beszélni kellene Ivan Szemjonovics-csal, hogy adjon írást az eladott fáról, igazoljon engem.

Elhallgatott, várta az esetleges kérdéseket. Azonban Uvarov nem akart rajta segíteni. Leska nagyot sóhajtott.

— Amikor szabadságon volt, felhívott interurbán s úgy rendelkezett, adjak ki fát a volkoviaknak. Papír nélkül. Szóbeli utasításra. Magának nyu-

godtan megmondhatom, hogy van egy tartalék erdők, amihez csak a végszükség esetén nyúlunk. Ha nem tudjuk teljesíteni a fakitermelési tervünket, abból pótoljuk a lemaradást. Nem megengedett dolog, de nem is törvénytelen. Saját szemével is meggyőződhet róla, hogy egyetlen rönköt se lehet onnan titokban elvinni. Egy ilyen állományból.

Uvarov homlokát ráncolta.

— Pénzt fogadtál el?

— Egy árva kopejkát sem! — felelte Leska határozottan. — Nem vártam magától Nyikolaj Pavlovics, hogy ilyet tételez fel rólam. Én magát...

Uvarov érezte, hogy kissé tapintatlan volt.

— No semmi, semmi — vágott a szavába. — De miért nekem öntöd ki a szíved? Menj az igazgatóhoz. Vagy attól félsz, hogy letagadja?

— Le éppen nem tagadja. Csak hiteget: „Gyere holnap, akkor megkapod azt az írást.” Aztán megint holnap. Magam is elégedetlen vagyok. Már szóba-hoznom is kényelmetlen. Hisz egész nap ott ténfergek a szeme előtt. Hát jó, sok a dolga, de rám meg kígyó-békát kiáltoznak úton-útfélen.

— Jelentsd fel annak rendje s módja szerint.

— Ivan Szemjonovicsot? — rezzent össze Leska. — Hogyan tehetném meg? Maga is jól tudja Nyikolaj Pavlovics, hogy mindent neki köszönhetek.

Egész halkán hozzátette:

— S ha mégse akarja kiállítani azt a papírt, akkor ki hisz majd nekem? Amikor se bizonylat, se egy sor írás. Csak az a telefon-utasítás.

— Teszerinted Ivan pénzt fogadott volna el? Vigyázz a nyelvedre, hal-lod-e!

— Megvolt épp szorulva — folytatta Leska szemrebbenés nélkül. — Min-denhova magával cipelte Olgát, el akarta kápráztatni.

— Hordd el az irhádát! — parancsolta Uvarov. — S vedd tudomásul, hogy mindent elmondok neki.

Ivannal az utcán találkozott. Így csak néhány szót válthatott vele.

— Fejezd már be azt a Kraszkov-féle históriát! Mint jó barátod taná-tanácsolom. Sárral hajigál téged.

— Nem tudok semmiféle históriáról — vont a szemöldökét. — Lég-bőlkapott pletyka az egész.

Hát úgylis jó, ha nem kellenek a tanácsai. Elvégre nem gyerek már, be-nőhetett a feje lágya. Uvarov, Uvarov, nagyon megnőtt a szarvad, azt hitted, hogy egy szavadra haptákba vágja magát az igazgató!

Az emberek azonban egyre nyíltabban beszéltek Kraszkov ügyéről. A pos-tás, Uvarov régi ismerőse, azt mondta, amikor az újságokat beadta:

— Ma egy idézést kézbesítettem Kraszkovnak. Az ügyész küldte...

Alekszej Kraszkov még aznap végzett magával. Vadászpuskájával oltotta ki életét. Búcsúlevelében csak annyi állott: „Az égvilágon semmi vétkem nincs. Nem tudok úgy élni, hogy bűnösnek hisznek.”

Olga nyitott ajtót. Uvarov félretaszította vállával és berontott a szobába.

Iván éppen ebédelt. Amikor meglátta, eltolta maga elől a tányért, hogy kilyöttyent a borscs, majd ráemelte szemét Uvarovra.

— Hallottad? Jaj, Leska, Leska, mit tettél magaddal! Miért lettél öngyilkos?

— Leska nem lett öngyilkos. Te kergetted a sirba, te gyilkoltad meg — mondta fojtottan, alig tudván mérsékelni magát.

Észrevette, hogy Ivan megdermed. Szürke macska-szeme kerekre nyílt, vastag ajka lefittyent, arcán idegesen rángott a bőr.

Szóhoz sem tudott jutni, a védekezésre is képtelen volt. Le nem véve szemét Uvarov hidegre merevült, dühös arcáról, fojtott-cérnavékony hangot préselt ki magából:

— Nem én, hanem te akartad a halálba küldeni tíz évvel ezelőtt. Hadbíróság elé szándékoztad állítani!

Uvarov eleresztette a füle mellett a szavait, s megkérdezte:

— Mennyit hozott neked a konyhára Alekszej halála?

Ivan hadonászni kezdett. Talán még meg is üti, ha Olga be nem toppan a szobába. Bundában volt, lábán vadonatúj hócsizma.

— A ti beszélgetésetek édeskeveset érdekel, elmegyek hát és sétálok egyet, jó Vanyecska? — kérdezte, majd Uvarov felé fordult. — Hát nem valami udvarias dolog, ha a férfi nem köszön a nőnek — azzal kacéran búcsút intett gyapjúkesztyűjével.

Olga megjelenése új erőt öntött Ivanba.

— Aztán kinek nagyobb csapás Alekszej elvesztése, nekem avagy neked? Fiam helyett fiam volt!

— Fogd be a szád — förmedt rá Nogajcevre. Eljöttem hozzád, mert abban bíztam, nem veszett ki belőled teljesen a kommunista érzés. Te azonban rabló és gyilkos vagy, nekem pedig kötelességem, hogy ezt jelentsem.

Ivan legyintett.

— Ne tüzelj. S csak ne jelents te semmit. Leskát már úgyse támaszthatod fel, a halál pedig mindenre fátyolt borít.

Uvarov nem tudott tovább uralkodni magán, gyűlölettel telve odavágta volt barátjának:

— A lopott pénzt pedig visszaadod, megértetted! Az utolsó kopejkáig! Tíz napot kapsz rá. A nevemet meg felejtsd el, mint ahogy én se ismerlek téged mátol fogva!

Bizsergett fülében a vér. Amikor a kapun kifordult, majdnem orra bukkott.

Úgy látszik, ez a Nogajcev arra született, hogy meghökkentse az embereket. Hétezer rubelt fizetett be barátja helyett azzal: „Szeretném, ha tiszta maradna az emléke.”

Hát ilyen ember Ivan Nogajcev!

Nyolc év telt el azóta. S most érte küldött a régi barát.

— Minden haldoklónak megbocsátják a bűneit — hozakodott elő Anna az utolsó érvvel.

— Nem — mondta Uvarov keményen —, senki se mocskolhatja be az életét. Élni csak becsületesen szabad.

Anna lehorgasztotta a fejét.

Uvarov annyit mondott még:

— Mindnyájan meghalunk egyszer: te is, én is. Bűneinket azonban nem tehetjük jóvá a halálunkkal.

Fordította: LAJOS GÉZA

Cigány hallgatók

A népköltészeti termékek betakarítási ideje lejárt. De van egy nép, ahol a magyar nyelvű népköltészet most van kialakulóban. Ez a cigány nép. Cigány nyelvű költészetük gazdag. Ismertetésükre már történt példa, többek közt a Jelenkor hasábjain, de a Kortársán is. Szociológiailag az Élet és Irodalom, de az Alföld is többször foglalkozott problémájukkal.

Néprajzilag népköltészetük iránt is megnőtt az érdeklődés, de jobbára csak — személyes tapasztalatok sokasága győzött meg — túlfűtött erotikájú, az esetek nagy többségében gajd vagy halandzsa szövegű táncnótáik irányában. A gyűjtők elkaptása miatt csak szesz hatására énekelnek s mámoros állapotuk függvényeként zömmel csak táncnótákat.

1957—1959 között Szabolcs-Szatmár megye nagyrészenek és Hajdú-Bihar megye néhány falujának cigánytelepét bejártam. Nem volt hiábavalló fáradság, azt e kis gyűjtemény is bizonyíthatja. Asszociáló költészet ez, nemesen gazdag lelkiviláguk tükrre. Dalaik zöme még ma is magyar átvétel, de érezzük rajta sajátos lelkiségük nyomait, hacsak egy szó vagy képcserén is. Átvételeikből ma már szépszámu új, magyar nyelvű népdal is született, egyenrangú az előbbiekkel. A kettőt nem választjuk szét. Az ő költészetük mind a kettő. Talán átvételeik a problematikusabbak is. Nem egy átvett magyar népdalukat a környék magyar lakossága már nem ismeri. Felvetődhet a kérdés; honnan vették át s mikor? Egyértelműen válaszolni rá az egész ország magyar nyelvű cigány-népköltészetének ismerete nélkül meg se próbálkozhatunk.

BERTALAN LÁSZLÓ

Szerelmes dalok, katonanóták

1.

Amoda jön három szekér.
Húzza aztat három legény.
Szíjja, hámja, szakadozik,
Babám szíve fáradozik!

2.

A bakonyi nagy erdőben,
Magam állok én őrsegen.
Puska nyomja a vállamat,
Tölténytáska derekamat.
Arok nincsen rózsá nélkül,
Az én szívem bánat nélkül.
Bánat, bánat, sűrű bánat,
Szívemet öli a bánat.
Bárcsak addig szorítaná,
Míg széjjel nem szakítaná!

Kesergők

1.

Csendörök, csendörök,
 Atkozott legyetek!
 Apró szemű láncot
 Rám ne vasaljátok!
 Ha rám vasaljátok,
 Meg ne szorítsátok:
 Gyöngé árva szívem
 Meg ne hasítsátok!

2.

Jaj Istenem, jaj már nekem,
 Minek is az én életem!
 Ha egy madár földre leszáll,
 Bennem a vér talpig megáll!

Anyám, Anyám, édesanyám,
 Felnevelő öreganyám!
 Felneveltél, csecset adtál,
 Szárnyaimra bocsájtottál!

Édes volt az anyám teje,
 Keserű a más kenyere!

3.

Hallom az erdő zúgását,
 Hallom az anyám sirását.
 Jegenyefa de magos vagy,
 Te, meg anyám de messze vagy!
 Ezt az erdőt levághatnám,
 A jó anyám megláthatnám!

4.

Leestek a téli havak,
 Eget, földet beborítanak.

Elmehetsz már két kis árva,
 Meztelen a nagyvilágba!

Mert ha nekem anyám volna,
 Csavargó se lettem volna!

Lírai hallgatók

1.

Jaj Istenem anyám,
 Hun lesz a hálásom?
 Erdőn-é, vagy mezőn
 Vagy a pusztaságon?

Ha erdőn meghalok,
 Megesznek a vadak.
 El is énekelnek
 Az égi madarak.

2.

Azt mondta az édesanyám,
 Ország-világ lesz a hazám.
 Csipkebokor a szállásom,
 Ott lesz az én meghalásom.

3.

Fekete faluba
 Fehér torony látszik.
 Oda jár a babám
 Lovát megitassa

Nem lovát itassa,
 Magát villogtassa.
 Ici-pici száját
 Csókra igazgassa.

Mellettünk egy erdő,
 De nagy zaj van benne.
 Talán az én bátyám
 Lovát hajtja benne?

Hajtsál bátyám, hajtsál,
 Rád virrad a hajnal!
 Két piros orcádat
 Belepi a harmat.

Bakanóták

1.

*Le van a levelem zárva,
Királyügyész ládájába.
Elveszett a láda kulcsa,
Nem szabadulok meg soha!*

2.

Vámospicsei kertek alatt,
Ott verték rám a fényes vasat.
Adjatok egy marék szalmát,
Hadd rakjam ki fejem alját!

3.

A rudolfi kőszénbánya,
Ott van a babám lezárva.
Ott van a babám lezárva,
Szabadul már nemsokára!

Kórházi hallgatók

1.

Van egy asszony a kórházban, de [beteg.
Mert nem kapott az urától levelet.
Postás, postás, mért késel a levéllel,
Mért játszol egy beteg asszony [szívével?

2.

Kórházak kapuja
Gyászba van borulva.
Madár turbékolja
itt vagy szegény árva.

Doktor uram kérem,
Könnyen bánjon vélem;
Fájó sebeimet
Gyógyítsa meg nekem!

3.

Kinek varrod anyám
Azt a selyem inget?
Neked varrom lányom,
Viszlek a kórházba.

Viszlek a kórházba.
Teszlek a vaságyra.
Teszlek a vaságyra,
A vasoldalára.

Sírnál anyám, sírnál,
Mert meg vagyok halva!
Diófa levélbe
Vagyok betakarva.

Lemle Géza

Március

„Halló! Halló! Figyelem! Itt a községi hangos híradó.”

A hangszórók úgy feleselgettek egymásnak, mintha mindegyik fontosabbat, hangosabban akarna belekürtölni a hajnali derengésbe. Keresztül-kasul fúródtak a szürkességbe a tanácsházától meglódított mondatok. Némelyik harsányan, fürgén érkezett és hömpölygött tovább; a másik ereje fogytán az udvarokra gurult a háztetőkről; az utcán is bukdácsolt néhány a falu felé, míg bele nem vészett a sárba-ködbe.

Agyonnyűtt lemeztől sercegő induló összegabalyodott ütemei iparkodtak a gondolatokat cipelő hullámok után. Megütötték az udvaron szöszmötölők dobhártyáját, elűzték az álmat a később kelők szeméről, ott rezegtek minden zúgban.

„Termelőszövetkezeti híradó következik.”

Egy pillanatra megbolydult a falu. Azután erőltetett közönnyel, tempósan dolgoztak tovább az emberek, és lesték a legfrissebb újságokat. Fürkésző pillantásokkal tekingettek körül, mintha szégyellnék az új hírekre felhorgadó kétségeiket.

„Csak lenne már békesség, maradna így a világ, ahogy most van” — óhajtották a válaszáton állók.

Érezték: szigeten élnek, kis szigeten, ahová az egyik partról menekültek közel másfél évtizede... Vissza?... Isten ments!... Előre... Megint vízbe ugri?... Csak töprengtek, topogtak kis szigetükön. Néhányan visszafelé kacsingattak, de ki törődött most velük? Át kell jutni, mindenképpen át kell érní a túlsó partra... De éppen most?... Ki tudhatja?... Egy-egy csobbanás után újabb hullámok gyűrűztek. Valaki megint elszánta magát... a sziget kisebb lett... pedig tegnap még...

„Újabb 14 családdal gyarapodott a Búzakalász. Tegnap este a következők írták alá a belépési nyilatkozatot: Schreiner János, Gerber Mihály, Stolz Henrik...”

— A svábok... Az anyjuk úristenit! Megint a svábok... — vágta bele fej-széjét mérgesen a favágító tönkbe Balogh János, és elindult az istállóba.

„... Krémer Jakab, Kerekes Imre, Geist József, Pintér Sándor és Kindlein Flórián. Ezzel 56-ra emelkedett az újonnan belépett családok száma”.

Az öreg megállt az istállóajtóban.

„Jól hallottam?... A Kerekes Imre, meg a Pintér Sándor is?... Kinek hi-

het ma már az ember? Imrével tegnapelőtt még beszéltem a pincesoron. — Ha megyünk János bátyám, mi felvidékiek együtt megyünk. — Igen... ezt mondta... A Csallóközben alig volt valamijük. De mégiscsak magyarok... Hogy húzhatnak a svábokhoz?... Mint a bihari telepések, akik régóta tagjai a Búzakalásznak... Csakhogy azok cselédek voltak... De hogy már a felvidékiek is!...”

Befordult az istállóba, munkához látott, hogy szabaduljon nyugtalanságától, de keze megállt a lószerszámon.

— Az isten se ismeri már ki magát!

Elvezette a lovakat az istálló mögé, és befogott a trágyával megrakott székbe.

— No! — ösztöklélte állatait. — Talán nektek is népnevelő kell?! — Fenyegetően megsuhogtatta az ostort.

Korán volt még, amikor az első terüvel végigkocogott a falun. A Búzakalász tagjai úgy mentek az iroda felé, mintha mi sem történt volna. Az asszonyok tejeskannákkal igyekeztek a szövetkezetbe. A túlsó soron két fiatalember piros-fehérre festett karókkal, kis táskával, madzaggal összekötött cövekekkel megállt a kocsmánál. A karókat a falnak támasztották, azután elnyelte őket a kocsmaaajtó.

A kisbíró bekiáltott az egyik kerítésen:

— Pergőék! Van itthon valaki?

Az öregasszony csoszogott elő.

— A gazda?

— Elment már.

A kisbíró fejét csóválta, vállat vont és átnyújtotta a papírt.

— Adja majd oda neki ezt a meghívót. De biztosan. Nehogy megint a Stefi legyen a hibás!

Az ablakon félre húzódott a függöny. Éppen csak egy ujjnyira. Az öreg Balognak úgy tűnt, mintha Pergő Gyula szeme villant volna az ablak sarkában.

A kisbíró éppen Boldizsárékhoz akart befordulni, amikor észrevette Balogh Jánost a szekéren.

— János bácsi! János bácsi!

Az öreg tette, mintha nem hallaná. Stefi meglódult a koci után.

— Álljon már meg! Itt a meghívója, Ma estére.

— A többi kinek viszed?

— A felvidékieknek.

— Göndöcsnek is?

— Neki is — bólintott a kisbíró.

Az első forduló után azt látta Balogh János, hogy itt is, ott is, két-három ember beszélget.

— Dolgozni sem hagyják az embert! — dohogta, de azért abbahagyta a trágyahordást és kiállt a kapuba. Hogy nem jött arra senki, elindult a bolt felé. Üres dohányzacskóját a kezében lóbálta.

— Hát ti?... Ilyen dologtévő időben... — vetette oda Zsoldos Gáspárnak, meg Rosta Lajosnak. — Igaz, megtehetitek... még a magatok gazdái vagytok.

— Ki tudja meddig? — húzódott arrább a padon Zsoldos Gáspár, hogy helyet szorítson az új vendégnek.

— Csak nem akartok ti is a svábok közé...

— A Búzakalászbba — igazította ki Zsoldos Gáspár, s odahunyorított Rosta Lajosnak. Láthatóan kedvük telt Balogh pőfögésében.

— Egyre megy — húzta el száját az öreg. — Egyformák azok mind.

Balogh János mondatai úgy röpködtek, mint a szikrák. Nem gondolta meg, kiket perzselhet meg velük. Csak akkor érezte szavai súlyát, amikor elröppen-tett mondatainak váratlan hatása döbbsen-tette rá, hogy többet mondott a kelle-ténél, s nem is túl okosat. De ha már kimondta, nem tágított, hanem hol meg-győződéssel, hol csak nagy hangon, szenvedélyes mozdulatokkal vitatkozott, mintha önmagával is el akarná hitetni túlzásait, tévedéseit. A másik kettő meg-fontolt véleményének hálójában úgy vergődött, mint a hurokba szorult vad, s minél inkább erőlködött, annál tehetetlenebbé vált. Ment volna már tovább, mert érezte, hogy rossz helyen tapogatózik, de Zsoldos Gáspár feltette: kiug-ratja az öreg nyulát a bokorból.

— Majd eldől minden a gyűlésen...

— Ha Göndöcs is ott lesz! — vágott szavába Balogh János, és felemelte mutatóját. — Meg néhány szava másnak is lesz ott! — Nekitüzesedett az öreg, de aztán nyelt egyet, s magábafojtotta az áradni készülő mondanivalót, ami úgy feszegette, mint gátat az egymásra toلولó hullámok. Csak innen szabaduljon már meg, úgylis hiába beszél ezeknek!

„Az öreg tud valamit Göndöcsről? — töprengett Zsoldos Gáspár. — Talán szervezkednek is, nem hiába tűnik el Göndöcs minden hajnalban a pincéjébe?”

— Göndöcs? — kérdezte, mintha nem is érdekelné mi van vele. — Azt vár-hatja, hogy gazsuláljanak neki!

— Könnyen beszéltek összevissza, csak magatokért szóltok, de ő — mind-nyájunkért.

— Beszéljen csak okosan magáért. Más is ezt teszi.

Balogh csak a szavakat hallotta, nem fogta fel értelmüket. Egyre Göndöcs körül forogtak gondolatai. Szinte csak önmagának mondta:

— Mondja azt, hogy lépjünk be? ... Akkor a fejéhez vágják: miattad kerül-tünk ebbe is, mint annak idején az egyes típusú Táncsicsba ... Mást mond-hat-e? ... Éppen elég a baja, hogy eddig hallgatott ... Hát még ha nemet mon-dana!?

— A Kerekesnek, meg a Pintérnek volt magához való esze.

— A gyámoltalanok — buggyant ki a megvetés Balogh Jánosból.

— Mindenkit nem tesznek meg káposztás brigádvezetőnek — bökte ki Zsol-dos Gáspár a legújabb hírt.

Az öreg Balognak még a lélegzete is elállt.

— Brigádvezetők lettek? Hiszen a Búzakalász nem is termel káposztát...

— Majd fog! Van már hozzá munkáskéz.

— Akkor ... — legyintett lemondóan az öreg, s faképnél hagyta őket.

— Ezeknek is megnőtt a szarvuk — dörmögte pár lépéssel odább.

Hirtelen eszébe jutott minden, amit az utóbbi napokban bömbölt a híradó, szüntelenül hajtogattak a népnevelők. Maga előtt látta a tejüzemet, konzerv-telepet, a baromfiólak hosszú sorát, a termőre fordult hús hold gyümölcsöst és az öntözéses szántóföldi kertészetet. A hatalmas káposztatábláról Pintér, Kere-kes, Zsoldos Gáspár, Rosta Lajos meg a svábok nevettek a szemébe.

— Hogy a fene ette volna meg azt a káposztát!

Amíg az utcán kisebb csoportokban beszélgettek az emberek, a tanácsházán is javában folyt a vita. A járási kiküldött egyik cigarettát a másik után szívta, s neheztelt a helyi vezetőkre, mintha miattuk kellene már a második hete a községben rostokolnia. A tanácselnök egykedvűen nézte a füstkarikákat, nagy

nyugalommal bólogatott, vagy hümmögött, s véleményét rendszerint így összegezte: „majd meglátjuk”. A tanácstitkár lötött-futott, egymásután teregette ki a kimutatásokat, gépelte a jelentéseket, tárgyalt a felekkel, ki nem fogyott a jó tanácsokból. A párttitkár homlokát ráncolta, figyelt minden szóra, s ő határozta meg a tennivalókat. Az esti gyűlés összehívása is az ő ötlete volt. Az elnök megingt csak hümmögött, nem sokat várt a gyűléstől. A tanácstitkár azonban nyomban meggépelte a meghívókat, bár a járási kiküldött erősebb intézkedéseket sürgetett. A párttitkár leintette. Most a meghívottak névsorát nézte végig, neveket húzott alá, kis jeleket rajzolt egyik-másik mellé.

— Göndöcsön sok fordul meg, de eljön-e? — emelte fel tekintetét a listáról.

— Göndöcs... Göndöcs... mindig csak Göndöcs — dobolt ceruzájával az asztalon a járási kiküldött. — Hát itt nélküle nem lehet csinálni semmit?

— Lehetni éppen lehet... de vele könnyebben — mozdult meg a tanácselnök. — Minden arannyá vált a kezén. Pedig még földi mogyorót is termelt. Ötvennégyben, amikor senkinek sem lett bora a községünkben — ő szüretelt. Azóta én is vele egyidőben permetezek. Nem bántam meg.

— Hát a káposzta? — hadarta a higanytermészetű tanácstitkár. — Göndöcs több, mint ötvenezer forintot vágott zsebre a múlt évben, s a szigetvári konzervgyár közel félmilliót fizetett ki a felvidékieknek. Hozzam a kimutatást? — készségekedett.

— Felesleges — hűtötte le a járási kiküldött.

— Nem gyulladt be az ellenforradalom idején sem — emlékezett a párttitkár a nehéz napokra. — Ott állt a rengeteg káposzta prizmában az állomáson, meg a földeken.

— „Maguknak forradalom kell, meg sztrájk — háborgott az öreg az állomáson —, a káposztát meg egye meg a fene?! Jobb volna, ha avval törődnének! Az ilyen buta politikából nem lehet megélni”.

— „Hogy mer így beszélni a dicsőséges forradalomról?” — támadt rá az egyik vasúti tiszt.

— „Dicsőséges forradalom? Amelyik pusztulni hagyja a káposztát?”

Göndöcs azután csak a káposztával veszködött. Mintha óriásokkal népesedett volna be a hegy, napokon keresztül görgették a felvidékiek a kibérelt kádakat. Több vagon káposztát lesavanyítottak jó egy hét alatt.

— „Siló lesz abból” — gúnyolódtak az öreggel, de ez egy cseppet sem zavarta. Neki lett ismét igaza. Majd duplájáért adták el a káposztát és elkelt az utolsó szálig.

— Akkor talán... talán mégis beszélni kellene vele még egyszer... hátha... Nem gondolja elnök elvtárs? — bizonytalankodott a kiküldött.

— Én már nem megyek hozzá — ingatta fejét az elnök. — Megmondtam neki a saját pincéjében: nézze Vilmos bácsi, mi tiszteljük, becsüljük, de most csalódtunk magában. Mi többet nem hívjuk.

Az elnök nekivetette hátát a szék támlájának, jelezve, hogy egy lépést sem tesz Göndöcs pincéjébe.

— Ott kell folytatnunk — vélte a párttitkár —, ahol abbahagytuk. Várjuk meg a gyűlést, azután kezdjük Zsoldos Gáspáron, Rosta Lajoson, meg a többiek... A kisebb parasztokban inkább mutatkozik hajlandóság.

Göndöcs Vilmos ott ült pincéjében a lócán.

A kis szoba félhomályát a zsalugáter rései között beszűrődő fénysávok szabdalták rétegekre; a repedt asztalra és a falra hulló fehér csíkok börtöncella han-

gulatát keltették. Az asztalon a literes üveg mellett üres pohár ásítozott. A vörös boron átderengett a belopakodó fény, és rózsaszín foltokat hintett a nyítt asztalterítőre. Göndöcs a poharat forgatta, s az üvegen felvillanó fények játékában merült el. Nem gondolt semmire. Százszor végig gondolta már, ami eddig történt és ezután történhet. A beszélgetésekre szóról szóra emlékezett.

„Mi tiszteltük, becsültük Vilmos bácsi...”

— Hogyan? Ma már nem becsülnek?... Most majd gáncsoskodnak?... Akkor jobb, ha megszökik az ember... Akiben csalódtak...

„Mi többet nem hívjuk...”

— Miért Hát most kik az első? Ma nem vagyok olyan ember, mint tegnap voltam?... Nem hívnak... egyedül maradtam...

Minden szótagot fájdalmasan ismételtetett. Elviselhetetlennek érezte a ránehezedett csendet, a félhomályt. Ki kellene tární az ablakot, vagy kiállni az ajtó elé, és kiáltani az első embernek, aki erre jár. Vagy visszamenni a faluba az emberek közé, és megmondani: bármit tegyetek, csak egyedül ne maradjatok. Még az is jobb, ha gyűlölnék, szídnak, gúnyolnak... csak egyedül ne maradjatok!

Minden apró neszre összereszt, feszűlten figyelt, nem hall-e lépéseket. Talán kopognak, és belép a Schneider Szepi... Most... De nem... talán már soha sem lépi át a pinceküszöböt. Nem kellett volna olyan meggondolatlanul elutasítani, amikor könyörgött:

— Vilmos, menjünk már! Úgysem lesz nyugvásunk.

— Én még ráérek, — válaszolta akkor gögösen.

Másnap már azt locsogta valaki:

— Mi svábokkal többet nem közösködünk. Kimutatták a foguk fehérjét, amikor visszaköveteltek mindent.

Talán Balogh János volt? Micsoda buta beszéd! Mi bajunk volt a németekkel a Táncsicsban?... Most itt van. Beléptek a Búzakalászba, pedig jól érezték magukat közöttünk. Néhányan még mindig ránk várnak.

Talán Pintér Sándor jön?... Nem... Csak egy kóbor kutya szaladt el a pince előtt.

Sándornak is igaza volt a maga módján:

— Ti még bírjátok, de mi már nem. Hasztalan erőlködünk.

— Ne siessük el, Sándor! — ennyi volt a válasz.

Ki tudja, mikor lép a közösbe ő is? Meg a hasonszőrűek, akik eddig sem éltek úgy, mint a téesz-tagok.

A képek, szavak peregetek, szinte megroskadt a súlyuk alatt. És nem jött... nem jött senki, akivel megoszthatta volna gondját. Se a párttitkár, se a tanácselnök, akik pedig sokszor felkeresték. Még Balogh János is elkerülte pincéjét. Kár volt elhamarkodottan azt mondani: engem ne háborgassatok! Döntsetek egyedül!

Hej, pedig de nehéz az embernek egyedül dönteni!

Déltájban végre kopogott valaki a pinceajtón. Meg sem kérdezte, ki zörget, csak kitárta az ajtót. Felesége állt előtte.

— Mi újság? — kérdezte csalódottan, de várakozással. Oka lehet, hogy az asszony kiszaladt a pincébe.

— Bemondta a hangos híradó, hogy az utolsó német családok is beléptek. Az a néhány is, aki még rátok várt.

— Ezért kár volt kijönnöd.

— A Pintér Sándor, meg a Kerekesék is.

Ez meglepte. Ilyen hirtelen?

— Azt beszélik: káposzta-felelősök lettek.

Az öreg csak nézett maga elé. A barázdák mélyebbek lettek homlokán. Magábaroskadtan ült a lócán, az asztalra nehezedő két kezefejét nézte mereven.

— Hát... így is jól van... — szakadt ki belőle a beletörődés, mintha kedves halottjának ravatalánál nyugodnék meg a sors csapásában.

— Majd elfelejtettem... A kisbíró hozta reggel — nyújtotta át az asszony a meghívót.

Göndöcs Vilmos elolvasta a pársoros írást. Nem tudta tovább megőrizni látszólagos nyugalalmát. Arcvonásai megkeményedtek, felállt az asztaltól, s úgy tűnt, termete megnyúlt, válla megszélesedett. Felesége megszeppenve figyelte.

— Elmész? — kérdezte félénken.

— Megmondhatod mindenkinek: nem.

Az öreg Balogh délután megint csak befogott. Többet úgysem nagyon tudhatott volna meg, bárhoggy fülel is.

Ahogy befordult a hosszúhátú dűlőre, látta, hogy a két fiatalember, akiket reggel a kocsmába látott betérni, mérőszalagot húz földbeszúrt piros-fehér karók között. Itt-ott levertek egy-egy cöveket is.

Rosszat sejtve köszönt a mérnököknek.

— Mit méricskélnek a mi földjeinken? — mordult rájuk barátságtalanul.

— A Búzakalásznak kell kiadni belőle — hangzott a hivatalos válasz.

— A tartalékföld nem elég?

— Nincs egy tagban. Meg nem is jó káposztásnak. Majd azokat kártalanítják abból, akiknek itt elveszik a földjét.

Az öreg Balogh úgy otthagya a mérnököket, hogy jóformán köszönni is elfelejtett.

„Ezt jól kifundálták a svábok!”

A trágyát kupacba hányta, szét se teregette; lóhalálában indult vissza. A mérnökök megrökönyödve néztek a porfelhőbe vesző kocsi után. A lovakról szakadt a pára, amikor a kocsi megállt Göndöcs pincéje előtt.

— Vilmos, hallod-e? Vilmos! — dörömbölt Balogh János a pinceajtón.

Göndöcs hallotta a kocsizörgést, hangjáról megismerte legjobb barátját. Sietve nyitott ajtót.

— Viszik a földeket... a káposztaföldeket... a Hosszúháton — remegett az öreg Balogh bajsza a felindulástól.

— Ki viszi?

— Most jövök onnan... már mérik is... a szomszéd határ felől... a Búzakalásznak.

Göndöcs elsápadt, azután minden csepp vére a fejébe szökött. A szomszéd határ felől... Ez a mondat fejbekölintotta. Az ő földje húzódott a határon. Oda kérte annak idején, mert jó zsíros földek voltak ott, s arra is gondolt, hogy onnan kijebb már nem tehetik. Meg kellett kapaszkodnia az ajtófélfában. Azután odatámolygott a lócához, és ráhuppant.

— Hej, azt a keserves úristenit! — sziszegte összeszorított fogakkal. Baloghra nézett, aki ijedten és várakozóan tekintett rá. Érezte, hogy mondani kellene valamit, de minden bölcsességet kiszorított agyából a hirtelen támadt indulat.

— Elmegyek este... — szinte kiabálta, mintha azt akarta volna, hogy meghallja az egész világ.

A tanácsháza előtt csoportokban beszélgettek a gyülekező felvidékiek. A kisebb gazdák között Zsoldos Gáspár vitte a szót:

— Én nem kezdek újat. Majd megbolondultam! Jó lesz nekem a Búzakalász is... A ménkü, aki vesződik.

— És ha kinéznék onnan? Csak úgy beülni a készbe?!

— Bolond beszéd! Felvették, aki jelentkezett.

— A svábok közé — fújta valaki Balogh János nótáját.

— Több becsületed lesz ott, mint a nagygazdáknál.

— Lehet... Pintér is...

— Meg a Kerekes Imre...

A módosabbak között Balogh János bizonygatta:

— Göndöcs biztosan jön... jó két órája beszéltem vele.

— És?

— Bánja a földjét... Káromkodott...

— Belép?

— A Búzakalászba soha.

Voltak, akik csoportról csoportra jártak, megálltak a beszélgetők háta mögött, mint kártyaasztaloknál a kibicek. Nem mondtak semmit, de minden szóra ügyeltek, hol bólogattak, hol ingatták fejüket. Néha megálltak két csoport között, és csizmájuk orrával kapargatták a földet.

A párttitkár körül ácsorogtak legtöbben. Volt, aki csak úgy féloldalt, hogy megmutassa: eljött, de felőle beszélhetnek akármit. Nem adja be a derekát. Legtöbben azért mégis lesték a párttitkár szavát, hátha tud valami újat. Ő járt a gyűlésekre. Minden hivatalos ember vele váltott szót, ha megfordult a faluban.

— Leszünk-e termelőszövetkezeti község? — fordult a körülötte állókhoz a párttitkár.

— Hátha muszáj... — nyögdécselte valaki.

— Magukon múlik.

Súlyos csend követte a párttitkár szavait.

— Három évig vártam, hogy az egy lovam mellé felnőjön a csikó. Az őszel fogtam be. Most adjam oda?! — fakadt ki Boldizsár, aki huszár volt a közös hadseregben, és a ló volt az istene.

— Öreg huszár... lesz még lova egész istállóval...

— Csutakolhatod őket...

— Hát, ami azt illeti — tüzesedett neki az öreg, de elharapta a mondat végét — ...ott azért még nem tartunk...

Egyszerre megbolydult az egész társaság. Hárman jöttek alulról. Mindenki őket nézte.

— Jön a Vilmos...

— Göndöcs...

— Talán húzódnánk akkor beljebb — javasolta a tanácselnök.

Az emberek nehezen mozdultak. A tanácselnöknek szinte úgy kellett betuszkolnia az elsőket. Még vissza is néztek mentegetőzve: láthatjátok, nem én akartam. Aztán lassan beszállingózott mindenki.

A kisbíró megpiszkálta a tüzet, és vetett rá még néhány lapát szenet. Az emberek őt figyelték, hogy tegyenek valamit. Amikor a kisbíró is leült a kályha mellé a pad szélére, a párttitkár beszélni kezdett.

Az utolsó mondat után az emberek maguk elé néztek a pad alá. Várták, hogy majd csak megszólal valaki. Végtelen hosszúnak tűnő percekén át egyre nyomasztóbbá, nyugtalanítóbbá vált a csend. Amikor már elviselhetetlen lett, oldalvást egymásra pislogtak, egy-egy fejrándítással buzdították szólásra a mindig hangoskodókat, akik még a kapu előtt fogadkoztak, hogy majd ők...

...Végre... Balogh János jelentkezett szólásra.

— Mi felvidékiek... — és elősorolta, mi mindenben mentek keresztül, míg végre otthonra letek. Majd így fejezte be:

— Fizetjük becsülettel, amit kell, túrjuk a földet, megtermelünk mindent, csak a szabadságunkat hagyják meg!

— Úgy van! — rikkantott valaki a hátulsó sorban. Mintha csak jeladás lett volna, egyszerre mindenki fújta a magáét.

— Hogy a fene ette volna meg a Benest, aki ide zavart bennünket! — fakadt ki Pergő Gyula.

— Ott túl is csak így van — szelídítette Rosta Lajos.

— Talán a régi rendszert kívánják? — kérdezte kihívóan a járási kiküldött.

→ A nehézség, aki kívánja!

— De így az újat se!

— Aki nem tud megállni a maga lábán, lépjen be!

— Te talán majd megállsz, ha megnyomorítanak az adóval?

— Meg, ha lemegy az ára mindennek, amit termelünk...

— Ki az isten fogja az egyéniek pártját?

A hangzavarban nem lehetett tudni, ki mit mond. A rend felbomlott. Verejték gyöngyözött a homlokokon, az arcok kipirultak. Volt, aki a kezével is hadonászott. A párttitkár hol ide, hol oda nézett, hogy minden véleményt emlékezetébe vésson, de belátta, hiába erőlködik. Várt, hát türelmesen, majd csak szót lehet érteni.

A tanácselnök a járási kiküldött unszolására felállt:

— Emberek! Azért vagyunk-e itt, hogy hiábavalókat beszéljünk?

Egy pillanatra csend lett a teremben.

— Arról tárgyaljunk, hogy mit akarunk tenni — folytatta a tanácselnök.

— Mi lesz a földünkkel? A hosszúhátú dülőlvel? Erről beszéljenek! — vágott az elnök szavába Balogh János.

— Úgy van! Mi lesz vele?

— Miért küldték oda a mérnököket?

— A hosszúhátú dülőben az új téesz-tagoknak is van földjük... — próbálta a párttitkár okos szóval csillapítani a vihart.

— Megint a sváboknak kedveznek, csak nekünk nincs becsületünk — vágta szemébe az öreg Balogh.

— Hát Kerekes, meg a Pintér? — emelte fel hangját a titkár.

— Mindig a koszos malac dönti fel a vályút.

— Micsoda? — ugrott fel Zsoldos Gáspár? — Csak ti vagytok valakik?! A sváb jó volt napszámba, ugye?! A Kerekes is, meg a Pintér is, ugye? Most meg koszos malacok, mert feldül a vályútok.

— Elég legyen már a gyűlölködésből! — csattant fel a türelmét vesztett párttitkár hangja. — Nem marták eleget egymást svábok, magyarok, szegény és jómódú parasztok. Nem volt még elég?!

— De, elég volt... — szólalt meg Göndöcs Vilmos. Ahogy végignézett a nekitüzesedett felvidékieken, elcsitult a láрма. Volt, aki oldalba bökte szomszédját, és az öreg felé intett fejével. A párttitkár is csodálkozva nézett Göndöcsre. Hát mégis szól? Pedig bejövet fogadkozott: nem fog beszélni. Amit döntenek, elfogadja, bármi legyen is. S most mégis?

— Elég volt — ismételte meg még egyszer. — Mióta itt vagyok, harmadik helyen van a földem. Az elsőt megtrágyáztam, rendbetettem — tagosítottak. Amikor megalakítottuk a Táncsicsot, új táblát kaptunk. Hogy felbomlott: megint újat. Hát én több földet rendbe nem szedek! De ezt nem adom a Búzakalásznak! Több mint háromszáz holdunk van egy tagban. Pár németé, a Kerekésé, meg a Pintéréé beékelődött, azt kiadjuk a tábla szélén a Búzakalásznak. A többi maradjon a miénk! Megdolgozzuk továbbra is.

— Úgy van!... Igaza van! — zúgott a terem.

— Aztán közösen-e? — kérdezte valaki.

— A közösből sem halunk éhen, ha éppen arra kerülne sor, — válaszolta Göndöcs Vilmos.

Az emberek egymásra néztek. Hát Göndöcs már döntött? Nem mondott ugyan igent, mégis igent értett mindenki.

Az indulatok lehiggadtak. Mindenki érezte: pontot kell tenni a számvetés végére. Akárhogyan is, de pontot.

— Ha mennénk, a Búzakalászból kellene — óvatoskodott Zsoldos Gáspár.

— Mi eddig jobban éltünk, mint a Búzakalász tagjai — mondta elgondolkozva Göndöcs. — Jobban bizony — nézett leplezetlen büszkeséggel Szabó Jánosnak, a Búzakalász elnökének szemébe.

— Már aki — vetette oda Zsoldos Gáspár.

— Ha mindenünket összeadjuk, hacsak egy forinttal is, de többet fizetünk egy munkaegységre, mint a Búzakalász — szólt Göndöcs. Azután mintha maga is megbánta volna amit mondott, sietve hozzátette: — ...ha úgy döntenénk...

— Döntsünk úgy! — ajánlotta a párttitkár.

— És a földünkkel mi lesz akkor?

— Ami most a maguké, a maguké is marad.

— Hát a mérnökök?

— Holnap abbahagyják a munkát.

— A közbeékelte földekről lemond a Búzakalász — szíveskedett Szabó János.

A helyeslésnek tetsző morajt Balogh János hangoskodása zavarta meg:

— Aztán ki lesz az elnök? — Úgy nézett szembe a titkárral, hogy az tekintetéből kiolvashassa: most szóljon okosan, mert mindent elronthat.

— Ki lenne?... Akit megválasztanak.

— És ha Göndöcs Vilmost akarjuk? — feszítette pattanásig a húrt Balogh.

— Úgy van!

— Göndöcs Vilmos...

— Legyen ő...

A párttitkár nem szólt, mosolygott, intett Göndöcsnek, szóljon, mert ez már az ő dolga.

— Vállalod, Vilmos? — kérdezte Boldizsár.

— Ha úgy akarjátok...

Nem is nagyon vették észre, hogy Zsoldos Gáspár Szabó Jánossal diskurált csendesen.

Öreg este lett, mire véget ért a gyűlés. A villanydúcokon gyenge körték hunyorogtak, és elmosódott, hosszú árnyékokat rajzoltak a falra. A tanácsháza kapujában megálltak az emberek. Az öreg huszár egyre azt bizonygatta: megnézhetik majd a Táncsics istállóját.

Szabó János nem állhatta meg, hogy oda ne szúrjon Göndöcsnek:

— Aztán Vilmos, hogy leszünk azzal az egy forinttal?

— Azt csak bízd ránk!... A káposzta marad, jól fizet... Megpróbálkozunk melegágyi dinnyével is. Gyeptéglába vetjük, egy hónappal előbb, mint mások. Most már majd nekünk is futja üvegházra... no, de nem beszélek ki mindent... Hanem azt a pár német családot sajnálom, akikkel együtt dolgoztunk a Táncsicsban. Közénk valók lettek volna.

Kulcsár János

Magasfeszültség

*Mondják: nehéz az élet; álmot rombol
a gond, s megóvni szép hitünk kevés.*

*— Jönnél-e hát, ha két hívó karomból
nem jutna más, mint pusztá ölelés?*

*S ha már csodák illúziója nem véd,
lesz még erőd e szóra: — Vállalom?
Elhordanád-e nyugös évek terhét
nem-arra-termett, gyöngé válladon?*

*Jövönk: a munka, vers, talán a gyermek,
s hozzá kenyér, egy épp-elég darab...
— Ha döngölő kudarc dobol fegyelmet,
pacsirta-kedved úgy is megmarad?*

*Nem, mégsem kérdlek... őrizd még a békét
mely benned él, s őrizd meg nekem
a tiszta érzés magasfeszültségét
fehérizzásig fűtött szíveden!*

Galambosi László versei

Hajnali kaszálók

*Kocsik robognak, lengő farkakon
repül az érdes-szárnyú hetykeség,
kalapra hímzett biborkoszorú
fogja körül a vágatatók fejét.*

*Hátul a vellák, sarkantyúikon
lebeg a por, a nyomórúd szabad,
le-föl villog a deszkák völgyein,
akár egy szertelen hegyipatak.*

*Izmok csigáját ritmus fürdeti,
suhog a penge holdja fényesen
a messzeséget lágyan átszűrő,
ezüsbemártott nyirkos réteken.*

Munkásakadémián

*Kezükben könyv, értelmük erdejébe
tudást terel a kemény szorgalom.
Kigyúl a tűz az emlékműveken,
percek hibátlan izzó távcsövébe*

*ezüst halak, mozgékony képletek
suhannak át a tudomány tavából,
mezőkre-osztott lánggal-szótt egek
csillag-szólító üvegkupolákból.*

*Szomjasak ők, akár a vándorok,
a történelem tajtékzó patakja
sodorja őket, messzezengő habja
az időtlenség örvényén forog.*

Simonyi Imre

A kettőnk ügye

(Részletek egy szonettciklusból)

ZSUZSÁNAK

1.

Azt, hogy már megint minden elveszett - - — —
— Ezt érezni és elviselni drágám
szüntelen! — Sorsom annyi kis hiányán
egyre szenvedni ezt a teljeset.

Újra s mindig! — Így egyre újuló
lenni a kínban! — Így egyetleneggyé
fertőzni: — égő, egyetemes sebbé —
annyi volt horzsolást — — — Fogatkozó

öröm, fagypontig dermedt remény, és a
hasadt öntudat bomló maradéka
a bonthatatlan, tudatos egészen:

rajtad kényszerül immár számba venni
— te vagy a mérték, hogy már megint mennyi? —
hogy már megint minden a veszteségem!

2.

Hogy: már megint, s hogy: minden — ez a pánik,
ez a torz katasztrófa hangulat
— mint deportáltat mikor sorbaállít
az önkény — ily gyászos alakulat

módján áll sorba bennem ez a Minden,
a Már Megint és az a rengeteg
hiány: — a Tán Lehetne, s a Mért Nincsen,
a Soha Nem Volt, s a Rég Elveszett ...

De épp úgy szívem mint a deportáltak —
Lelkem e sok csontig-fogyott hiányiak
gyűjtővagonja. — — — Ablakán kitekint

még a végső remény. De búcsút sem int
a közöny — a tiéd — akár egy idegennek —
e bennem felsorakozott szörnyű menetnek ...

Bojár Iván

Orlandó margójára

*A bíbor ég a kék tengerbe csókolt,
aranyhangon sirt a madrigál
és tűz és láng és fáklya volt az égbolt,
beléhullott egy csapat sirály,
a parton hálót vetett a néma kéj,
villant a tör, valaki elmerült,
majd mákonyos, mámortól részegült
léptekkel támolygott előre az éj.*

*És sötét leplek burkolták a termet,
ezüsttel hímezte szende hold, —
a kert hűvösén Vénusz bája dermedt,
chitonján rezgett egy lenge folt,
és ott állt mellette ő, halandó
létünk képének visszfényű tükre,
Lukrécia, az erényi büszke,
ki összetört — s egy málló, régi kamcsó.*

*Most zene zendült és álarcos sereg
vig bokák szökellő ütemén
tűnt fel távol derengő szirtfok megett,
lazuros játékú tünemény,
a szökőkútban egy dáma fürdőzött,
haja szikrázott mint az ében,
míg lila párák üstökében
a sárga hajnal már koszorút kötött.*

*De itt a reggel. Ez már nappali fény.
Nők csípője gépütemre ring.
Újságok lángolnak — sok józan regény.
Idegeim pengenek megint,
a szók feszülnek mint szürke betonbolt,
álmaimba vad túlök tipor.
Ó messze alkony, régen volt mikor
a bíbor ég a kék tengerbe csókolt!*

Orbán Ottó

Egyszerű átok

Már nincsen irgalom. Csak szél van és sötét van
és habzol mint lúg a fazékban
s nem szabadulsz, mondom neked, hogy nyomorultabb
leszel egy félbetört madárnál . . . földre hullnak
combjaid s hangod éhesen felfalják a földek,
majd akkor szólj ha a sár puha ajkai gyötörnek
s az iszaptól tüdőöd dagad már,
akkor szólj hangosan, hogy te mindent másképp akartál
és kérd a füvek és az állatok bocsánatát,
hogy saját csókjaid sem engedted át-
futni magadon s mindenből az örök nem-merés,
a félgerezd öröm, a gyönyörből is csak a szenvedés
kövült meg szálkás emlékké szívedben,
majd hívd akkor azt, akit akarsz, hitetlen,
senki nem jön, tág szemmel nézed majd az ég
felhőtlen közönyét,
várod a hajnalt, hogy végigfuss az oroszlánsárga parton,
de nincs tenger, amely lemossa arcodról az arcom,
mert semmi nem voltál, csak töredék, csak percnyi rész
a törvényből, mely bennem volt egész,
szívembe állítottalak, mint szobámba ágyat és asztalt,
lelkedig tudtalak — s eldobtalak, mert ez sem vigasztalt,
én többre vágytam: mint a hibátlan testű lovak
teljes fehér harapással füvet és csókokat —
majd megértesz mindent és hallgatsz forrón mint a por
s ismét boldogtalan leszel mint annyiszor.

Kende Sándor

Háború

Napok óta nem mozdultunk. A front megmerevedett.

Amíg be nem alkonyult, — még hatkor is déli erővel égett a nap, éjjel viszont mindig esett. Hajnalig zuhogott, s a lövészárokból rozsdás-sárga habok sűrűsödtek, ahogy tehetetlenül tocsogtunk egyhelyben. Az éjszaka sötétjében többen megkockáztatták, és ráálltak a sisakjukra, de így is hamarosan elérte a víz a felső bakancsszíjat.

Akaratos, nehéz agyag volt itt a föld mindenütt, keserves-sokat kínlódtunk, amíg beárkoltuk magunkat: nem fogta a csákány, bármekkora ütésre is csak vékony szelet szakadt le a vágás mentén. Agyag, agyag, agyag. Nem száradt ki soha, hiába állt el az eső. Rátapadt zubbonyunkra, felszerelésünkre, bakancsunk meg olyan súllyal ragadt bele, hogy minden mozdulat erőfeszítésbe került.

Nem is mozdultunk. Nem lehetett. Szemben sokkal magasabban voltak: ők távcsöves puskákkal figyelték a mi vonalunkat, s vállmagasságig még a lövészárokból is be tudtak célozni. Összekuporodtunk, ki se mertünk nézni. Beragadtunk az agyagba. Máté tizedes ott végezte el a dolgát, s a gyalogsági ásóval dobta ki maga mellől a vonal elé: — abban a pillanatban lövés érte az ásó lapját; éles, pengő hang szállt el fölöttünk, csak a tekintetünkkel kaptunk a magasba, — aztán megint olyan némává, keménnyé merevedtünk, mint az átlukasztott ásólap.

A szakácsok, akik mindent előbb szoktak tudni, mondták, hogy a zászlóaljparancsnokságon katasztrófális baklövésről beszélnek, s hogy valaki lőgni fog, amiért védelmi vonalunkat ide, erre a lejtőre építették, — hiszen az elsőéves baka is tudja, hogy magaslaton kell védelmi állást foglalni, s nem ilyen lyukban, ahová a csajkánkba is belepörkölhettek odaátrol.

— Szemben jobban kiválasztották a helyet — jegyezte meg Máté tizedes. — Több eszük volt.

— Több eszük, több eszük... — dünnyögte valaki. — Azok legalább tudják, miért csinálják.

— Valaki lőgni fog, — ismételtették a szakácsok, majd elmentek, mi meg maradtunk tovább az agyagban, minél mélyebbre kuporogva.

Öt napig megint nem történt semmi. Nappal égtünk, éjjel áztunk. Tudtuk, nekik se jobb odaát: ott is esik, ott is ragad a bakancs. Félelmünkben újabban agyaggal maszatoltuk be mégis a képünket, amikor világosodni kezdett, hogy

ne ragyogjon a napsütésben, s hogy nehezebben célozhassanak rá a távcsöves puskákkal.

Aztán váratlanul valóban érkezett új századparancsnok. Idősebb, tartalékos zászlós.

A századot ketté választotta, — két szakasznyi erőnek éjszaka át kellett kúsznia a parancs szerint kijelölt hajlatig, és kegyetlen iramban azonnal neki-látni az új vonal ásásához, — nekünk pedig, akik maradtunk, ki kellett tartanunk, ki, akárhogyan. Ez volt a parancs.

A Bors fivérek cseppet sem hasonlítottak egymáshoz. Zoltánban, az idősebben olyan vihar feszült, hogy mozdulataival szinte elsodorta a közelben állót. Ha vita közben ellent mondott neki valaki: nyakán megfeszült a gallér, homlokára sötétlila láng csapott, és úgy tört ki a szobából, hogy vállával majd elvitte az ajtófélfát. Békében a gyakorlótéren, a pihenőben sohasem ült le: felszerelését tisztogatta, sípot faragott, vagy korbácsot font, ha pedig nyúl mozdult a füvesben, ordítva vetette magát utána. Estére mégse fáradt el jobban társainál: hátával meg tudta emelni a vaságyat. Örvezető volt. A csontcsillagot öccse varrta fel a gallérjára, — az ő ujjai közül kifordult volna a tű. Lackó, a kisebbik, még nem kapott rangot, de különben is úgy nézett fel bátyjára, mint más az apjára. Senki előtt sem állt meg egyenesen, s ha rászóltak, lesütötte a szemét; állandóan szidták érte. Ha nem kapott valami parancsot, hát ült csak, nézelődött a semmibe, vagy szuronyával rajzolgatott a földbe. De ha a bátyja jött: kigyúlt, szinte megnőtt, s félrepislákoló szeme fekete, szilva-nagy kúttá kerekedett.

Járórbe, felderítésre csakis együtt indultak, s a legnehezebb megbízatást is mindig együtt vállalták, úgy, hogy Bors Zoltán vörös arccal, dühös karnyújtással kilépett a sorból:

— Itt vagyok! — kiáltotta, Lackó pedig némán, szelíden odaállt melléje.

Néha csapzottan, véresen jöttek vissza. Zoltán káromkodott, leköpte az egészségügyit, amíg ápolta, — de öccse sebeit ő kötözte be, nem bízta másra.

Máté tizedes egyszer, este odabökte, nem állhatta már:

— Mi a fenének ugráltok?

S valaki ezt mondta ekkor:

— Használtok vele? Kinek?

— Nem gondolkoznak ezek, az a baj, — hallatszott más irányból.

Az új parancsnok nem ismerte őket, — amikor ketté választotta a századot: Lackó, az öcskös az ásókhoz került, Zoltán pedig maradt a régi árokban, velünk, akiknek tartanunk kellett a vonalat.

Az éles helyzet nem tűrt ellentmondást: az utasítások rövidek és pattogók voltak, s Zoltán fel se fogta mindjárt, mi történt. Amikor az öccsét szólították, habozás nélkül vele kúszott.

A parancsnok rákiáltott:

— Mit akar?!

— Az öcsém...

Közeli, éles becsapódás, egyetlenegy akna süvített, s ösztönösen mindenki a földre nyomta a fejét: — a parancsnok nem hallotta meg Zoltánt. Amikor elült a füst, nyakáról a ráhullott homokot csapkodva, fel sem emelkedve a földről intette Bors örvezetőnek:

— Vissza!

— De az ... — próbálkozott Zoltán megint.

— Azonnal!

Az előbbi becsapódás felingerelte az idős tisztet, tanácsosnak látszott rögtön indulni; — ilyen pillanatban kell a rendbontásnak a legszigorúbban elébe vágni, — s amikor Zoltán másodszor is ellenkezett, előrántotta a pisztolyát.

Zoltán már fel akart ugrani, de hátulról elkaptuk a lábát, valaki meg a fejét nyomta le, hogy a sisak éle annyira vágta a tarkóját, moccanni se tudott tőle. Lackó is megmozdult, őt könnyebben lefogták, ezt a zászlós úr észre se vette.

A parancsok szaggatottan csikordultak, s a kis csapat kúszni kezdett a jelzett hajlat irányába.

Zoltánt a lábánál fogva rángattuk vissza a lövészárokhba.

Percekig ordított, csapkodott maga körül. Máté tizedes már az ásóval akart a fejére verni, de ahogy felemelte rá a kezét: a rettenetes tekintettől megijedt, s mereven álltak egymással szemközt.

S akkor egyszerre kegyetlen némaság szakadt ránk, olyan áthatolhatatlan, annyira mérhetetlen, mint majdnem a halál.

Megakadt az idő.

Csak ültünk, térdeltünk az agyagban, — mikorra készül el az új árok ... ? — ez a kérdés dobolt a fülünkben.

Délben már úgy süttött a levegő, hogy az orrunk előtt repedt meg az agyag, — nem mozdultunk.

Végre estefelé Máté tizedes kiejtett két szót:

— Egy hét, — ezt mondta.

— Az sok, — hallatszott valahonnan.

Zoltán arca egyfolytában vörösen, lilán lángolt, s a sisakszíj centi mélyen hasított az állába. Tíz órája szorította már markában a fél komiszkenyeret, most egyszerre kivágja a vonal elé, de különben nem mozdulhat, és semmi sincs az árokban, amit ketté törhetne. Ül, lila az arca, felfújja magát, hogy a menetöltözet a testére feszül, mintha ráhegesztették volna.

Másnap messziről lövöldözést hallunk. De mégse szólal meg senki, egészen estig senki. Nem akarunk figyelni a zajra; jó lenne elhinni, hogy semmi, csak hallucináció. Fene tudja, talán énekelni kellene. De senki se meri elkezdni.

A völgyben egyszer innen, egyszer onnan hallatszik ugyanaz a zaj, csal a szél is. Azt se tudjuk, hol a parancsnok. Mi történik?

És megjön az eső is.

— Arról hallom, — mondja váratlanul valaki a sötétben.

— Hátulról jön, — véli más.

Zoltán hörögve felordít, mintha az órák óta gyülemlő erő egyszerre törne ki:

— Kuuuuss!

Reggel sem múlik az eső. A szél azonban elhal. Most már nem áltathatjuk magunkat tovább: — a lövöldözés tisztán abból az irányból hallatszik, ahol a század másik fele az új vonalat ássa. A gondolatot legfeljebb azzal próbáljuk elhessegetni magunkban, hogy igen, igen, valahol ott lövöldöznek ugyan, de talán mégsem egészen ott ... mintha messzebből jönnének a hangok.

A parancsnokot ma se láttuk, — mi történik odaát ... ?

Esik, ragad az agyag. Nem lehet kinézni: feltöltünk egy kenyérzsákot, —

azonnal átlőtték. Itt fulladunk meg az árokban. Bors Zoltán őrzető letépi derékszíjáról a gázáretókat, és bevágja a sárba. Hallgatunk, féllábon állunk, a másikat kiemeljük a sárból, s az árok falának támasztjuk, mintha szárítanánk, pedig úgyis esik a meleg eső, — hiába minden, nem száradunk ki.

Jobbfelől ugyanúgy hallatszik a lövöldözés még mindig.

Négy napja már, hogy elvitték őket, — Zoltán szeme szinte világít, odáig akar látni: Lackó nehezen bírja az ásót... négy napja már... S talán be se éshatták magukat... És sík a terep...

Eláll az eső.

S az ötödik nap, délben, a legnagyobb forróságban, a legmélyebb szélcsendben, ott, messze, hirtelen megáll a lövöldözés.

Csend. Nyújtogatjuk a nyakunkat. De nem, nem, semmi, tovább is csend. Most kezdünk félni, most, hogy egyszerre ekkora lett a semmi.

Kevesen vagyunk, s a kanyargós árokban olyan nagy a távolság közöttünk, hogy nem is látjuk egymást.

Egy fa lenne legalább a közelben, hogy megmozdítaná a leveleit a szél!

Aki a jobb végen figyel, nem bírja tovább a némaságot:

— Végük! — mondja.

A szó megmarkolja a torkunkat, nincs erőnk másképp érteni, a csend szinte harangoz a fülünkben.

— Nem bírták tovább, — kezdi megint ugyanő.

Valamelyik kanyarból rácsap Zoltán hangja:

— Nem igaaaz!!!

— Meddig tartották volna?!

— Nem igaaaz!!!

S mindannyiunk gondolatába beleszúr, hogy a parancsnok is nyilván azért nem intézkedik...

— Jelzést küldenének legalább!

Zoltán előreágott puskatussal neki akar rontani:

— Huhogsz! Disznó! — hörgi, s kicsap száján a nyál; de éppen akkor mondja valaki a másik irányból is:

— Miért nem jeleznek?

Zoltán megtorpan, — de az erő, mely megindította, nekiugrasztja az árok oldalának, s úgy, felemelt kezében a puskával, förtelmes dühvel kiugrik.

— Miért nem jeleznek?!!!

Hátán feszül a zubbony, úgy ordít arrafelé, amerről a csend támadt.

Azonnal visszabukik.

Újonckiképzéskor úgy tanították, hogy a sisak gömbölyű felületéről leperdül, „gellert kap” a golyó vagy a szilánk, ha kicsit ferdén éri. Bors őrzető sisakját előlről, pontosan közepén, merőlegesen találta a lövés. Átvágta.

Vér még nem is látszott, csak a kis lyuk a sisakon, s hogy Zoltán szája tátva maradt.

Mikor besötétedett, hírvívő érkezett az ásók közül. Merő sár és vér. A karja és a válla sebesült. Éppen csak jelentette:

— Az új vonal elkészült, az éjszaka leple alatt ott kell tüzelőállást foglalnunk.

Elmondta, aztán az oldalára feküdt.

Valaki lehajolt hozzá, s kigombolta a zubbonyát:

— Csoda, hogy bírta idáig.

— Nagy akarat hajtotta, — vélte egy hátul álló.

Máskor is félre fordult kicsit, ha szóltak hozzá; máskor se nyitotta fel egészen a szemét, — csak ha a bátyja állt előtte.

Máté tizedes rájuk borította a sátorlapját.

— Gazemberség! — sziszegte valaki. A hangja szokatlanul bátor volt. Arcát nem láttuk. Köpött egyet.

Ott kellett hagynunk őket, Zoltánt és Lackót, a régi árokban.

Bojár Iván rajza

Kalász Márton versei

Pusztulás

Egy lengyel ellenálló sírjára

Koponyádban gyülekező nyár —
a tágasság, mint szesz lángja, lobog.
Üteg, erősség már nagyon elől jár,
nyers zöldbe torkolló sorok.

Te háttal térdelsz az iránynak,
arccal még futóárkaik felé,
s figyeled, ahogy nesztelen fölállnak,
kilépnek a szilfák elé.

Ez az a kör, amely bezárul —
minden oldalról közelítenek;
fejed fölött szűk résen át, galádul,
érintik egymást a szemek.

A gyűrű most már kettéválhat,
jelezhet erdő — nincs szabadulás:
kettő kilép, félkézzel lekaszál vagy
elevenen a földbe ás.

A némaságért

A zivatar még bent elért, a város
közepén, s a zsúfolt járműveken
töprenkedve, ügyetlen, csúsztam álmos
mosolyba, mint kívül az eleven

zöld szürkébe s lassan másféle zöldbe,
világosságba, melyből az idő,
kárpótolva, kicsit még meggyötörve,
vékony hal képében bukkant elő.

Gyilkosság

Pofozz meg, kiálts rám, fuss el — amit *ma*
művelek, eleven
nem viselheti, még akkor se, hogyha
a szerelem

köti, mint társat, a másikhöz, éber
tudat és szenvedő
állhatatosság, mely nyugalmat érlel
s ezért jövő —

amit én teszek, már nemcsak esendő,
minden érzést befal:
mosolyom balszemem felé törekvő
vékony vonal,

kés, mellyel o l y döfést sohasé vállal
a kéz, de rámutat,
lehetőséggel dicsekszik s ezáltal
borzalmasabb,

öldöklőbb lesz, mintha megtenné — s az, *kit*
voltaképp élni szán,
végül is vérfoltot észlel, sokáig
nézi magán,

kettő már: aki — ha nem is becézi —
őrzi, ami övé,
s akit holttestként csempésznek az éji
folyó felé.

Jónás László versei

Zsuzsi tanít

Ezek a lányok vajjon sejtik-e
— amig az Ódát-t dunántúlias
kiejtésével, szép zárt e-ire
titokban büszkén olvassa — mi az:
szeretni, így? S ő, nő léte, hogy:
őt, úgy, mint én? — És válaszol! Melyik
mondatát szánja félénk, izgatott
szíve azoknak, akik figyelik
minden szavát, a „módszerét”, lejegyzik;
vitatják itt a fal körül, susogva,
s melyik enyém csak: érzem. — Átmelegszik
a hangja, nyit már arca rózsabokra,
s a lányok arcán látni: az, amit
tanulnak, nem csak az, amit tanít:
ott lesz valahogy ő is fekete
ruhásan, kedves-kócos rőtáru
hajával néha egy rezzenete
mélyén szívüknek; egy-egy hangtalan
híradásban, mely egynek szól csupán,
őt mintázzák; s attól, mit ellesett
most ösztönük, majd néhány év után
egynémelyik tán büszkébb, nemesebb
lesz másoknál, ha szenved. — Nézik őt,
már nem jegyeznek volt tanárai;
im, a jövő egy hajtása kinőtt
szemük láttára. — Nehéz lesz, ami
rám vár: nekem kell őt majd -s ő de sokszor-
megvédenem a korai fagyoktól.

Zsuzsi a Balaton partján

Elképzelem, Az ártatlan, sugárzó
 csönd megremeg. Szellő sóhajnyi fújt csak,
 de elfordul, s a fent libegve párzó
 lepkék a nádas hűvösébe bújtak.
 Huszonkét éves... Istenem. A térdén
 néhány homokszem s fűszál ottmaradt.
 És látszik rajta, hogy még neki élmény
 lábujjain a kárminszínű lakk.
 Nevet, mert a féltékeny fűzfalomb
 susogva hívja vissza: lám, ezernyi
 vidám cseppecske fut felé, tolong,
 mind várja, hogy őt fogja felemelni
 kagylókezevel, s abból leperegphet
 majd a vállára, apró gyöngyszemeknek...
 Ő boldog most. Szemében csupa csillag,
 s mind, mintha egész közélről ragyogna.
 Dél van pedig, s az édesség, az illat,
 a fény valahogy túlságosan sok ma.
 Vigyázni kell rá. Túl szép, nem igaz
 ez a gyöngédség, valamit takar
 a hizelgés, és mit se számít az
 ösztönös-gyorsan maga vont a fal
 szeme előtt. Mi történt? Hirtelen,
 s akár csak szeplős karja és fehér
 vállának fénye, olyan élesen
 felizzik, rá, ki ott fekszik a mély
 füben, vakítón, hűnyt szemmel, hanyatt,
 s őrvöngve tépi láncait, a nap.

Makay Ida

Epilogus

Már levált a valóság rólad,
 és az álom is elfelejtett,
 föloldtalak, mint víz a sókat,
 nem ismerlek, magamba rejtlek.
 Mint testem rejti ősi titkait,
 értelmem a meg nem fogant szókat.
 Nem vagy te fény, mit a lélek rezeg,
 és az se vagy te: a romló anyag.
 Amaznál több és ennél kevesebb,
 egészen és pusztán már te vagy,
 titokzatosabb, mint a titkaid,
 és érthetőbb, mint arcod vagy kezed.
 Fényévnyi messze, emlék csillagormán,
 milyen közel vagy mindörökre most már!

Gulyás János

A fák előbb fehérek lesznek

Pékkemencét csináltunk annak a hosszú, sovány péknek, akinek az orvos minden nap beígérte a halált, ha megiszik a rumból még egy pohárral. Most is részegen fetrengett a hátsó szobában szokásos rohamával. Felesége éppen nevetve szúrta bele sovány farába a tűt, mikor beléptünk hozzájuk. Csak intett a lisztes, fecskendős kezével és már fordulhattunk is vissza. Tudhattuk volna, hogy most sincs pénzük. Apám félszeg ember, nem sokat ellenkeztünk, majd utánunk küldik, ha lesz. Megígérték. Egy ideig még figyeltük, hogy a pék rügdossa az asszony hasát, az meg csak nevet, nevethetett is, olyan két vastag láb volt alatta, mint két liszteszsák, aztán kijöttünk a meleg szobából. Tele volt frissen sült kenyérrel. A belesült tücsköktől olyanok voltak, ha kettétörtük őket, mint a mazsoláskalács.

Aztán hazaindultunk, de előbb még mi is berúgtunk. Éppen ideje volt. Napok óta szedte a bőrt a kezemről a cserép, olyan hideg volt, hogy odafagyott mindjárt, ahogy megfogtam. Mert ráadásul megcsináltuk nekik még az istállók tetejét is.

Kocsit szereztünk és elindultunk a fagyott szántásokon a vasútállomás felé toronyiránt. Nem is szaladtak, ugráltak a sovány lovak velünk a rögszántásokon, olyan soványak voltak, mintha a pék húzott volna bennünket négykézlábra ereszkedve az árnyékával együtt. Vakítóan sütött a hold a fehér hóval lepett szántásokon, a kocsis megállás nélkül verte a lovakat, mi meg énekeltünk apámmal torkunkszakadtából.

Furcsa éneklés volt ez még akkor. Nem szerettem apámat.

Az állomáson a vasutasok is énekelték torkunkszakadtából, részeg volt mindenki, mert karácsony este volt. Aztán elfáradtunk és elaludtunk. Ráestem az asztalra. A vasutasok lámpája sűrű, olajos fénnel lobogtak rajta, mint a földrajzkönyvben a vulkánok, apám térdre tett kézzel sértődötten ült mellettem, mintha megharagudott volna érte a vasutasokra, figyeltem egy ideig a nyitott ajtót, kint puha, meleg, fehér lett a tél lassan mintegy égő házból kidobott dunyha, aztán elaludtunk, én is.

A vonatra, nem tudom, hogyan kerültem fel. Úgy indult el alattam, mintha jégen csúsztam volna meg, majdnem hanyattestem. A vonat tetején ültem. Máshol nem volt hely. Mintha tényleg leesett volna a földre az ég, mindenfelé hó meg szél. A vagonok tetején hóval lepett mozdulatlan emberek. Mintha a frontról hozott volna el a vonat egy darabot a tetején, pedig már egy éve, hogy elmúlt a háború.

A vonat rohant, mint a hegyoldalon a megvadult kődarabok. A mozdonytól távol, a kocsisor végén voltunk. A mellettem fekvő elfordult a társától, most a túlsó oldalon fekvő ölelte át. Katonaköpenybe burkolt fiatal lány, nagy szemével pislog, mozgatja az egész arcát, mint a nyulak. A mellettem lévő nyugtalan. Felül. A tetőkről lefújta a havat a szél, de mindjárt újabb hullám zuhan ránk. Aztán fény csillan. Süt a lámpa az egyik állomáson. A hó még esik. Vagy csak a leesettet kavarja a szél. Nem tudni semmit. A szomszéd kocsiról lepuffan egy ember a kerekek közé. Elaludt nagyon. A szél zúgásán át is hallani, hogy reccsen a teste, mintha dinnyehéjat dobtak volna le, mintha nyár lenne egy pillanatra.

Mindenhol hó meg szél. Rohanás. Ha átmarkolnám a világot, talán akkor sem találnék mást. Tiszta a fejem.

A mellettem lévő visszafekszik a lány mellé és gyengéden átöleli. Felül a haja, az arca tejszínű, lágyan kékesfehér. A fiú is nagyon fiatal lehet még. Nem vettek előbb észre semmit.

Lassan már mindenhol süt a nap. Az éjszaka mégsem akar eltűnni. Olyan a nappal, mintha lámpafény csillogna valami nagyhalom kristálycukron. Fel-tűnik lassan a kristálycukron a rommálott város is. Mindjobban süt a nap, olyan a város, mintha piros szemüvegen át látnám. Egy éve itt szállt fel az a valaki.

Megint a hóba meg a szélbe tűnik el minden. A nap is. Egy éve bent a vagonban utaztunk hazafelé a munkából összezsúfolva, mint előttünk nemrég a hadifoglyok, meg a zsidók. Koromsötét volt, meleg, bűdös, ázott szag, mintha pokróccal takartak volna le bennünket. Egy idő múlva éreztem, hogy könnyű, meleg test fészkelődik hozzám, átölel és minden erővel szorít magához.

— Hová utazol? — hajolok előbbre. Puha, jószagú a haja.

— Aszódra — suttogja vissza.

— Hová? — kérdezem mégegyszer.

— Aszódra.

— Van férjed?

— Van. Nem szeretem — nevet melegen, simogatná a fejem, de nem találja.

— Először olyan jó embert volt, aztán olyan lett, mint a macska, még a bajusza is mozgott — suttogja nevetve — elment katonának, nem jön többet vissza, gyere el hozzánk — szorít magához nagyon. Még jó, hogy nagykabát van rajtam.

Kattog a vonat, aztán megáll.

— Aszód! — kiáltják valahol kint.

Már nyitva van a vagon ajtaja.

— Borunk is van, gyere el hozzánk — suttogja fel mégegyszer csendesen.

— Hogy hívnak? — hajlok ki a sötétbe. A vonat már kattog, mintha a sötétséget akarnák tovább lapátolni. Csak később tűnik fel az állomás lámpája, hosszú sávban világítja a havat. Aztán eltűnik az is. A lámpa miatt mégegyszer utána kiáltottam, hogy hogy hívják. De csak két fekete kéményseprőt láttam Aszód felé gyalogolni a fehér havon. Lehet, hogy az én szavaim voltak.

Mikor később megint hallom Aszódot, feljebb ülök egy kicsit a vagon tet-jén. De most csak a hó meg a szél van a város helyén.

Arra az állomásra, ahol kiszálltunk, már csak úgy emlékszem, mintha egy halom égő szalmát dobtak volna rám, de nem fájt, nem égetett. A fényektől lehet, hogy megint berúgtam.

Aztán nagy, lapos, holdvilágos, fehér rét derengett fel előttem, a közepém alig látható út, előttünk is, hátunk mögött is végetnemérően az ég és az úton elszórtan emberek. Apró, szűrös darával keverten esett a hó az olvadó óra. Mintha szálló üvegporból mentünk volna. Örültem a kéthetes szakállnak az arcomon, meg-megroppant a lábam, azt hiszem süllyedt is a föld alattam. Két hétig majdnem éjjel-nappal dolgoztunk.

Nehéz, feketeködmönös asszonyt értünk utól. Apám nagyon sietett.

Az asszony torkaszakadtából kiabált előre — Sanyi! — utána megakadt az idétlen nevetéstől.

— Sanyi — kiáltotta mégegyszer — emlékszel ugy-e? Tavaly nyáron! Itt a parton! Mi? — akadt meg végleg a hangja a nevetéstől.

Embereket hagyunk el. Mindenki kiabál valamit, vagy maga elé suttog.

— Te Julcsa! Hallod-e te Julcsa? Hallod-e? Hallod-e? — kiabál az egyik öregasszony a saját súlyától előresodródva tehetetlenül.

Társa csendesesen várakozik rá. Elhagyjuk őket.

Magas, hajlotthátú ember mellett megyünk el, sebesen, csendesesen, kétségbeesetten hadar valamit, mintha attól félne, hogy elesik, ha abbahagyja.

Még ő sietett a legjobban, de elhagytuk őt is.

— Itt temették el-e! Hallod-e! Itt van alatta-e! — kiabál felém egy ember az út széléről. Valami batyu volt a vállán. — El akarták venni a lovamat — kiabálja kétségbeesetten.

Aztán apám is elkezdte mellettem csendesesen.

— Tudom én, tudod-e, az istállóba, hallottam mindent — suttogja titokzatosan.

Sietek, hogy elmaradjon mellőlem. Lágyan, fátolpuhán kezd esni a hó.

Az út szélén fekete alak ül. Asszony áll mellette. A kendőjét a szemébe húzta, mégis elővillog fehér arcából az apró fekete szeme, mint a kettévágott almának a magja.

— Hol vagy asszony? — kiabálja mellette a világos, könnyű, szikrázó hóesésben az ember.

Aztán itt van a falu. Anyám a gyenge lámpafényben a meleg kemence előtt ült, a cipőmet tisztította. Olyan csendes, jóérzéssel ültem le én is, mintha betemetett volna a hó.

Tél van errefelé, mégis napfényesek a reggelek, csillognak a tetők és fehér felhőkből indul az eső néha, mintha valami bolond asszony a lepedőjébe varrná a földet unalmában. Aztán megfagy minden, mintha megijesztették volna az asszonyt.

Körülüljük az asztalt és esszük a szálás, csillogó káposztát a sültszalonnával. Minden évben korán öljük a disznót, mert sokan vagyunk és gyorsan fogy. A lámpa lobog az asztal közepén, mint egy mesztelen asszony, mi meg mohón faljuk a káposztát, kint meg mind sötétebb lesz, mintha valami régi tűz szálló korma lepné a világot. Ilyen össze-vissza a tél eleje.

Nem gondoltam semmi váratlan dologra, de fel voltam készülve rá minden pillanatban, úgy, hogy nem lepődtem meg később különösebben. Most még anyám megtörölte a legkisebb orrát, a nagy, harmincéves, szőke fiának meg megsimogatta a fejét, aztán a vékonyabb, fiatalabb következett, az már idege-sebb volt, az mindig ideges, apám befalta az utolsó villával a káposztát a tányérjáról, aztán mégegyszer szedett.

Aztán a lányok közül megszólalt az Erzsi. — Gyerekem lesz — mondta — mondta olyan erővel, mintha egyszerre el akarta volna fújni a lámpát is. Csend lett. Meghallottam, hogy kint azóta már esik az eső. Még mindig nem a hó esett.

— No és hol van az apja? — kérdezte apám a nagyhalom káposztával meg a villával a szájában.

— Nem tudom — felelte Erzsi behorpadt fehér arccal, csak az orra volt vörös, mintha közben valamelyikünk megcsavarta volna észrevétlenül.

— Hogyhogy nem tudod? — nyelte a káposztát apám.

— Nem tudom, nem tudom, még tavasszal találkoztam vele az úton, mikor Gyöngyösön voltam, aztán tovább ment a kocsival.

— Ringyó vagy! — kiabált a középső fiú, Feri, vékony, száraz hangja van és megmozdult mellette a másik lány is, a Vera.

— Ne kiabálj! — mordult a legöregebb, Sanyi. — Miért lenne ringyó? Biztos szép volt az éjszaka. Szeretted?

— Szép — bólintott Erzsi. El tudtam képzelni én is. Az út felemelkedik az ég alá a környező kukoricásokkal, mint valami kopár, poros hegyoldal a szomszédos erdőkkel, távol a hegyekben. A hold szárazon zizegve égő lámpa, át lehet látni Gyöngyösre, úgy fekszik ott a fehér házakkal a hegyek között a másvilági fényben, mint egy elbámult tehéncorda. Feküdtem már én is azon a részen egy éjszaka.

— Akkor is ringyó vagy! — kiabált fülsértően a Feri.

Sanyi mélyebbre hajtotta a fejét és keze szórakozottan megfogta a lámpát. Mindig meg kellett fogni valamit neki, ha gondolkodott, aztán a keze magától visszacsúszott a térdére. Érezte, hogy magába kell most találnia valamit, ilyenkor a világban nem lehet találni semmit. — Akkor az anyád is az — emelte fel a fejét lassan.

— Gondoltam, hogy tudod — emelte fel anyám meg a kezét az arcához, olyan puha lett hirtelen, mint a macska az asztal alatt. A legkisebb beleszívott az orrába, anyám keze aztán önkéntelen feléje indult a kötényével.

— Maga is tudja? — ordította a Feri az asztalt verve.

— Tudom — bólintott apám a káposztát falva.

— Miért tűri? Mit csinál?! — húzta a Feri kétségbeesetten az asztalt magafelé, mint az először repülő dervis a repülőszőnyegét.

— Szeretem az anyádat — falta a káposztát apám — pedig nem tölem vagy.

— Miért nem öltök meg — rángatta hörögve a szőnyeggé vált asztalt a Feri.

— Hadd el, látod, hogy nincs semmi baj, elmehetett volna anyád, ha akar.

— Nem marad meg bennünk a lélek, olyanok vagyunk, mint a repedt poharak — gondoltam magamban, éreztem a hajam a fejemen, mintha szünnyogok lepték volna el.

— Én is olyan vagyok, mint mindnyájan — mondta apám a Ferinek, nézte egy ideig, Feri arca úgy rángatózott, mint mikor a kölyökkutyák rongyot találnak az udvaron. — Velem is előfordult ilyen. Egyszer ell kell mondani mindent — nézett hálásan Erzsire. Vera, a kövérebb is fészkelődött, de mikor ránéztek, érezte, hogy nem kell már szólni semmit.

— Legközelebb mások leszünk, mit kell erről annyit beszélni, mostmár könnyebb — mondta még apám és eltolta magaelől az üres tányérját mielőtt felállt.

Aztán elindultunk négyen aznap este is az erdő szélére nyulat vadászni. Fát vágtunk máskor, de ilyenkor még nem lehetett fát vágni. Nyúl után jártunk az elszálló könnyű fehérségben már napok óta. Lehetett látni a nyomukat, éjjelre mindig hó esett.

Nem fogtunk aznap éjjel sem. Mégis felnevettem, mikor körülnéztem. Olyanok voltak a fagytól a fenyők, mint a fürdőre váró, meztelenre vetkőzött, összebújt lányok, a tölgyek meg, mint a komor őszhajú öregek. Nevettem sokáig, amíg ijedten hátba nem vert apám. Aztán elcsendesedtem boldogan, mert észrevettem, hogy közben fehérek lettek ők is, mint a fák.

Káldi János

Szőke tűzvész

*Az vagy, szőke tűzvész, ahogy itt állsz
az úszómedence szélén,
ahogy hajad arany vízesése aláhull,
s feszes combjaidon
eljátszogat egy nyugtalan árnyék.
Én már látom, miként
csapdosnak végtelen lángjaid az ég felé,
s látom, amint kigyullad a kabinsor,
a fűzek tüdezöld függőnye,
s ég ez az egész vidék!
Ó, alkonyatkor, ha innen hazatérsz,
itt csak por és hamu marad,
felperzselt virágok,
egy-két szenes ág,
s a szívemben — nagy-nagy szomorúság.*

Német költők

Johannes R. Becher

Mosolyod

Mosolyod csodás fényével bevonva,
mely mint az ég úgy feszült ki felettem,
a tengert néztem — mintha bársony volna!
Nem habja volt, ó mondd, te Ismeretlen,

mely mosolyodban úszott tükröződve?
Mintha a hullám lassan összezárna,
fénnel bevonva, mielőtt örökre
elsüllyednénk a hideg némaságba...

Hozzád, haza

Hangtalan sírás
szökött szívembe,
mikor tetőled jöttem.

Szerelmes szavaid átjártak engem,
hogy meggörnyedtem
a kín alatt.

Némán álltam
s az áhítat csendjében
meghajtottam térdeimet.

A szádat láttam,
erőtlenül
megnyílván kissé,
mint a seb.

Kezednek remegése
hazavezetett hozzád

És hazaértem hozzád
a búcsú
enyelgései alatt.

JÁVORSZKY BÉLA fordításai.

*Bertolt Brecht**Ballada Marie Sandersről, aki zsidók szeretője volt**Nürnbergben új törvény született**Miatta sírhat sok nő, aki**Nem fajtiszta férfiúval hált.**„A külvárosban nincs már élelem**Nagydob döng vad zenét**Ha valamit akarnának, Istenem,**Megtennék ma még.”**Marie Sanders, kedvesednek ében a haja**Jobb, ha ma már nem ölelgeted**Ahogy tegnap éjszaka.**„A külvárosban nincs már élelem**Nagydob döng vad zenét**Ha valamit akarnának, Istenem,**Megtennék ma még.”**Anyám, a kulcsot kérem.**Nem is olyan szörnyű ez.**Ragyog a hold, mint régen.**„A külvárosban nincs már élelem**Nagydob döng vad zenét**Ha valamit akarnának, Istenem,**Megtennék ma még.”**Egyik reggel, kilenctájban**Ment a városon át**Ingben, nyakában cégér, haja lenyírva.**Gyülölve nézte az**Utca tébolyát.**„A külvárosban nincs már élelem**A Mázoló szava száll**Űristen, ha figyelnék éberem,**Tudhatnák, hogy rájuk még mi vár.”*

1935

*Louis Fürnberg**Valse triste*

Az őszi lombhullásban
nyomodra hogy találjak?
Hogy lássalak a sűrű
esőfátyol mögül?

A magány tengerén,
hol horgonyt vet a bánat,
fáradt levél libeg
mielőtt elmerül.

Csak arcképed maradt
üveglap közé zárva
s egy szó zizeg, az ősz
elbágyadó szava,

s fohásznyi vigaszul
te vagy versem virága,
hogy szép emlék maradj,
mely nem fakul soha.

*Erich Weinert**Egy német katona álma*

A szörnyű álmom szívem meggyötörte:
Halott voltam. De mégis eleven,
Bedobtak egy sötét, nyirkos gödörbe;
És rám zúdult a sok véres tetem.

Az arcom sáros földdel lett tele.
Halotti csend volt. Kinyílt a titok:
Testem halott, de élt az értelem;
És újraéltem mindent, ami volt.

Meddig feküdtem így, nem is tudom.
Majd lábak dübögtek fejem felett
És vig gyerekdal szárnyalt az úton.
Ó, drága élet, újra élhetek!

S így szólt az egyik: Nézzétek, fiuk,
A fasiszták itt vannak földbe ásva,
Gonosztevők, kik véres háborút
És kinszenvedést hoztak a hazára!

Agyamban akkor gyúlt a tiszta fény.
Kiáltani akartam, bus halott:
Hallgassatok! Hát gyilkos voltam én!?
Parancsból tettem! Ártatlan vagyok!

Fölbresztett a kínzó gyötremelem.
És odaátról integettek, láttam.
Futottam, hogy új életem legyen
S ne pusztuljak gyalázatos halálban.

1941.

PÁKOLITZ ISTVÁN fordításai

Christoph Walter

Kolumbuszi tettek

Abécés könyveink évszázadokról irtak,
férfiakról, kik kontinensek ködfátylát letépték.
Olvastam álmodozva és révülten
mentem Nyugatnak, Kolumbuszt és napnyugtát követve.
Az árbóckosárban felsikoltottam: „Föld!”
és láttam a lángoló üstökösöket
a parton mesésen és ismeretlenül.

Fellobogó irigységgel szivemben
földhöz csaptam a könyveket
s rozszant bárka, öreg vitorlás után néztem.
De nics már fehér folt a Földön,
nincs már hely fölfedezetlen.

Emberek, csillagok óráütéseire, a súlyos kapukat föltépték hirtelen.
s kezük, melyen tegnap még bilincs csüngött,
csillagködöket szaggat
s nyul gomolygó álmok mélyibe.
Látom napjaink kolumbuszi tetteit
s utamon
minden más föld után kérdez féktelen.
Ott élek, hol az atom félelmesen érik
s hol a kagylókból ismeretlen hangokat hallok zsongani.
Új hajó legénységéhez tartozom,
tisztá vitorla duzzad a vizek fölött!
„Jónapot” — köszönünk a csillagoknak.
„Jónapot” — köszönök én is. S vagyok iránytű,
mely konokul a holnapba mutat.

Karl-Heinz Jakobs

Hiroshima messze van

Futnál a magányba. De én eléd állok szótlanul,
megfogom kezed
s vezetlek szobámba, hol a falakon
térképek függenek.
És három helyet mutatok neked a zöld, kék
és barna papíron.
És mondom neked: ahová futnál, a föld
csupa rom.
Egy pici pont, ahol villámgyorsan füst és hamu
lett kedvesed
s hol majd kinjában lassan elégő
anyád is felleled.

ARATÓ KÁROLY fordításai

FIATALOK

Gyevi Károly

Pártoló sorok

Ebben a számban Komárom megyei fiatal írók mutatkoznak be. Ezzel egy lépéssel közelebb jutottunk a szerkesztő bizottság célkitűzéseinek megvalósításához, ahhoz, hogy folyóiratunkat valóban a Dunántúl irodalmi fórumává tegyük.

Már eddig is jelentkeztek ezeken az oldalakon a dunántúli megyékben élő fiatal írók, sokan közülük kiforrott, egyéni hangú és társadalmi mondanivalójú művekkel, most azonban első ízben adunk közre egy megye íróinak műveiből egy csokrot.

Miért éppen Komárom megyével kezdjük? Miért nem Veszprémmel, Tolnával, vagy a többiekkel? Hiszen ezekben a megyékben már egyre magasabb színvonalú egyre magasabb irodalmi értékű, mindennapi életünkhöz egyre inkább közeljutott, abban mélyen élő irodalom van.

Komárom megyei írók műveit kötöttük csokorba azért, mert ez a megye jelenleg a legfehérebb folt a magyar irodalom térképén. Ez a fehér folt azonban nem azért van, mintha nem élnének ott tehetséges, korunkat értő, felemelkedésünket segíteni akaró és tudó írók, hanem inkább azért, mert nem fedeztük fel őket, nem adtunk teret számukra, nem volt lehetőségük a megszólalásukra. Ha azt nem is mondhatjuk, hogy teljes némaságuk látszatának ez a legfőbb oka, hiszen a Komárom megyei Dolgozók Lapjában és a nemrég megszűnt Dunamente című hetilapban szóhoz jutottak néha — az mégis igaz, hogy nem olvashatták műveiket annyian, mint amennyi olvasót tudásuk és szándékaik szerint megérdemelnek.

Tatabányán a megyei pártbizottság hároméves művelődéspolitikai terve és határozata alapján 1959 elején megalakult a megyei lap mellett egy irodalmi kör, amelyben havonta egyszer összejöttek az írók és költők. Felolvasták írásait, vitatkoztak egymással, — közöttük a magyar és világirodalomban jártas, magas műveltségű esztétikusok, irodalomtanárok — akik egyúttal fórumot is kértek a maguk számára. Mind ez ideig azonban nem kaptak magasabb dobogót lábaik alá, mint a megyei lapban nyitott és nagyon rendszertelenül megjelenő irodalmi mellékletet és a Dorogon megjelenő, de közben a megyei lapba beolvadt hetilap irodalmi rovatát. A dorogi lap körül tömörült fiatal írók is létrehozták a maguk irodalmi körét 1959 novemberében, s abban kéthetenként meghallgattak egy-egy irodalomelméleti előadást, műfajelméleti vitákat rendeztek s megszervezték egy József Attila irodalmi estét a Művelődési Ház igazgatóságával közösen, amelyben Major Tamással az élen a budapesti Nemzeti Színház

művészei tolmácsolták a nagy proletár költő verseit, később pedig az irodalmi kör tagjainak műveiből adtak elő a városi pártbizottság munkásklubjában.

Ezekben a napokban újra erőteljesebben kezd kibontakozni a Komárom megyei írók és költők tevékenysége. Felébredt téli álmából az irodalmi kör is, amely most már a megyei lapba beolvadt Dunamente Irodalmi Körét is egyesíti magában. Tehetségesnek tartjuk közülük Bösze Ferencet, akinek Szilveszter című elbeszélése a Jelenkor idei első számában jelent meg. Nem volna helyes, ha kritikát közölnénk ebben a cikkben a közreadott írásokról, hiszen a legfontosabbat elmondtuk róluk azzal, hogy az olvasó elé tártuk őket. Ismerjük gyengéiket is, erősségeiket is. A kritika és a kritikusok dolga elmondani, milyenek ezek a művek, mit lehet várni még ezek alapján az írótól, hogyan dolgozzanak tovább, mit kell még megtanulniok. Kovács Emil a szubjektív életérzések novellistája. Leheletfinom vonalakkal rajzolja meg novelláiban az ember egyéni szenvedéseit s a szenvedésekből kristálytisztán előtörő boldogság-forrásokat. Ez sem kritika, csupán előzetes jelentés az olvasóhoz arról, hogy itt van egy ember, akire érdemes figyelni. Ebben a számban Árnyéknélküli fák című novellájával mutatkozik be. Jobszt Júliáról kellene még szólanunk az elismerés hangján a prózaírók közül, akinek nemcsak tehetségét, hanem szorgalmát is dicsérni kellene, ha érthetetlen okból nem rekedt volna meg egy helyben. Őt már ebben az írásban is kritizálhatjuk, mert helyet kaphatott volna ebben a számban, ha nagyobb műgonddal alkotta volna meg elbeszéléseit. Ugyanezt kell megállapítani Kovács Mihályról is. Till Józsefről sem mondhatunk mást, pedig tehetsége, irodalomelméleti felkészültsége és széleskörű műveltsége a verselők közül magasan kiemelik.

Gombkötő Gábor a különféle napilapokban megjelent elbeszéléseivel bizonyítja, hogy minden tekintetben eléri — sőt esetenként túl is szárnyalja a többiekét. Havasházi László tehetségben és szorgalomban ugyancsak a legjobbak között van. Kár, hogy e szám összeállításánál nem állott rendelkezésünkre novellája. Turi Klára most egy verssel jelentkezik, pedig szeretnénk, ha több versét is bemutatnánk. (Tehetséges fiatal költők hibája, hogy sértődékenyek, s az első sikertelen kísérletek után leteszik a tollat, pedig tudjuk róluk, hogy sok szép mondanivalójuk van, s hogy értékes alkotó munkásai lehetnek irodalmunknak. Többes számban kell ezt sajnós mondanunk, mert Fekete-Kertész Jánosra is ez vonatkozik.)

Szabó Imréről a Komárom megyei Dolgozók Lapja múlt év júliusában azt írta, hogy pesszimista, afféle feketekávés, eszpresszós hangulatú verseivel tünt fel, de az erőteljes bírálatok óta megjelentek verseiben a jövőbe néző vonások s az eszpresszók ablakaiból is jól látható munkásemberek. Egészen különleges, bátor egyéniség a lírában Szabó Imre, kár, hogy mióta a Dunamente című dorogi hetilap megszűnt, ő is elhallgatott. Almássy Kálmán termékeny költő és novellista. Színes megjelenítő erővel állítja az olvasó elé a munkásmozgalom illegalitásában küzdő proletárok hősiességét s az időközönként sikertelen, de mégis a győzelem csúcsai felé mutató forradalmi cselekedeteiket.

Nem szerepelnek ebben a számban valamennyien akiről szoltunk. A terebélyesedő Komárom megyei irodalom néhány új hajtását adjuk csak ebben a csokorban, de ebből is látható, hogy már nem fehér folt ez a megye a magyar irodalom térképén. Él, hat, gyarapítja értékeinket, de hogy ez az élet, ez a hatás és gyarapodás gyorsabb, eredményesebb legyen, ahhoz az kell, hogy megjelenhessenek egy fórumon. Fórum kell, amelyről elszavalhatják álmaikat, tetteiket s ezzel termékenyvé váló álmokra lelkesítsék azokat, akik műveiket olvassák.

Nem szerepel ebben a számban Bárdos László, akinek a munkásmozgalom küzdelmeiről írott néhány könyve is megjelent régebben, Piri Kálmánné, aki a női lélek rejtelseinek alapos ismerője, Kovács Klára, Viktor Klára, Molnár János és Horváth Géza sem, akik az alapító tagok között is a leglelkesebbek voltak, amikor a megyei lap mellett létrejött az irodalmi kör.

A megyei irodalmi színpadot létrehozták Tatabányán. Neves írókkal, költőkkel való találkozás, viták, eszmecsere, a megyei lap irodalmi különkiadása, antológia szerkesztése, — ez mind, mind nagyon szép terv és dicséretes kezdeményezés. Az író azonban azért ír, hogy elolvassák műveit. Hogy minél többen olvassák. De ha megelégednék azzal, hogy elolvasták írását, nem lenne író. Azt is tudnia kell, hogy mi lett mondanivalójának sorsa, hogyan hatott, hogyan alakult át az emberekben az író szándéka; átalakult-e egyáltalán, és tovább izmosodott-e bennük?

Ahogy a Komárom megyei írókat ismerjük, biztosra vehetjük, hogy ennek az igazságnak a felismerésén már túl vannak. Tudják azt is, hogy műveikkel a szocialista Magyarorszáért folyó hatalmas munkában kell részt venniük s nemcsak azért, mert a társadalmi fejlődés törvényszerűségei ezt követelik, hanem mert saját lelkiismeretük parancsa ez. Ez a parancs pedig a jóízű szabad levegőből jön; a minden jószándékú ember legnemesebb tulajdonságait kibontakoztató népi állam lényegéből ered.

Eddig szétszórtan, különféle lapokban és folyóiratokban megjelent írásaikkal könnyen bizonyítható ez, magatartásukkal is legalább annyira. Alapjában véve nincsen közöttük világnézeti ellentét. Egyértelműen vallják, hogy a szocialista humanizmus az irodalomban csak együtt és egyszerre valósulhat meg és juthat uralkodóvá a szocialista humanizmussal a társadalomban. Ehhez természetesen szocialista forradalomnak kell végbemennie mind a tulajdonviszonyokban, mind az emberek anyagi életfeltételeiben, mind pedig gondolkodásmódjukban, életfelfogásukban. Értik, hogy ez a forradalom csakis a munkásosztálynak, mint a társadalom legforradalmibb osztályának vezetése alatt mehet végbe, mert korunkban a munkásosztály és pártja képviseli következetesen az összes dolgozók érdekeit az összes kizsákmányolók érdekeivel szemben.

Vitatkoznak azonban egymással az alkotó módszerek különbözősége miatt, élesen összecsapnak olykor-olykor a tartalom és a forma összhangjának eltérő értelmezése miatt. A szabadversek kizárólagos jövőjére esküsznek néhányan, a szonettek korszakának letűnt voltát igyekszik bizonyítani egy-kettő, van aki az hirdeti, hogy a rendezett ritmus felfogására minden ember egyformán képes, következőképpen csak ilyen ritmusú versekkel lehet kielégíteni a művelt embert, mással nem.

A széppróza művelői között folyik a vita, hogy a kisregény életképesebb-e, mint a többkötetes nagy regények; vannak akik napjaink lázas munkakedvvel telt szép pillanatainak megrajzolására csak a szubjektív élményekre épült regényeket tartják alkalmasnak, — s ilyet írnak — de nem vitatkoznak azokkal, akik kisregény-pártiak. Szarka István, aki jó képességű költő is egyben, ennek a magatartásnak egyik megtestesítője. Bösze Ferenc a nagyobb lélegzetű elbeszélések apostolának látszik, s verseiben is inkább a széles, hömpölygő sorokban hordja gondolatait és élményeit.

Műfajelméleti és formai kérdések ezek, s nem baj ha vitatkoznak rajtuk. Hiszen gondolatébresztő, töprengésre kényszerítő, alkotó vitákra mindig szükség van. Mindenütt, nemcsak Komárom megyében.

Ezek a viták természetesen nem csupán az irodalmi kör ülésein folynak, hanem magánbeszélgetések során is, főként azokban a társaságokban, amelyekben Izsáki Mihály, a megyei pártbizottság népművelési előadója is jelen van, aki hozzáértő bábája és lelkesítője a jelenlegi megyei irodalomnak. Mondanunk sem kell talán, hogy a legnagyobb viták magukban a művekben, — helyesebben szólva: magukkal a művekkel folynak. Aztán meg — mivelhogy nem is lehet másként — a megjelent művek hatása nyomán az olvasók viszik tovább, magukévá teszik, vagy elutasítják a művekkel képviselt irodalmi-művészeti formát és tartalmat.

Mindez nem magától alakult így Komárom megye irodalmi életében, hanem főként és elsősorban a fővárosi irodalom hatására. Ha csak ennyiben világítjuk meg a fővárosi irodalmi élet hatását a Komárom megyei irodalmi életre, ez is elég ahhoz, hogy megmutassuk: a magyar irodalomnak szerves részévé kezd válni ez a helyi irodalom, mégpedig termékeny, színes, eleven részévé.

S végül csak annyit még, hogy e sorok írója is a Komárom megyei irodalmi csemetekertből ültette át magát — szerencsés véletlen folytán — a pécsi, illetve a Baranya megyei irodalmi nagyerdőbe. Annak is a szélére, hogy a kiterelvényesedett lombú és vastagabb törzsű fák el ne nyomják, el ne fogják előle a langyos tavaszi szellőt, amely élteti, neveli és növeli. Ezért hát bocsátassék meg a cikkírónak, ha sorai nem kritikusi, hanem inkább pártoló sorok lettek.

Kovács Emil

Árnyék nélküli fák

Emlékszem a környezetre nagyon jól. Meredtek az égre a fák, de árnyékot nem vetettek. Most, hogy visszagondolok rájuk, fojtogat valami. Tudod, hogy van az, amikor az ember egy figyelmeztetésre nem hallgat, és később marja magát, ha bekövetkezik, amitől óvni akarta a jel. Nem, nem vagyok babonás, hiszen lehet, hogy mindez csak utólagos beleérzés, lehet, hogy akkor figyelmeztetésre még futólag sem gondoltam. De értsd meg, azok a fák ott a fajzati erdőben borzongatóak voltak! Koronája egyiknek sem volt. Csak törzse. Mondd, láttál már gyári balesetet? Amikor bekapja a gép a munkás ujját? A hegyét leszakítja és a tépett, cafatos ujjesonk különmered a többitől. Hát olyan volt az az erdő-rész is.

Már két nap óta izzadtunk, huzakodtunk benne Attilával a rekkenő melegben. Persze nem nagyon emlékezhetsz Attilára. Te majdnem év végén kerültél az osztályba, s ő a következő évben már nem járt közénk. De biztosan ismered azt a hajlotthatú, megtörtkinézésű, őszszakállú éjjeliőrt az építkezésen. No, az akkor erdész volt, nagydarab, szálfegyenes ember, a fajzati kerület tartozott hozzá. Az ő fia volt Attila.

Mondom, győzködtünk már második napja. Dorongfákat görgettünk a csónak széléről a tóhoz. Minden áron tutajt akartunk építeni. Tudod, abban a korban voltunk, amikor a gyerek falja a Robinsont. Képzeletünket felgyújtották a csodálatos élmények, beleéltük magunkat teljesen, ahogy csak gyerek képes erre, és a tóból máris tenger lett, s mi vízre akartunk szállni. A szerepeket Attila már kiosztotta. Mindig határozott volt, hát az ötlet felmerülésének pillanatában már döntött is, és így lett ő Robinson én meg Péntek.

Először csónakot akartunk szerezni, de nem sikerült. No ne gondolj valami komoly ladikra. A Varga néni nagyteknője is megtette volna. Az ötlet a teknővel reggel született meg mosakodás közben. Furcsa ugye? De hát Varga bácsi erdészt akart nevelni a fiából, edzett embert. Így aztán napkelte után ott lubickoltunk mindketten sikongva és prüszkölve a tóban. Mikor elpilledtünk, kifelé küdtünk a partra szárítkozni. Pontosan nem tudom már, hogyan is került szóba a csónakázási terv, csak arra emlékszem, hogy Attila oldalt fordult és így szólt hozzám:

— Ide figyelj! Bemegyünk és reggelizés közben megkérd anyámat, adja oda a mosóteknőt csónakázni. Tudod, azt a nagyobbikat, azt kérd.

Meglepetésemben alig bírtam valami olyasfélét dadogni, hogy én-e?

— Te hát! — s bár megszokhattam bizzar ötleteit, mégis váratlanul ért az indokolás. — Te vagy a vendég, ha te kéred, neked biztosan odaadja.

Ellenvetésre nem volt időm. Attila felugrott és már futott is befelé.

Akkor a nyár egy részét náluk töltöttem. Közös megegyezés alapján a szünidő egyik felében én mentem Attiláékhoz, a másikkban ő jött volna hozzánk. Te, néha úgy kívánom, bárcsak jövőbe láthatna az ember! Milyen jó lett volna akkor is ez a tulajdonság, ha ott reggelizés közben birtokomban van! Talán más-ként alakult volna minden.

Tudod, milyen nagyszerű étel egy nagy bögre frissen fejt tej karéj házisütetű kenyérrel? Ez volt a reggelink. De én nem tudtam enni belőle. Csak ültem és néztem magam elé. Biztosan te is érezted már magad így, ha valahol idegen helyen nem hétköznapi dolgot kellett kérned. Az ember torka összeszorul, a szíve kalimpál, még meg is izzad a nagy gondolkodásban, hogyan kezdjen hozzá? Én is így voltam és még az sem tudott megnevetetni, hogy Attila szája felett nagy fehér bajusz keletkezett a tejtől. A magam adagja még érintetlen volt, sehogy sem akart a tokomon lecsúszni. Szemem sarkából folyton csak Varga nénit lestem, kedvező alkalmat keresve a szólásra. Attila nyomdosta a lábamat az asztal alatt, szemével meg kacintott a bögre mögül. Nyeltem egy nagyot és felálltam. Vissza is ültem volna mindjárt, mert Varga néni megfordult a tűzhely mellett, de már késő volt. Észrevette, hogy valami nyomakodik kifelé a torkomon, azt hitte, nem volt elég az adagom.

— Kell még fiacskám? — kérdezte. — Add csak a bögrédet gyorsan, ha'd merem tele. Ó, hát hiszen még nem is hiányzik belőle. Nem ízlik talán?

Csak makogni tudtam valami ilyesfélét:

— De... de ízlik... szeretem... csak...

Olyan meleg mosolyú, barna szemű, kedves asszony volt Attila édesanyja, amilyennek — mihez is hasonlítsam, hogy elképzelhesd — amilyennek a sajátját tudja az ember. A hajamat is megsimogatta, amikor látta tipródásomat.

— Na, ki vele! — bizbatott.

Kedves hangjától lement a gombóc a torkomból, és nagy elhatározással vég-re kiböktem:

— Tessék szíves lenni ideadni a nagyteknőt, Tilával csónakázni szeretnénk.

Varga néni mosolygott rajtam és kezével újra végigcirógatta a fejem.

— Ezért kellett olyan nagy nekikészülődés? Adnám én szentem, de most nem lehet, mosni készülök.

Attila sem tudta megállni most már, hogy a nehezen túlestünk szó nélkül.

— Anyu, mér nem adod ide, olyan jó lenne csónakázni. — Láttál már cicát gazdája lábához dörzsölődni? Hát úgy kérlete édesanyját Attila is.

— Mondom gyerekek, mosok ma — és eltolta a fiát magától Varga néni. — Itt van már a hamulúg a sparherdon. Majd holnap megkapjátok, ha nekem már nem kell. Na, igyátok meg a tejet és menjetek, ma játszatok mást.

Ismered a falusi házakat? Nahát a Vargaéké is ilyen volt, a végében az istállóval. A gádorhoz létrát támasztottak, azon szoktak feljárni szénáért. Mi oda telepedtünk a létra fokokra egymás fölé. Hallgattunk nagyokat. Most mihez kezdjünk? Attila néha hümmentett egyet a nagy töprengésben. Én csak vártam, mi sül ki belőle?

— Nem csónakázunk, hanem tutajozunk! — szólalt meg nagysokára. — Épitünk magunknak tutajt. Teszünk rá árbócot is, arra meg vitorlát.

Leugrott a létráról és már ment is a kamrába, hozta a kisbaltát, meg egy köteg kötelet.

— Ott a csonkás szélén sok dorongfa van, abból csinálunk tutajt. Gyere! Ezt hozd te.

Odadobta nekem a kötelet és futottunk a csonka erdőhöz.

Ne haragudj, hogy ilyen összevissza mondom el a dolgokat, de valahányszor ez eszembe jut, nem tudok uralkodni magamon. Az emlékek úgy rohannak meg, mint stukák a menetoszlopot és úgy is kavarják szét gondolataimat. Nem tehetek róla! No, de hol is hagytam abba? Igen.

Szóval két nap óta huzakodtunk már a fákkal, mert valóban sok volt belőlük a csonka erdő szélén. Nem tudom, honnan, mikor kerülhetek oda, nem voltak ölbe rakva, csak úgy szerte szét heverték, de nekünk nagyon kapóra jöttek. Egyik-másik nehéz volt nagyon, jócskán beleizzadtunk a cipelésbe. De végül is sikerült összeeszkábálni a tutajt. A fák összekötözve ringtak a vízen, alig me-rültek el valamicskét. Csak az árbóc hiányzott már.

Mire azt is a helyére állítottuk, dél körül járt az idő. Szörnyű meleg volt. A tó tükre villódzott a tűző napfényben, fodor sem rezdült rajta, mintha nagy üveglappal leborították volna, olyan nyugodt volt. A szemközi part fái látszot-tak benne a vibráló levegőtől homályosan. A déltáji tikkadtságban madárfütty sem hallatszott. Csend volt a tájon, nyugalom.

— Te, bemegyek pokrócért, az lesz a vitorla — mondta Attila, és elindult.

En leültem egy kimaradt fára és vártam. Nem tudom mennyi ideig, de akkor úgy éreztem nagyon sokáig. Lehet, hogy csak pár perc volt az egész, de most visszaemlékezve is rengetegnek tűnik. Unatkoztam egyedül. Arra határozottan emlékszem, hogy nagyon eltikkasztott a meleg. Mintha most is érezném a bő-römön a perzselő forróságot, hátamon lecsurgó izzadságpatakat, számban égető szárazságot. Gondoltam megmártózom amíg Attila jön. Ahogy lustán ballag-tam a vízhez, felrúgtam egy kavicsot. Lapos, jól röppenő kő volt. Felemeltem és messzire dobtam a tó színén. Figyeltem hányat ugrik. A víz gyűrűzött egyre tágabbra, ahogy hozzáért négyszer. Olyan berzenkedően mozdult a víz, hogy nagyot kacagtam rajta. Szinte megijedtem a hangomtól, úgy repesztette fel a csendet.

— Gyere csak — hallottam a fák közül Attila kiáltását. — Találtam valami, ez is jó lesz a tutajra.

Ekkor történt.

Nem, nem, ne kérdezd hogyan! Ez valahogy kiesik az emlékezetemből. Pedig körülötte mindenre annyira, de annyira pontosan tudok visszagondolni, hogy az már kísérteties. Emlékszem, akkor már egy másik kő volt a kezemben, ahogy majd elhajítom. De eldobtam és megindultam a hang iránt. A fullasztó meleg újra erőt vett rajtam, alig vonszoltam fáradt lábamat.

Hogy mennyit mehettem így, két lépést, tíz métert? Nem tudom. Csak egy robbanást hallottam és egy sikolyt. Egy olyat, jaj olyat, hogy azóta is be kell fognom a fülemet, ha felrémlik. Nem, nem tudok ülve maradni, ha beszélek róla. Rohannom kell, mint akkor rohantam. Teljes erőből. Akkor fel sem tűnt a nagy csend, csak most, hogy utólag rágondolok, érzem, hogy borzalmas hall-gatás volt a kegyetlen zaj után.

S a csonka erdőben, tépett lombú bokrok alatt feküdt Attila. Véres volt körülötte a föld. Egy tört gally lógott mellette a földre, véres volt az is. Lehajoltam hozzá vérbe tenyereltem. Éreztél már vért, legjobb barátod vérért a ke-

zeden? Nem? Akkor hiába is magyarázom azt az érzést, ami ott elfogott. S emlékszem, jaj, emlékszem, akkor, ott, abban a pillanatban nem tudtam sírni. Meredten néztem Attilát, az én Attilámat. Aztán felugrottam és futottam, eszeveszetten futottam a ház felé. A szabdalt törzsű fák közt nem kerestem az utat, csak egyenest rohantam és kiáltoztam.

— Varga bácsi... Varga bácsi...!

Jött már szembe velem, s ha el nem kap, neki rohanok.

— Az Attila... az Attila... — több szó nem jött ki a torkomon. Csak nyújtottam feléje véres kezemet.

Elkapta a vállam, megrázott.

— Mi van vele? Beszélj már!

Nem tudtam szólni. Most tört ki belőlem a sírás.

Ő szaladni kezdett tovább, s mögötte tántorogva, rázkódva a zokogástól én.

Ráborult fia roncsolt testére, simogatta a fejét, vértől lucskos haját igazgatta és szölongatta meg-megcsukló hangon. Ó, hogy cseng a fülemben a hangja, mintha csak most történt volna, mintha csak most mondaná:

— Fiam, fiacskám, Tilám! Szólj Tilám, apád van itt! Szólj! Mókust hozok neked, őzikét... piros szalagot, kis csengőt köthetsz a nyakába... szólj! Nézz rám!

Könnyeimen keresztül láttam, Attila szeme megrebbent, szája megmozdult.

— Robinsont akartunk... játszani...

Feje félrebillent.

El tudod képzelni, mit éreztem, amikor Varga erdész hatalmas karjaiba emelte fia szétroncsolt testét?! Tett vele pár lépést, aztán megállt, felém fordult és azt mondta:

— Erdészt akartam belőle nevelni! — és láttam, hogy a szeméből nagy cseppekben könnyek indultak, végigfolytak naptól, széltől cserzett arcán és megálltak szakállán, mint megannyi gyöngyszem.

A mindig délceg erdész karjában halott fiával, rogyadozó térdekkel indult meg. Alakja meghajolt, meggörnyedt, mintha a világ minden fájdalmát, elpusztult gyermekét vitte volna.

És látod, akkor úgy éreztem, hogy figyelmeztetően merednek felfelé a tépett, szaggatott, árnyék nélküli fák, a háború itthagytott, intő nyomai.

Gyevi Károly

Esztergomban

Mennél innen — s mi elzavart:
 magához húz a Dunapart.
 Nézed a régi iskolát,
 meg a fekete kupolát
 s leckéid jaj, de mondanád!

Este ha nézed a kanyart,
 csodás erővel visszatart
 fenn a hegyen a csönd. S a fény
 vibrálva csal a víz tükrén,
 s nem mész, nem mész még vén legény.

Esztergomban a Kis-Dunán
 derús-árnyékos délután
 ott, hol a sziget véget ér,
 marékkal nyulsz a fényekér',
 s kezedre száll egy falevél.

Nézed a várost. S a kezed
 lassan szívedhez emeled...

Turi Klára

Hogy ilyen vagyok

Hogy ilyen vagyok, tudsz-e szeretni, kedves?...

Talán öntudatlan anyatej kavarog
 rossz sejtjeimben, s kifeccsenve újjászületik,
 vagy mint gyenge rózsán vad tövist, az idő
 úgy érlelt rám riasztó tüskéket,
 miket nem rothaszt el lágyan hulló eső.
 Már szaggatnám foggal-körömmel e pajzsot,
 de erős gyökérrel nőtt reám, s önkezem
 még nem elég bátor szakítani véresen.
 Pedig szívem dörömböl a zárkán:
 fél, hogy Téged elűzetvén, árván
 ismét vádaskodó, vak magányba fullad.

Ó kedves, segítsél ügyes kezeiddel
 elzárt testem s lelkem Néked kibontani
 rögzített riadtságok avitt gyűrűjéből!
 S úgy hullámszik bensőm mosolytelt szómtól,
 csaknem szétvet vágya, futni börtönéből.
 Kicsit harcolj értem, győzd szavakkal, s hidd el
 okos, hű meleged feloldja a lelkem
 megkövült borúját, s megindul a nyelvem
 ujjongó tavaszi vizek csobajával
 vérem tűzvirágok erdejében izzik,
 s mind, ki hálás, csodálkozva rámvall.

Ó, Te ne csodálkozz! Feledd el, hogy egykor
szúrós vadrózsaként kaptál ki a szélből,
s csúnyán felsebezted bátor ujjaid.
Hisz én sose leszek többé jégből
s tövisekből ácsolt szoboralak,
Meglásd, a verebek rámszállnak a télből,
s szívemben telelnek meghitten a halak.

Hogy ilyen leszek, fogsz-e szeretni, kedves?

Somlai Iván versei

Bányászmozi, utca, éjszakások

Kilencre jár, a film régen pereg,
a pénztáron „Minden jegy elkelt” tábla.
Vibráló fénybetű kacsint a sárra —
az utcán néhány ifjú ögyeleg.

A cukrászdából kávé gőze száll,
kis asztaloknál halkbeszédű párok.
S míg nézem őket, és duplámra várok.
a sarkon kinn egy autóbusz megáll.

Fölszállnak rá sötétlő emberek
— munkásruhájukat szénpor cserezte —,
s a busz repül, mert tízkor kezdenek.

Midőn elernyed mások fáradt teste,
mert álmát nappal érdemelte meg,
így mennek ők munkába minden este.

Útitárs

Fiatalember. Ökle keskeny,
értelmes arca hosszúkás.
Vasalt kamgárn vékonyka testen —
a nadrág térdén kis kopás.

Napos vidéken nászi kelme:
virágzó fák. Fut a vonat.
Ő — mintha kényszerűség lenne —
uzsonnájából ráfogot,

majd veszi könyvét, belemélyed,
s fontolva fordít egy lapot.
Hasonlíthat rá a fivéred,

kiről te, drága, annyi szépet
mondtál már, s kedves lesz napod,
velem ha összehozhatod.

Gombkötő Gábor István

A tolvaj

Böröcz Mihály egész álló nap folyton-folyvást káromkodott. Kacsaringós istennyilák villámlottak elő szája sarkából, s haragos ebanyádoktól kezdve a fészkes jónyavalyáig az ízes virtuosos magyar beszéd minden cifrázata ott zengett szavai közé ékelődve, s mint ahogy a habarcs összetartja a fal téglasorait, úgy fogta közre egy-egy szilaj káromkodás Mihály közlendőjének minden egyes mondatát.

— Bal lábbal kelt föl — gondolták az emberek — majd megbékél s elszáll a mérge, mint a hajnali köd.

Mert Mihály nagy darab, vörösképu, szúrós, kemény tekintetű ember volt ugyan, de jólelkű, darabos, ám faragható, — hangoskodó, mégis szelíd, hirtelen haragú, de könnyen békülő természet. Ez egyszer azonban mégis csalódtak, mert Böröcz Mihály harapós kedve nem csitult, sőt mintha minden apróság csak táplálta volna haragja étvágját.

A csoport kukoricát tört az alsó-dűlőn, a messzi határban. Kint volt mindenki, aki emberszámba megy, mert sietni kellett a behordással, hiszen úgylis lekéstek vagy egy hónapot a répa miatt. A táblák szélén hosszú sorokban vörös-löttek a meztelen kukoricacsövek, csonkok a száron. A hörcsögök nagy pusztítást végeztek a kukoricában.

— A fene az ebanyjukba — szitkozódott Mihály, mert fájt látnia a tetemes pusztítást. — De úgy kell nekünk, minek vártunk idáig a szedéssel! Aztán meg a vezetőség se gondol semmivel. Ki kellett volna irtatni a hörcsögeket. Csak hát itt semminek nincs gazdája.

Könnyen beszélt persze Mihály, mert ő csak egyszerű fogatos volt, aztán az már úgy van, ha rosszul sikerül valami, mindig csak a vezetőkre üt a bot vége.

Gyorsan hajtottak, gyorsan fordultak a fogatok. A lovak megizzadtak a munkában. Mihály a kabátját terítette lova csatakos hátára, mert csak vékony, százlukú rongyként fityegő pokrócdarab takarta az állat testét.

— Itt van ni — dühöngött Mihály. — A kabátommal kell betakarnom a kiizzadt lovamat. Hintót vettünk már, de pokróc nincs a lovakra, hogy az a menkü csapjon belé! Mert senki se nyitja ki a száját a közgyűlésen, hallgatnak, most meg tátogatnak, mint a csuka a szárazon.

Mihály ezután még káromkodott sok minden miatt. Szidta a lányokat, mert viháncolnak, szaporábban dolgozzanak, hogy ne kelljen várni a fogattal. Át-

kozta a napot, ha kisütött, a felhőket, ha eltakarták a sápadtan izzadó tűzgolyót. Mintha az egész világgal perbe szállt volna, úgy rágt a sötét méreg. Pedig külső máz volt ez a harag, Mihály játszott, lelkileg készült valamire...

Az utolsó forduló előtt megállt a háza előtt, s megnézte, hogyan van a kislánya. Ilonka, a hétéves szőkeség, a család kedvence tegnap este óta lázasan feküdt. Piros kis arcocskája most már úgy tüzelt a feltornyozott párnák közt mintha égne. Az apja hideg kezével végigsimította a kislány homlokát.

— Majdnem elég ez a gyerek. Orvos volt már nála? Az asszony tétován emelte rá a tekintetét, arcára a zavar fátyla vetett árnyékot.

— A Mari néni járt erre. Orvosságot is adott, azt mondta két nap múlva ficáncol a lelkem...

— Azt a betyár kacskaringós mindenit a cudarjának! — szisszent ki Mihályból a méreg. — Megmondtam, az a vén kuruzsló be ne tegye többet ide a lábát. Az orvost hívd, s mire megjövök, itt legyen!

A kamrából néhány zsákot hozott elő Mihály, összegöngyölítette és az ülés alá csúsztotta a szalma közé. Így indult ki a határba.

Hosszúra nyúltak már az árnyak a földeken. Mire a kukoricához ért, leereszkedett az estéli homály, és sötétszürke köd ülte meg az ég alját.

A kukoricaszedő lányok, legények nagyokat rikkantva kergetőztek, az idősebbek fent ültek már a kocsik tetején. Csak egy kukoricahalom lapult le a földre, Mihály fogatára várt. Jani, egy pattanásos képű, de jó erőre serdült fiú, hogy kedvébe járjon Mihálynak, segíteni akart a rakodásnál.

— Menj a dógodra — mordult rá Mihály kissé ingerülten, de zavart rekedtséggel a hangjában. Szaladj a lányokhoz, úgylis utánuk kóborogsz egész nap. — Azzal egymaga állt neki a munkának.

A fogatok lassan elindultak a falu felé. A sötétség, mint gátat tört folyó hirtelen elöntötte a világot s elnyelte az úton haladókat Mihály szeme előtt. A lányok és legények gyöngyöző nevetése hullámverés csobbanásaként visszavisszatért a távból s egyre halkulva elhalt, csendd é aradt szét a levegőben.

Csak erre várt Böröcz Mihály, mert gyors mozdulatokkal előrángatta az ülés alól a zsákokat s idegesen reszkető, sietős kezekkel kukoricával tölte teli valamennyit.

— Ha a hörcsögöknek szabad, nekem is! — gyözködte le belső szégyenkedését. — Nem vagyok ȳolvaj! A magam részét viszem! Én jól megdolgoztam a földeket. Nem hagytam volna, hogy hörcsög hordja el a javarészét. Jussom van hozzá. Különbül dolgoztam, mint más. Mit ad nekem ezért a szövetezet?

A lelkiismeret hangját mégsem sikerült egészen eloszlatnia. S ahogy a szekér aljába gyűrte a teli zsákokat, a lovak közé csapott s úgy robogott el tette színhelyéről, mint aki menekül...

A kertek alatt, a hátsó úton hajtott a falu felé. Ahogy a háza mögé ért, megállt a szérűskert sövénye mellett, sietve cipelte be a zsákokat az udvarra s a kazal aljába rejtette. Arca vörösen lángolt, kiverte a veriték. Szeme izgatottan parázslott, kutatva kémlelt körül. A környék csendes volt, a házak elvesztek a sötétben. Még az udvaron láncrakötött kutájaja, a Morzsa sem vakkanította el magát árulkodva.

Későn érkezett be a szövetezeti istállóba. Éppen a Sárgát kötötte a jászolhoz, amikor megállt mögötte az elnök. Elernyed a keze, elengedte a kötőféket. Dühösen csapott hát a lovára, hogy ijedtségét leplezze: — Azanyádat, te rothadt! Hő, hő! Sokáig bajlódott még a kötőfékkel. Kivörösödött a tétlen erőlködésbe, s nem fordult hátra. Gyöngyözve pergett le homlokán a szégyen veritéke.

— No most megfogtak tolvaj! — gondolta és már nem is bánta. Bűnhődjön. Az elnök várt egy darabig, aztán komótosan megszólalt.

— Hallom, nem tetszik neked, hogy kocsit vett a szövetkezet. Ott voltál a közgyűlésen, mért nem szóltál akkor, Mihály? Nem vagy elégedett a vezetőséggel? Mért nem javasoltál akkor megfelelőbb embereket? Tudom én jól azt is, hogy pokróc kellene a lovakra. Mert volt otthon a te lovaidnak jónéhány. De elhoztad-e ide a közösbe csak kölcsönbe is? Hát miből teremtsünk most mindenre pénzt a kezdet-kezdetén? Mert ti csak vinni akartok a közösből, de hozni nem, Mihály! Ez a baj, látod, semmi más!

Mihály lehajtotta a fejét és szó nélkül vánszorgott ki az udvarra. Szégyen nyomta a vállát, nem káromkodott, egy szava sem volt már. Kihúzták a méregfogát...

Mire hazaért, az orvost már ott találta Ilonka ágyánál. Az orvos fiatalember volt s nemrég került a faluba. Nap mint nap meg kellett küzdenie az emberek bizalmáért. Lelkiismeretesen, éjt nappallá téve dolgozott. Most is gondterhelten arccal hallgatta a kislány ziháló lélegzését, s amikor befejezte a vizsgálatot, megszólalt:

— Ne ijedjenek meg, nincs különösebb baj. Tüdőgyulladás. Am a megfázás szövődményekhez vezethet. Ezért jó lenne bevinni a kórházba, ott egy hét alatt meggyógyul a kicsi.

— Zanyamárja! — jajdult fel az asszony. Nem lehetne ittthon gyógyítani doktor úr? Nem szívesen hagyom magára, aztán meg nincs is nagyon pénzünk a kórházra.

— Ne sopánkodj! — vágott közbe Mihály. Mindjárt fogom a lovakat, doktor úr, aztán már indulhatok is. Nincs messze a város!

— Majd telefonálok a mentőkért, Böröcz gazda — szólt az orvos. — Nem lehet ilyen beteget szekéren szállítani. Nem divat az már. A kórházra pedig ne legyen gondjuk, ingyenes ott is az ápolás, hiszen szövetkezeti tagok, nem igaz?

— Igaz — mondta csendesen Mihály.

A gyereket az anyja is elkísérte a mentőkkel. Úgy beszéltek meg, hogy éjjel Mihály hűgánál alszik a városban s reggel jön vissza a busszal.

Nyugtalanul aludt Böröcz Mihály. Álmában nehéz zsákokat cipelt vég nélkül a padlásra, s azok mintha nem is kukoricával, hanem ólomdarabokkal lettek volna telí. Arra ébredt, hogy torkaszakadtából kiabálja: tolvaj, tolvaj...

Másnap délelőtt szótlan-mogorván, de zsörtölődés, szitkozódás nélkül dolgozott a mezőn. Már harmadszorra ért rakott terivel a faluba, amikor megállt a busz a főtéren, és leszállt róla a felesége. Mihály megállította hát a lovakat a házuk előtt.

Az asszony örömmel szaladt az urához.

— Túl van a veszélyen, Mihály. Húsz perc alatt bent voltunk a városban. Két orvos is megvizsgálta a drágámat. Aztán óránként inekciókat kapott szégyen. A hugodnál aludtam. Reggel újra bent voltam nála. Már sokat apadt a láza. Egy hét múlva hozhatjuk haza.

Mihály szótlanul rágsálya a szája szélét, rángatta bajuszát.

— Szólj már valamit, Mihály! Nem is örülsz? Az orvosok milyen kedvesek voltak! Aztán meg egy fillérbe sem kerül a gyógyítás. Megmondták. Szövetkezetiek vagyunk, nekünk ingyenes. Hallod-e Mihály?

Mihály már bent járt az udvarban. Előhúzta a kazal aljából a kukoricával teli zsákokat, vállára vett kettőt s vitte a kocsához s a szekérderékba öntötte a tartalmát. Így tett a másik hárommal is. Aztán a kamrából két takaros, meleg pokrócot hozott elő, s ráterítette a páratól gőzölgő lovai hátára.

A felesége dermedten, tátott szájjal nézte fura viselkedését.

— Megbolondultál, Mihály! A sajátunkat viszed a közösbe. Mihály nagyot lélegzett. A melengető nap felé tárta két karját, s mint aki most ébred egy rossz álomból, felsóhajtott és teli tüdővel beleszusszant a tiszta levegőbe. Megemelte vállait, kiegyenesítette derekát s vidáman, nevetős szemekkel nézett ijedt feleségére.

— Szegény még a csoport, te asszony! Ráfér a segítség. Aztán meg visszakapjuk mi ezt kamatosan. Másként.

Azzal füttyörészve fölült a szekérre...

Lukács Ottó

Elégedetlen

Örökké szomjas: légy elégedetlen
A Sok legyen: mindig Kevés!
Hajtson a Tett, a Jó, a Több,
Mint néma láng,
Mint kényszerítő szenvedés.

Legyél te is különb különbek között,
Az újak között légy te új,
Vedd át a fényt: a világ megy,
S mosolyra kap,
Ki köztük él, lép és tanul.

Erőd alatt a vasak meghajolnak,
Megmoccannak a tengerek,
A föld s az ég benépesül:
Gépeidtől
A mindenség is megremeg.

Mosolygó fénnel dolgozz, siess, pihenj.
A Mában élsz, de a Jövő,
Száz láthatatlan dús gyökér,
Száz sejtelem
Belőled szertefutva nő.

Rózsa András

Kőhideg zengés eddzen

Buszok tömbjei térítik a trapézvonalat
 Templom a tér ádámcsutkája a jég markában megroppan
 A szűvas nap tűnődve rácsál kémények szárain
 Ring lefekvések pelyhe benn s nyüzsgés fémhabja kinn

Szétcsengő leveles neszek és homályzizegés
 Taxi-pumák nyalják csupaszra az úttest köldökét
 A télalkonyt neongiliszták lazítják kékre s mint
 Vasálmok földelése a kemény fák drótja ing

Látod mi kellünk még ide hogy telt legyen a táj
 Lábad gyökerét széllel vedd meg s ne sikolts fel ha fáj
 Szívd fel magadba s mosolyogd szét a mélység fodrait
 Mert a lét üvegfaláról lecsúsznak csápjaink

Az összecsdült technika orgiáz lelken
 Rakétaként lobogj utadra ó megszült szerelem

Téged kőhideg zengés eddzen borzoljon gépzene
 Így majd előbb kúszik szívükhöz
 Páros magányunk oszlopához
 Az emberség a társak melege

Antalffy István

Lajcsi

A lapátot a parthoz támasztotta,
 kék nadrágjához dörgölte kezét,
 a dohánydóznit előkotorászta,
 — és máris indult körben a beszéd, —
 megkopogtatta: pattant a fedélke.
 A dohányporból papír bújt elő,
 megszórta szálkás, jószagú dohánnyal,
 ráhunyorított a még csak kelő
 napra... Megnyalta a papírka szélét,
 majd megsodorta, s akkurátusan
 megropogtatta. Láng villant a gyújtó
 kövén. Szippantott. — Jó huzatja van!
 Elégdetten, — dóznit zsebrevágva, —
 két újabb hosszú szippantás között,
 mielőtt megmarkolta a lapátot,
 — hogy jobban menjen, — markába köpött...

Búzás Huba

Piaci naplemente

Úgy érzem mintha pasztellképet látnék
a krétaszínek fényhatása tompa
mikor lassan megnyúlik minden árnyék
s a piacon bezár a lacikonyha

pecsenyszag után szaglász a szellő
a késő délután lépése lomha
virít a sárga-piros-kék napernyő
akár egy óriás alakú gomba

kofák alusznak jó a csend a fülnek
talán azért hogy álmukat kiköltse
görögdinnye-hegyek mögött csücsülnek
hever halomban mellettük a zöldség

darazsak dulakodnak dinnye héján
barackot majszol szürcsölön egy asszony
a kisgyerek bábész mosollyal néz rám
s a háztetők mögül csorog az alkony

van itt aki szemének sose hinne
behorpad már az ég azúrja tán ...
Freccsen vörös leve és mint a dinnye
olyan a nap a felhők abroszán

Kerék Imre

Őszi harsonák

Kék szirmú őszi ág, törékeny,
Derűt sugárzó dáiák,
Hasas hordó szüretre készen,
Aranyba-forduló világ,
Ősz, olyan kedves vagy te nékem.

Fölséges mustod mézlevének
Gyöngyét engedd, hadd izlelem,
Add nékem hamvas gesztenyédet,
Szőlőd, barackod add nekem,
O engedd, hogy bételjek véled.

Tündökletes rőtsárga pompád,
Szépségedet magasztalom,
Csak egy kérésem volna hozzád,
Hogy áldanád meg asztalom,
Ezer gyümölcsöd rogyva hoznád.

Csordultig teljen most a lélek,
Csordultig teljen a pohár,
Ne tudjam, hervadók a fények,
Varjú károg, meghalt a nyár,
Ne tudjam, illanó az élet.

Mert szívem új tavaszra vágyik,
S lerázza bánatod ködét,
Hiába búgnak harsonáid,
Hiába zeng arany-zenéd,
Kikelet jön, meglásd, virág nyit.

Cs. Nagy István

Születésnap i láz

Október, születésem mustaszagú, szép hava, rissz-rossz
 lázban hallom a puttányosok dalait.
 Alkonyodik, árnyékba gubózva fülelnek a kertben
 nagyterebélyű, vörös fejfel a gesztenyefák.
 Már beszüremlik az éj sűrű pórusain az üvegnek,
 emberi bőrbe is így ivakodik be a kór.
 Asztmatikus, makacsult köhögéssel az ágyba szegezve
 pőrén pácol a láz, fürdet a sós veríték.
 Kalmopyrin, Codein puffaszt, s keserű kanalas-lötty
 oltja lángadozó pórusaim tüzeit.
 Senki ne higgye: eposzt akarok kerekíteni csip-csup
 diadalokból a liliputi hadakon,
 hogy kérkedve jelentem a vírusok elvonulását,
 míg száz könyv köszönt újra az asztalomon.
 Nem fontoskodni akarok nyavalyás hurutommal,
 sem hirdetni e test bámulatos erejét.
 Csak: önvédelem ez, s mindegy, a tusám kicsi vagy nagy,
 kényre-kedvre én meg nem adom magamat.
 Csak: becsületbeli ügy fölkapni a kesztyűt a rontás
 ember-fonnyasztó, marcona lázaitól,
 s túl októberen és a dantei félúton is túl —
 várni a mérsékelt égövi, telt nyarakat.

Csörnyei Sándor

Képeslap

„Sokat gondolok Rád”

Az únt szöveg
 betűi most ficáinkoló halak,
 tintás rózsák.

Úsznak a papiron
 s kék pikkelyükkel világítanak.
 A nagy „S” jár elöl.

Mint a kígyó, —
 vagy a legszebb lány, kétszer is kerek.
 A rövid „o”-k megnyúlnak a csókban.
 Az „á”: vágy.

Rád gondolni se merek,
 mégis rád gondolok s elfelejtlek.
 Széttéped te is a kék halakat.
 Kiúsznak majd az ablakodon

és a
 szivárványon túl világítanak.

„Nádi hegedű”

Emlékek Móra Ferencről

Nincs harminc éve, hogy megismentem, és már több mint huszanót éve a szegedi temető csöndes rögeiben pihen. Őt is — mint annyi hírességét a XX. század irodalmának — a szombathelyi Kultúrpalota pódiumán láttam és hallottam. Sajnos ez már élete utolsó futama volt, de éppen a napfényesebb időszak, amikor — a nehéz és munkás évtizedek után — a hatalom is kegyeibe fogadta. Szándékosan mondom így mert az olvasók tömege: a gyermekek és felnőttek itt, és a határokon túl, már a 20-as évek óta írójuknak vallották Móra Ferencet és könyveit rongyosra olvasták.

Valamilyen jubileuma hozhatta mozgásba a „hivatalos fórumokat”, és Móra Ferencnek hirtelen elfeledték és megbocsátották „destruktív” írásait: a magukénak próbálták kisajátítani. A szegedi múzeum tudós igazgatóját a szegedi Ferenc József Tudományegyetem díszdoktorává avatták, Kiskunfélegyháza — a szülővárosa — pedig a város díszpolgárává választotta. Így a hatalomtól megkapta mindazt, amit író elődei: Jókai, Mikszáth a Monarchia idejében, vagy kortársai közül Herczeg Ferenc.

Hogy Móra Ferenc miképpen reagált erre a „kéretlen” szerepre: arra szeretnék egy ismeretlen Móra-levéllal bizonyítékot szolgáltatni.

De ne vágjunk elébe a dolgoknak. Egyelőre ülünk be a szombathelyi Kultúrpalota nagytermébe és nézzük: mi történik a dobogón. Móra Ferenc írói estjén vagyunk. Móra Ferenc engedelmet kér a „mélyen tisztelt közönségtől”, hogy az előadói asztalt a sarokba állíthassa, azután keresztbetett lábbal leül a székre és — újabb engedélykéréssel — szivarra gyújt. Aztán beszélni kezd, papír nélkül, szivarozgatva.

A többi már olyan bűvölet volt, amelyet nem őriz meg írásai varázsa és kedvesége sem. Soha semmi fel nem idézheti azt a közvetlenséget, amelyet ez a kedves csevegő adott a szó aranyjánosi édességével. Pedig alakja nem volt „aranyjánosi”. Igaza van a róla szóló Karinthy-írásnak: „Ahogy felállt, elémjött — írja Karinthy nekrológjában — meglepetést kellett elfojtanom, másnak képzeltem. Az aranyjánosi hagyományos „magyar költő”-típus helyett egy angol diplomata vagy norvég tudós finom, intellektuális, fegyelmezett férfiassága kifejezésben, mozdulatokban: lélekarc, aminek minden vonását belső erők formálták, rajzoltak meg, a sűrű szemöldök s a kifelé figyelő tekintet alatt. S mosoly, mely a Voltaire-ére emlékeztetett. Csak a szivarját tartotta úgy, ahogy Jókai, Mikszáth, Bródy Sándor”.

Ez az ábrázolás hiteles. Szóking helyett kordbársony-kabátot hordott felolvasó-körútján. Az alakja, de még inkább az arca: festői volt. Selymes fehér haj — amelyről külön tanulmányt írt Móríc Zsigmond — piros arc, szinte az egészség reklámképe. Pedig a halálos kór már megtámadta.

Szivarjának füstkarikáinál csak szellemes csevegése szállt edesebben és magasabban a terem csillárfényében, és a mesétváro közönség kacagott, kacagott, holott a humor kése néha gyilkos volt és a mosolygó arc egy pillanatra megkeményedett: a társadalom húsába vágott. A népről szólt és a népet elnyomó hatalomról, amelynek nagy és nehéz a palástja.

Amit elmondott, az nem volt összefüggő előadás: több apró Móra-írás sorozata volt, de az ő csevegő modorában páratlanul hatott. Egy csepp líra, — prózában senki sem tudott gyöngyözöbben lírikus lenni — egy kevés ironia, de csípős, mint a szegedi paprika. A „hivatal packázásait”, amely a népet bántja és sanyargatja: különösen szerette megcsípdesni. Példákban beszélt és mindenre kifogyhatatlan „anyaga” volt. Adomázott ő is, mint Mikszáth, de nála más volt az anekdóta is, a sokrétű tudás és műveltség szálaival átszöve. A humorban nem a humort szolgálta: az embert és az emberséget.

Utolsó éveiben szinte divatbajlott. Nem volt magyar város, ahol meg ne fordult volna és úgy ünnepelték, ahogy a hegedű vagy zongora híres művészeit szokás.

Igy jöttünk össze vele mi is: vasi tollforgatók. Szombathelyi szereplése után kapcsolatunk nem szűnt meg, és a barátság jogán a szombathelyi irodalmi társaság részéről köszöntöttük írói jubileuma alkalmából. Móra Ferenc válasza dokumentálja, hogy nem kereste ezeket a „kitüntetések”, sőt teher volt számára. Amít pedig azokról az időkről ír: vád az akkori állapotok ellen. Levelét, csodálatosan eredeti írásával, őrzöm egy dedikált képével, és — sajnos — gyászjelentésével együtt, melyet a család küldött meg, 1934-ben. Az idézett levél 1933. február 8-án érkezett a szombathelyi Kultúregyesülethez — pontosan a halála előtt egy évvel.

A levelet a „Somogyi könyvtár és a városi múzeum, Szeged” levélpapírján írta, négy oldalon:

Szeged, 1933. február 6.

Nagytekintetű Elnökség!

Kétegyházán ősök jelentkeztek, akiknek ezekben az időkben jutott eszükbe napvilágra kíváncskozni, amikor idefönt azt hisszük, jobb azoknak, akik már odalent vannak. Ungvárt, Munkácsot, Beregszászon kötelességet teljesíteni jártam, mint Júlián barát Hungaria Magna-ban: egy kicsit nyavalyogtam is, ami a téli peregrinálással mindig velejár. Mindezeket mentségül bocsátom előre, hálám késésének magyarázatául. De azon se méltóztassék csodálkozni, ha a hála most már végkép elmarad. Hónapok óta jóformán mást se teszek, minthogy szégyenkezem azok miatt a díszek miatt, amelyeket kéretlen rámaggatnak és lesütöm a fejem a mindenfelől áradó szeretetnek azok elől a túlzásai előtt, amelyek a pusztai pocolyaháttal el akarják hitetni, hogy ő tengerszem. S nagyon őszintén mondom, hogy semilyen köszöntés nem hozott akkora zavarba, mint az önöké, amely szebben muzsikált, mint a többi, s talán azért is különösen jól esett, mert arról a tájról jött, amely életem meséskönyvében úgy szerepel, mint fekete hajam korszaka, s annál drágább emlék, minél fehérebb lesz a hajam. A véletlen kedves játéka volt, hogy amikor az Önök kedves levele visszaültetett a lövői kis katedrára, Sopronban egy deresedő hajú tanár úgy köszöntött, mint egykori természetrajz tanárát. Mind a két köszöntéstől egyszerre szaladt tele a szívem könnyel és mosolygással.

Ezt az őszinte vallomást szíveskedjék tőlem hálanyilatkozat gyanánt addig is elfogadni, míg valamelyik dunántúli csavargásomban módom nem lesz Szombathelyre is elcsellegni egy kicsit, hogy megszoríthassam Elnök uram és Főtthár uram gyöngyfűző kezét.

Mélységes hálával és szívbéli köszöntéssel vagyok az egyesületnek öreg szolgálója:

Móra Ferenc.

A levél sokféle vonatkozásban dokumentum: a 30-as évek magyar világáról, a maga szerepéről, betegeskedő állapotáról és lírai érzékenységről, amely a külszín alatt az igazi valóságot mutatja. Az ember és a szerep azonos volt a művel, amely utána maradt kis és nagy írásaiban: a gyermekmeséktől a „Georgikon”, a „Nádi hegedű” az „Aranykoporsó” lapjáig, a Szegedi Napló névtelen cikkeitől a Magyar Hírlap vasárnapi tárcáiig, amelyet egy egész ország várt hetenként és szívében ünnepelte: az író, a botanikust, a csillagászt, az irodalom és a tudomány mindenesét. „Nemzeti szolgálómester”-nek nevezte magát és ez a titulus találóan kifejezi Móra Ferenc írói szándékát és teljesítményét.

A Móra- emlékek közül még szólni kell az utolsóról, melyet tőle kaptam, halála előtt két hónappal. 1933 őszén megoperálták: ő és tisztelői azt hitték, sikeres volt a műtét. Üdvözlő soraimra képeslapot küldött otthonáról, melyben Nagy Endrével van lefényképezve. Humora még itt sem hagyta el, bölcs rezignációval lekicsinyli betegségét és magát Nagy Endrével azonosítja:

Szeged, 1933. október 10.

Jaj, lelkem, de komolyan vettétek a dolgot, egész zavarba hoztatok a leveletekkel. Azért veszem segítőtársul a köszönetmondásban Nagy Endrét. Félreértés ne legyen belőle, az a Nagy Endre az ábrán, aki ül. Hálás szívvel ölel öreg barátod:

Móra Ferenc.

Azután már csak a gyászjelentés jött a családtól: 1934. február 8-án. A korabeli kegyelet felsorolta címeit és kitiüntetéseit, pedig csak egyetlen dísz és méltósága volt: a maga írói rangja. A nagy szegedi pályatárs: Juhász Gyula így siratta el:

„Mint, akit a sors itt felejtett,
úgy járom én a furcsa kertet,
amely életnek hivatik.
Keresek benne valakit,
aki szemének bársonyával,
és hangja meleg aranyával,
mint rég, megint elandalít”.

Ez az egyetlen tisztsége és hatalma immár egy nemzedék távolságából még teljesebb és pompázóbb: művének és igaz emberségének csillogó bizonyosságául.

BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS

Medgyessy Ferenc Somogyban*

1912 nyarának egyik délutánján alacsony termetű, kék szemű, vörös szakállú, szürke ruhába és sárga félcipőbe öltözött emberke lépte át a Róma-villa küszöbét: Medgyessy Ferenc. Megjelenésével hívásnak tett eleget, mellyel nemsoikkal azelőtt Pesten tisztelte meg Rippl-Rónai József.

A gesztenyesoros parkkal övezett Róma-villa, Rippl-Rónai kaposvári otthona, vendéglátó ház volt. Feljárt ide a közelben fekvő kisváros intelligenciája, helyi előkelőségek, és sűrű vendégjárás során adták itt egymás kezébe a kilincset írók, művészek, színészek. De nyitva állt a villa kapuja bohémek, különcök, művészkedő hóbor-tosok előtt is, akikkel sokszor szívesen ütötte el az időt a mester.

A fiatal Medgyessy még ebben, a tarka vendégsereghez szokott házban is, mu-iatságos allaknak tűnt első pillantásra. Faunszerű, vidám, derűs lénye kedves, de tagadhatatlanul hamiskás mosolyra ösztönözte a ház lakóit.

A házigazda azonban szívesen, szinte atyai szeretettel sietett a belépő elé. Mele-gen kezet szorított vele, majd bemutatta családjának.

Bár ismeretségük ekkor még nem volt régi keletű, Rippl-Rónai üdvözléséből látni lehetett, hogy olyan vendég érkezett a házhoz, akit maga is sokra tart. Pár évvel azelőtt, egy pesti kiállításon találkoztak először, amelyen Medgyessy egy kis lovas szoborral szerepelt. Ezzel hívta fel magára Rippl-Rónai figyelmét, aki ott nyomban felkereste és mindjárt megismerkedésük pillanatában barátságába fogadta.

Alighogy túlestek a viszontlátás első örömein, a ház asszonya, Lazarine, rögtön gondoskodott ellátásáról és szállásáról, melyet rövid fontolgtatás után a műteremben jelölt ki, ahová a hosszú utazástól fáradt vendég kisvártatva pihenőre tért.

Ezzel kezdetét vette Medgyessy első, több hónapig tartó somogyi nyaralása.

Mindjárt a következő napon kialakította a maga napirendjét. Kora hajnalban kelt, mire reggelizni hívták, már több órát dolgozott. De alig nyelte le kávéját, máris sietett vissza munkájához. Azután egész nap faragott, kalapált. Kis szünetet csak az ebédidő alatt tartott, legfeljebb egy rövid órát, azután egyhuzamban dolgozott estig.

Ettől a maga szabta munkarendtől csak nagymitkán, kivételes alkalmakkor tért el. Az első napok azonban mégsem csupán munkával teltek el. Egyik nap lesétált Rippl-Rónaival a városba, szerszámokat vásárolt, majd végigjárták a kőfaragókat és sírkőkereskedőket, hogy alkalmas anyaghoz jusson. Az út nagy vásárlással végződött. Annyi jó követ sikerült venni, hogy Medgyessynek a következő, 1913-as somogyi tartózkodása során is volt mit faragnia. Ezúttal találtak rá egy kőfaragó udvarán arra az öt parasztharokk szoborra, amelyek máig is a villa parkját díszítik. Valószínű, hogy e szobrok régi, lebontott temetőkből, vagy kálváriákból kerültek elő valamelyik somogyi faluból.

Most, hogy minden eszköz és feltétel biztosítva volt, teljes szenvedéllyel vetette magát munkába. Munkáiban páratlan elmélyedést tanúsított. Ilyenkor se hallott, se látott, egyedül elképzelései foglalkoztatták, amelyekhez mindenkor makacsul ragaszkodott. Aki őt dolgozni látta, abban már az első pillanatban kialakult a vélemény, hogy a munka és az elképzelések fanatikusával áll szemben. Nem sajnált semmi fáradságot, ha érezte, hogy elképzeléseinek megvalósításához juthat közelebb. Tömén-telen munka árán születtek meg alkotásai. Rippl-Rónai portréjához például — mely a villa parkjában áll — napokon, sőt heteken át a rajzok egész sorát készítette, előbb agyagba mintázta, s csak azután faragta kőbe. És ez így ment minden szobránál. Ha hosszú studiózásaiiban elfáradt, ami ritka dolog volt nála, olajfestéssel pihentette magát, — pihenni is csak dolgozva tudott.

* E cikk adatait Martyn Ferenc festőművésztől vettem, aki 1958 telén a Róma-villában egy rendkívül kellemes diskurzus során beszélte el nekem és egy barátomnak Rippl-Rónai és Medgyessy kapcsolatának sok érdekes részletét.

Csendes elmélyedésében vagy zajos faragó munkájában csak Rippl-Rónai „zavarta meg” időnként, aki évődő hangon atyáskodott felette, amit ő ravaszatosan, vörös szakállába mosolyogva túrt el. Ezek a beszélgetések rendszerint apró kötődésekben, tréfálkozásban merültek ki, és sohasem vezettek úgynevezett magasröptű disputákhoz. A nagy és lényeges kérdésekben egyetértettek, a negatívumokban kategórikusak voltak. Meg aztán egyikük sem volt nagy beszélő, sőt Medgyessy egyenesen azok közé tartozott, akik nem tudnak beszélni. Kereste a szavakat, ha beszédre került a sor, nem volt élvezetes a vele való érintkezés. Gondolatait ügyetlenül fogalmazta, s még ügyetlenebbül mondta el. Ha művészeti kérdésekről nagy tartózkodással mégis nyilatkozott, kifejezésre juttatta, hogy a hivatalos nagyságokat nem szereti,

De ő maga is szívesen kereste fel Rippl-Rónait munkája közben, különösen, ha modellekkel dolgozott. Egy alkalommal Rippl-Rónai a villa parkjában plen aire festett aktokat. Mikor ezt észrevette, azonnal odasietett. Egy darabig csak figyelte a sétálgató aktokat, majd rövid szemlélődés után kiválasztotta az egyik szemrevaló fehérnépet, agyagmintát készített róla, majd kőbe faragta. Ez a munkája is a villa parkjában látható, álló akt, melyet a nemrég elhunyt dr. Martyn Róbertné igen találóan madonnának nevezett.

1912—13. évi somogyi tartózkodása során az említetteken kívül még három művet alkotott, amelyek szintén a villában, illetve annak parkjában találhatók. Egy kőröliefet, mely lovat ábrázol, rajta két gyermekkel, egy borjú fejét agyagból és egy kettős figurát hazai homokkőből. Ez utóbbi szobra az egyiptomiakra emlékeztet, egymásnak háttal álló férfi és nő alakot ábrázol. Először a női alakot, s később — némi tanakodás után, hogy a követ ne kelljen feleslegesen lefaragni — a férfit faragta meg, mely egy kissé sajátmaga.

Ugyanez idő alatt Rippl-Rónai két portrét festett róla. Az egyik, balra forduló olvasó fej, ez jelenleg a kaposvári múzeum birtokában van, a másik Medgyessy tulajdonában volt.

Nem száműzték maguk közül teljesen a szórakozást sem. Hétköznapi esténként — Rippl-Rónai házában szokásban volt a felolvasás, s legtöbbször Martyn Ferenc volt a felolvasó — hol egy cikket, hol egy érdekesebb könyvrészletet hallgattak meg. Ha ezt megunták, akkor a billiárdra kerítettek sort, melyet Rippl-Rónai látható élvezettel és nagy hozzáértéssel játszott. Az estéről estére elhúzódozó billiárdcsaták veretlen, győztes hőse maga a házigazda volt.

Vasárnaponként nagy kirándulásokat tettek a kaposi határban. Bejárták a Róma hegyet, a Lonka hegyet, meg főképpen ellátogattak Ivánfára, a Kossuth-imádó Ripli bácsi szőlőjébe, ahol Rippl-Rónai rendszerint paszttal dolgozott, Medgyessy pedig a házigazdával borozgatott, kvaterkázott.

1912 és 13 után még sok-sok alkalommal látogatott el a Róma-villába Medgyessy Ferenc. Eljött 1927 őszén is Rippl-Rónai temetésére, s elkészítette a mester fejének és jobb kezének gipsz mását. Ezután egyre ritkábbak lettek somogyi útjai. Utoljára akkor járt Kaposvárt, amikor a múzeum előtti térségen felállították Rippl-Rónairól készült szobrát. Ez alkalommal is ellátogatott a Róma-villába. Kérte a ház új gazdáit, hogy nagyon vigyázzanak szobraira.

KÁVÁSSY SÁNDOR

Könyvégetés Pécsen a 18. században

Klimó György pécsi püspök a felvilágosodás elleni szellemi mozgalom hazai központjává kívánta tenni székhelyét az 1700-as évek derekán. Ezzel kapcsolatban fontos szerepet szánt mind az 1754-ben alapított és 1754 óta nyilvános könyvtárának, mind a tervezett, de akkor meg nem valósult egyetemnek. Könyvtára a papképzéshez szükséges anyagon kívül a teológiai és filozófiai munkákban a leggazdagabb. A különböző nyelvű bibliák, teológiai intézmények, egyházatyák írásai és liturgikus művek mellett a katolicizmus akkori szellemi irányainak termékei is helyet foglalnak a gyűjteményben, bollandista munkák éppúgy, mint janzénista írások. Ezekon kívül azonban a protestáns vitairatok és a deista-racionalista felvilágosult szerzők műveinek beszerzése is gondot fordított Klimó. Természetesen, ezekkel nem terjesztésük, hanem csupán megismerésük és az ellenük folytatandó ideológiai harc érdekében gyarapította gyűjteményét.

Am úgy látszik, hogy Klimó püspök beszerzési politikájának heves ellenzői is voltak, akik még ilyen célból sem láttak szívesen felvilágosult műveket a pécsi könyvtárban. Nyomban a könyvtáralapító halála után ugyanis, eddig ismeretlen kezek „selejtezték” hajtottak végre a maguk módján: mintegy kétszáz könyvet elégettek. Rendkívül érdekes volna tudni, de sajnos ma már nem lehet megállapítani, hogy mely munkák estek áldozatul a könyvpusztítók elfogult szenvedélyének. A könyvtárnak Klimó korában készült első katalógusa nem használható ebből a szempontból, minthogy a múlt század harmincas éveiben történt könyvtárrendezésig, más okok miatt, egyéb munkák is elkallódtak. Bizonyosra vehető azonban, hogy nem egy értékes mű pusztult el 1777-ben, Klimó püspök halála után. Erre a könyvtárnak máig fennmaradt, s még így, megcsontított állományában is becses felvilágosodáskori anyagából következtethetünk (vö. Vasskó Ilona: A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratjai. Pécs, 1934.).

Klimó utódai nem törekedtek a sajnálatos veszteség tervszerű pótlására, noha közvetlen követője a püspöki székhelyen, gróf Eszterházy Pál László beszerezte a Nagy Francia Enciklopédia második, bővített kiadását. Csajághy Károly, Klimó püspök egyik életrajzírójának alábbi beszámolójából világosan kitűnik, hogy a pécsi könyvtár értékes állományának szándékos megcsontítása ideológiai okokból történt.

„... Mi sajnosan esik megemlítenem, — írja Csajághy — hogy e' Hazánkban első Nyilvános könyvtár legottan Klimó elhunytával tetemes csorbulást szenvedett, melyet nem annyira a rendes felvigyázás hiánya... mint inkább az akkoriban uralkodó alapítvány elöljáróit ejtett rajta, t. i. mintha minden eretnek tőlől folyt munka, bár a' hitet távulról sem érintené, veszedelmes volna, mellynek következtében ezek szinte halmonként az elenyésző lángok martalékjává jutottak, úgy hogy jelenleg a' lelkes Klimó által megszerzett munkákból több mint 200 hiányzik, mint ezt a' Klimói könyvjegyzék igazolja. Noha csakugyan nem tagadhatni, hogy e' csorbulást öregbíté még a' silány könyvtári felvigyázás, mert ez Klimó után azonnal meghanyatlott...” (A pesti nevelésközpont magyar iskolájának munkálatai. 5. köt. Buda, 1838, 33. l.)

HERNÁDY FERENC

Tímár György

A modern líra néhány kérdése

1.

Marsall Lászlónak és Tellér Gyulának a *Jelenkor* előző számaiban megjelent tanulmánya — *Formai vizsgálatok a modern költészet területén* — igényes és fontos, úttörő érdemű és eredményes vállalkozás. A szerzők tudományos alapossággal elemzik a XX. századi lírának sajátos, más korok költészetétől elütő jegyeit, s egzakt tény-megfigyeléseikkel nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a modernség körül folyó vita — mint azt legutóbb Sötér István jogosan sürgette az *Élet és Irodalom* hasábjain — elmozduljon korábbi publicisztikai szintjéről.

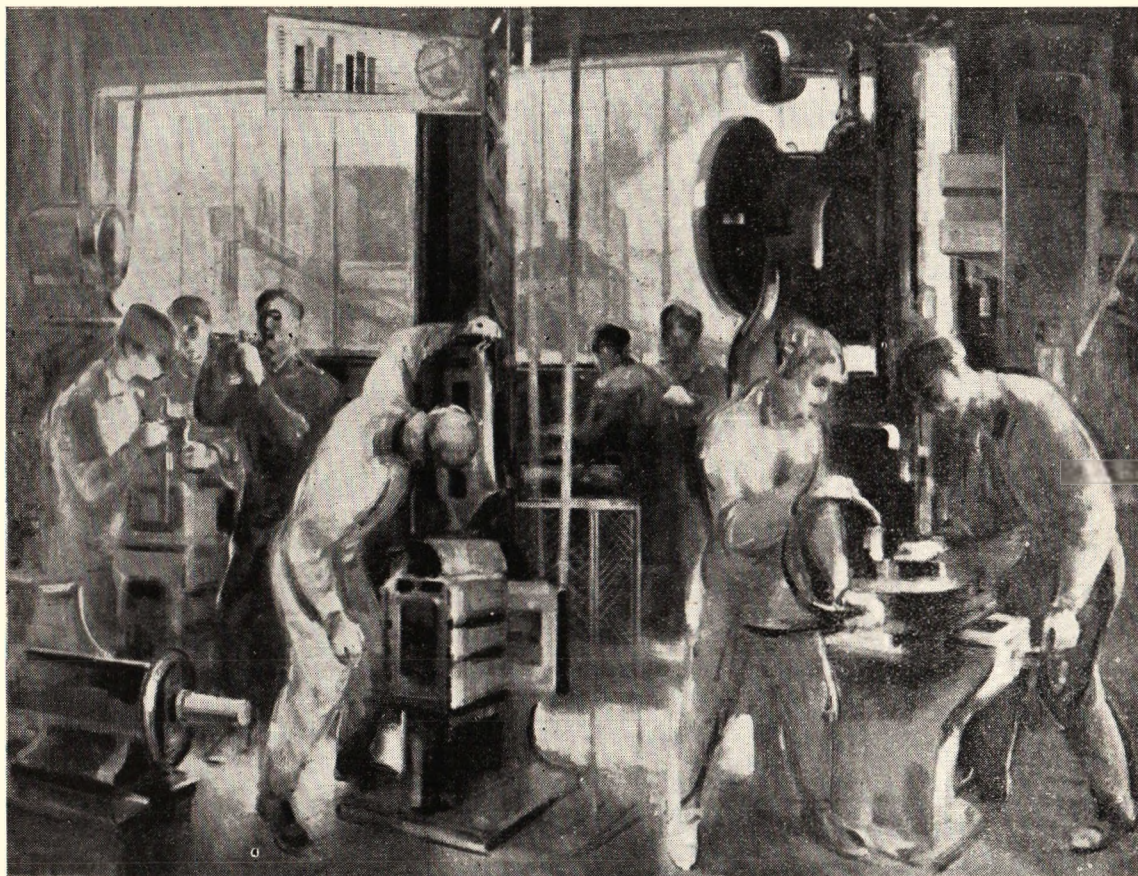
Az elmúlt években hazánkban is feltűnést keltett egy könyv, Hugo Friedrich nyugatnémet esztétának *Struktur der modernen Lyrik* című munkája. Friedrich is nagyjából azt a célt tűzi maga elé, mint a *Jelenkor* tanulmányának szerzői, de polgári elfogultságai folytán minduntalan tévutakra kerül. Ezenkívül tény-megfigyeléseiben — jóllehet ezek helytállóak — sokkalta szegényesebb, mint Marsall és Tellér, akiknek pedig, hogy elméletüket kifejtsek és bizonyítsák, korántsem állt rendelkezésre akkora terjedelem, mint amekkorát a hamburgi Rowohlt kiadó bocsátott a nyugatnémet irodalombúvár tolla alá. A társszerzők újat tudnak mondani, mégpedig lényegesen újat (a szféra-kioltás*, illetve -lazításra gondolok), s ezzel megteremtik a további — remélhetően fokozottabban tárgyszerű — viták alapját.

A modern költészet kérdéseit feszegető eddigi cikkek és tanulmányok ugyanis általában nem húzták meg eléggé a határvonalat modernség és modernizmus között, úgyhogy a két fogalom helyenkint egybemosódni látszott, helyenkint pedig, ahol nagyon is élesen elkülönültek, nem volt megnyugtató az a mód, ahogyan viszonyukat, irodalomtörténeti egymásba-játszásukat taglalták, illetve tagadták. Bóka László emlékezetes *Élet és Irodalom*-beli cikke volt az, amely elvileg elválasztotta, mégpedig helyesen választotta el a két fogalmat, e cikk azonban nem tekinthető — mint sokan vélnék — a kérdés lezárásának (nem is lép föl ezzel az igényrel), csupán vezérfonalnak a további munkához. E munkában most már számottevő szerep jut Marsall és Tellér megfigyeléseinek, kivált a szféra-kioltás általuk kimutatott jelenségének, de e jelenséget — amely, mint később látni fogjuk, voltaképpen nem is *egy* jelenség — a probléma magávanak tüzetesebb megközelítése végett *genealógiailag* is meg kell vizsgálnunk. Kár, hogy ezt a vizsgálatot a szerzők már nem végezték el; a társadalom- és gondolkodástörténeti összefüggések ismerete nélkül ugyanis a kioltás-

* Marsall és Tellér a versbeli szónak öt alkotó elemét különbözteti meg: az akusztikai, a logikai, a képi, a hangulati-affektív és a grammatikai szótartományt. Ezek folyamatos kapcsolódásai a szférák. A szerzők úgy találták, hogy a nem logikai szférák tartalmassá tétele végett a modern költők abban a szférában, amelyet nem akarnak tartalmassá tenni, az illető szféra szempontjából értelmetlen szókapcsolatokat teremtenek, miáltal a tartalmasság más szférába áramlik.

Simon Béla: Új istálló

Martyn Ferenc—Bizse János: Tanműhelyben

elmélet lényege érthetetlen marad. Igaz: a szerzők hangsúlyozzák, hogy a „modernség” nézetük szerint „elsősorban tartalmi kategória, s a formában csak a tartalom formateremtő ereje által jelentkezik”, de a formai jelenségeket e mondat ellenére is elszigetelten, társadalmi rugóiktól elszakítva tárgyalják; idézett mondatuk csupán lojális deklaráció, amely nem válik munkájuk módszertani alapjává.

Ebben a hozzászólásban megkísérlem felvázolni a Marsall—Tellér tanulmányban leírt formai jelenségek „Hinterland”-ját, s egyszersmind tisztázni az irodalmi köreinkben hovatovább rettegett „modernség” és „modernizmus” fogalmak mibenlétét és viszonyát.

2.

A probléma irodalomtörténeti gyökereinek felkutatásakor legalábbis a XIX. század elejéig, a racionalizmus válságáig kell visszanyúlnunk. Az „ész birodalmáról” kiderült, hogy az a polgárság birodalma; s minél inkább nyilvánvalóvá vált ez a körülmény, annál inkább megingott az ész mindenható erejébe vetett hit. Ez a társadalmi felismerés, amely szükségszerű lépés volt az osztálymozgások történelmi törvényének feltárása útján, a filozófiában is tükröződött, mégpedig kétféle következtetés formájában. Az egyik következtetés teljesen elfordult a diszkreditált logikától, s az irracionalizmus különféle változataiban keresett menedéket; a másik pedig, alaposabb elemzésre épülve, eljutott a logika magasabb szakaszáig, a modern dialektikáig, nem vetve el a formális logikát, csupán annak elégtelenségét hirdetve. Hegel és Schopenhauer neve jelzi tán legszemléletesebben e kétféle utat, amely utak a XIX. század második felétől kezdve, különösen pedig a XX. század első négy évtizedében a líra terén is szembetűnően kettéváltak.

Amint a bölcselek közül az idealista Hegel (akinek művét később Marx állította „a feje tetejéről a talpára”) jutott el elsőként a modern dialektika törvényeinek felismeréséig, azonképp a lírában — legalábbis a magam meggyőződése szerint — a nem-realista Rimbaud-nál jelentkeznek először a dialektika költészetbeli — szemléleti, s ebből folyóan líra-metodikai — tünetei. Ilyen jelentős tünet például a szabad asszociáció, továbbá némely szféra-kioltás (ezek persze egyszersmind szféra-kiemelések is, sőt elsősorban azok). Rimbaud-nál a domináló kiemelés a képi szféra kiemelése, illetve: Rimbaud ösztönösen megérzi, hogy a képi szférának a logikai szférához való párhuzamos kapcsolásánál a *logikai szférának a képi szférán keresztül való átszűrése, a két szféra összevonása* jóval mozgékonyabb, sokoldalúbb és szuggesztívebb kifejezési lehetőséget teremt. Olyan új formanyelvet, amelyet a roppant mértékű technizálódás s az egyén egyidejű elmagányosodását bonyolult módon tükröző új szemlélet parancsolt életre. A képi és a logikai szférának említett összevonása (különös felerősítése) révén jött létre (pontosabban: vált általánossá, a modern költői formanyelv domináns tényezőjévé) az úgynevezett *lírai azonosítás*, amely háttérbe szorította — de persze nem szüntette meg — a formállogika talajából sarjadt korábbi típusú hasonlatot (a képi és logikai szféra parallel viszonyának „mint”-tel kapcsolt tükrét és termékét), valamint az egyszerű metaforát (például „özlábú”, „aranyhajú”, stb.).

A lírai azonosításnak a modernségről folyó vitában immár klasszikussá vált példája egy rimbaud-i jelző: „vérzöhúsú”. A szó önmagában nem rejt metaforát, s mégis teljesen új jelenség a költészet történetében, pusztán annál a ténynél fogva, hogy ez a jelző Rimbaud-nál a „zászló” szó előtt áll. „Vérzöhúsú zászló” — ez a nyárspolgári elme számára nevetséges értelmi irreális, hiszen a zászlónak nincs húsa, s nem is vérzik. A kapcsolás mégis zseniális, mert fölösleges szavak nélkül, kimondatlanul is *azonosságot* teremt a vérzöhúsú zászlóvívők és vörös lobogójuk közt. A kép tehát gazdagabb a szó szerinti értelmezés adta tartalmasságnál: példánkban a zászló vörös színén kívül a zászlóvívők képe is csupán az olvasóban bukkan föl, mindkettő a kép tengelyét szolgáló „vérzöhúsú” jelző helyi értékéből folyóan.

Nézetem szerint a logikai szférának a képi szférán keresztül való kifejezése, s e szemléleti jelenség metodikai tünete, a lírai azonosítás a modern költészet leglényegesebb új jegye. József Attilánál — aki egyébként a lírában ugyanazt a szerepet

tölti be, mint Marx a filozófiában: ő állítja „feje tetejéről a talpára” a Rimbaud-oeuvre-t, realizmusának hátmájába fogva a dialektika Rimbaud-nál még ellentmondásos elemeit — József Attilánál éppúgy megfigyelhetjük ezt a jelenséget.

*Kaszák villognak az egen,
suhogó rendekben dől a zápor*

— írja „Eső” című versében. Villámról szót sem ejt; nem azt mondja: *a villámok olyanok, mint a kaszák*, s nem beszél — metaforikusan — *kaszáló villámokról* sem. Nem hasonlítás, hanem azonosítással állunk szemben: *maguk a kaszák villognak*. Ennyi a nem-realista modernnek számára elegendő is volna, de a realista József Attila anyagszerűvé, s ezáltal világossá munkálja képeit. Az első sorból az olvasó még csak sejti, hogy itt alighanem villámról van szó; a bizonyosság a kép anyagi kiteljesedésével, vagyis a második sorral érkezik meg. Erdemes megfigyelni, hogy ebben a sorban sincs hasonlat: a zápor egyáltalán nem is olyan, mint a gabona, a gabona csak mint képzet merül föl a műélvezőben, egy pazar határozói szerkezet, a *suhogó rendekben* révén. (Mellesleg szólva: hatalmas szuggesztív erő van ebben a szemléletikifejezési módban. A hipnotizőr sem azt mondja: *Őn most olyan, mint egy erdei ősember*, hanem ezt: *Őn egy erdei ősember*. S éppen ezzel hat.)

Másik példa (a Jelenkor tanulmányának szerzői is említik): József Attila „Reménytelenül” című verse. Ebben olvassuk:

*A semmi ágán ül szivem,
kis teste hangtalan vacog,
köréje gyűlnek szelíden
s nézik, nézik a csillagok.*

A semminek nincs ága, a szív nem ül — megannyi értelmi irrerealitás, persze a nyárspolgári logika számára. S ez a kép mégis tökéletes kifejezése a magánynak, az elveszettségnek. Itt is megfigyelhető: a csillagok nem olyanok, mint az égbolt vagy a világ szemei; égboltról, világról, szemről szó sincs a versben. Itt a „néz” ige sugallja a szavakkal ki nem mondott azonosítást. De míg a nem-realista modernknél a csillagok akár szagolhatnának is, a realista József Attila még az igehasználzatban is ügyel a kép anyagszerűségére, s a csillagok külső formájához igazítja a kép tengelyéül szolgáló igét, minden ízében átérezve a realista líra törvényét: hasonlat és azonosítás csak akkor jó, ha egyszerre külső és belső hasonlóságra, illetve azonos-ságra mutat rá.

3.

Fentebb már utaltam rá, hogy a képi és a logikai szféra összefonódásából származó lírai azonosítást — a felépítmény viszonylagosan immanens jellegéből fakadó másodlagos okokon kívül — a kor új jelenségei kényszerítették életre. A leglényegesebb körülmény e tekintetben a technikának, az ipari termelésnek az egész életet átható forradalma volt. Az általános technizálódás, a vasút- és villanyhálózat stb. elterjedése folytán a világ kisebbé és összefogottabbá vált. De ez a folyamat a kapitalista magántulajdon fundamentumán ment végbe: a technizálódás egyszersmind monopolizálódás is volt, a nagyvárosi gépi rőbot embertelensége pedig csak még inkább kiemelte az egyén eliszigeteltségét, magányosságát. Ez az ellentmondásosság tükröződik Rimbaud városköltészetében, továbbá az emberi torzultságot ábrázoló verseiben; s ugyanez mutatkozik később Apollinaire-nél is. Apollinaire lírájában azonban lényeges új elem is jelentkezik: a film hatása, a vágások és montázsok gyakorlata. Talán elég, ha a közismert „Zone” néhány sorát idézem Radnóti fordításában:

*Imé Rómában ülsz fölötted egy japáni naspolyafa ága
Imé most Amsterdamban vagy egy lánnyal akit szépnek látsz pedig szegényke csúnya
Egy leydeni diákkal kell majd összeházasodnia s előre únja*

Latinul bérelnék szobákat ott Cubicula locanda

*Már három napja éltem ott mikor Goudába mentem én emlékszem három napra
Párisban állsz a vizsgálóbíró előtt*

Letartóztatnak s elvezetnek im mint egy gonosztevőt

Az első világháború azután újabb szellemi kataklizmát hoz magával. Az intranzigens lázadók elsősorban Franciaországban, Rimbaud és Apollinaire hazájában hadat üzennek a — szerintük — újra diszkreditált értelemnek, amelynek hangsúlyozott tagadásával igyekeztek kesztyűt dobni a háborús tömegmészárlásokat szülő kapitalizmusnak. A nyárspolgári logika ellen lázadó Apollinaire tehát lelkes követőkre talált. Csakhogy a szürrealista tanítványok zöme az apollinaire-i műnek épp a lényegét nem értette meg, azt ugyanis, hogy e műben egy fejlettebb, egyetemesebb szemlélet, egy mozgóbb, több oldalú — magyarán: dialektikus — gondolkodásmód veszi föl a harcot a nyárspolgári elégedettség szellemi renddé csontosodott közhelyeivel. E botfülű tanítványok aztán *mindenfajta* logikát megtagadtak, s meghirdették az avant-garde-ot, melynek ellentmondó politikai és ismeretelméleti tartalma ma már világossá teszi kispolgári jellegét. Akkoriban még nem látszott, hogy ez az út nemcsak célravezető, hanem meglehetősen veszedelmes is. Így történt, hogy a szürrealizmus — és valamennyi modernista irányzat általában — két ellentétes, bár igényében akkor még egyaránt haladó művészi koncepciónak lett gyűjtőmedencéje. Ebben az időben az utak kettőssége még nem vált nyilvánvalóvá: a két törekvés sokszor teljesen összefonódott. Csak a kapitalizmus későbbi, 1929–30-as nagy gazdasági válsága, majd — véglegesen — a hitleri fasizmus veszedelme hajtotta végre a modernista irányzatok elektrolízisét, amelynek során a külön elemek külön pólusra csapódtak. Ekkor derült ki *gyakorlatilag*, hogy az irracionalizmus ezúttal sem a haladó mozgalmakat szolgálja, mint ahogy nem is szolgálhatja. A jelentősebb, mélyebb költők (József Attila, Rafael Alberti, Louis Aragon, Paul Éluard, stb.) ez idő tájt sorra szakítanak az irracionalizmus posványába merült szürrealista irányzattal, s erősödő szocialista öntudatuk törvényeit követve, mindinkább a realizmushoz közelednek. Természetesen már egy új, a proletár nézőpontról serkent, a dialektika költői eszközeivel, Rimbaud és Apollinaire forradalmával teljesebb realizmushoz: a szocialista realizmushoz.

Ez az a pont, ahol még némi rendszerező munka vár az irodalomkutatókra. Olyan munka, amit Marsallnak és Tellérnek szerintem már az említett tanulmányban el kellett volna végezniök, ha nemcsak lojális deklarációnak szánták volna a tartalom primátusára vonatkozó mondatukat. Meg kell ugyanis állapítani, hogy milyen jellegű szféra-kioltások szolgálják a dialektikus — tehát csakugyan modern — lírát, s melyek az irracionalista modernizmust. A képi szféra kiemelése, amennyiben nem a logikai szféra kioltása, hanem „felszívása” révén, a kölcsönös felerősítés jegyében történik — láttuk — a haladó költészet eszköze. (A Jelenkor tanulmányának szerzői e módszert tévesen tartják József Attila sajátos egyéni módszerének. Onála csak legtisztább, legnagyobb szűz formájában jelentkezik.) A logikai és grammatikai szféra egyidejű kioltása a többi szféra kiemelése végett: ez vitathatatlanul az irracionalizmus eszköze. De ezen belül rengeteg az árnyalat, s azonos kioltások esetleg más kiemelésekhez vezethetnek. A grammatikai szféra fellazítása révén például nemcsak lazítható, de adott esetben fel is erősíthető a logikai szféra (amelynek közvetlen vagy transzporáltságát meglete nélkül természetesen csak irracionalizmusról beszélhetünk). Ime egy hosszabb részlet Orbán Ottó „Fekete hadosztály” című verséből (Nagyvilág, 1959. 5. szám):

*... a hivatalban senki sem köszön
háromszemgödörű öregember fekszik a küszöbön
egyforma mosoly különféle sikoltás*

*(rózsa rózsza rózsaszál
vadvirág a réten
aka aka akasztott
rózsa rózsza pampam*

*Helmuth hol a fényképezőgéped az enyémet a faluban hagytam
 hülye a fénnel szembe
 különben se látni jól az ágaktól
 rendnek kell lenni megkövetelem a pontos könyvelést
 a melléhez tartsd a gyufát a bimbóhoz attól majd kinyitja a száját
 uuuuaaaa na kisapám ez kikészült hozd a másikat
 és akkor kilőtték a kezem közül nekem meg nemmi bajom sem lett
 nekem meg elvitte a félarcomat
 csukd be az ajtót te ökör
 nem tehetek róla hogy a hasmenés
 nem érdekel a csizmámat pucolja tisztára mert kirúgom a tűzvonalba
 és akkor elmentünk a gyerekekkel Münchenbe ráadásul az egész bútor
 semmi az egész
 röslein röslein hagyd abba mert megőrülök
 a tél egyébként már mind a két lába lefagyott
 az egész rothadt bandát piszok zsidó intézzétek el
 a félarcát Helmuth a faluban hagytam
 és nem volt ott senki és az egésznek már semmi
 nekem is gyereke van én azért
 mi van abban
 Helmuth a faluban
 segítség ne hagyjatok itt
 a többiek és én nem tehettem
 a faluban hagytam
 semmit
 én csak hagytam)*

Látnivaló, hogy a grammatikai szféra itt fel van lazítva. De nem úgy, mint a szürrealisták *écriture automatique*-jában, amely rendszertelen és nyomonkövethetetlen egyéni asszociációkat öklend föl, akárcsak — kötelező penzumként — a pszichanalitikus által elemzett lelkibeteg. Itt a kompozíció tudatossága nyilvánvaló. A grammatikai széttöredezettség — formailag is érzékeltetve egy elemekre bomló világnak, egy széthulló „erkölcsi” rendnek galád és szörnyű voltát — a mondanivalót szolgálja. Az embernek Picasso festménye ötlük eszébe: a „Guernica bombázása”, amelynek széttört formái, „irreális” látomásai a legmagasztosabb humánusmot szolgálják, s épp így szolgálják a leghívebben, a legreálisabban.

Marsallnak és Tellérnek végső következtetésükben igazuk van: „Az egyes művek konkrét elemzése hivatott eldönteni, hogy ebben vagy abban a műalkotásban a „modern” formai eszközök milyen tartalmakat hordoznak.” De feltétlenül meg kell állapítani, mely kioltások *eleve* művészet-ellenesek; ha pedig azonos szféra-kioltás azonos szféra-kiemeléssel áll előttünk, s a tendencia mégis ellentétes, akkor azt kell szemügyre vennünk, vajon milyen egyéb formai eltérések hordozzák az ellentétes mondanivalókat. Végül annak kinyomozása sem lenne közömbös, miért nem találkozzunk a modernista szakaszán túljutott József Attilánál szféra-kioltással, csupán a képi és a logikai szféra említett összevonásával, s az ebből eredő azonosítással. A szerzők alapfelismerése tehát tudományos differenciálásra, kibontásra vár.

4.

Most pedig, mielőtt rátérnénk a modernség fogalmának vizsgálatára, néhány szóban összefoglalnám a fentebb leírt költészettörténeti szakaszt, s annak tanulságait.

A líra utolsó kilencven esztendeje a dialektikus fejlődés jellegzetes példája. A korábbi naív realizmust (tézis) felváltja egy jelentős nem-realista periódus (antitézis), amely megítélésem szerint a szimbolista Rimbaud-val kezdődik, s — hogy csak a legtekintélyesebb neveket említsem — a szimbolista Adyval, a szürrealista Apollinaire-rel és a szintén szürrealista Garcia Lorcával folytatódik, míg aztán József

Attilával eljutunk a szintézishez: a realista líra megújul, mégpedig az antitézis, az analitikus „kitérő” dialektikus vívmányaival gazdagabban. (A líra fejlődésének e fő vonala mellett persze más, kisebb nyomtávú pályák is vannak. Részint a realizmus immanens fejlődésére gondolok, részint — a másik póluson — a modernista-irracionalista holtágra.)

Abban a mértékben, ahogy a néptömegek történelmi szerepe előtérbe kerül, válik mind sürgetőbbé a realista szintézis. Garcia Lorca már a népköltészet ősi rétegeihez nyúl (*Cante Jondo*), a XX. századi küzdelmekhez gyűjtve a múltbeli rokon feszüléseknek a nép által gondosan megőrzött töltényeit. Itt már a szintézis küszöbén vagyunk. De Lorcánál — a költő Lorcánál! — még a népi elem gazdagítja a szürrealista „törzset”: az ő szabad asszociációiból még éppúgy hiányzik a logika belső kohéziója, mint képrendszeréből a következetes anyagszerűség. Nem véletlen, hogy éppen a szocialista József Attilának a Lorcáéval egyébként sok rokonságot mutató műve az, amelyben szerepek és hangsúlyok megcserélődnek: itt már a népi, realista törzs gazdagodik a valóságot mozgásában és ellentmondásosságában megragadó dialektikus szemléletnek a nem-realista „kitérő” költő-óriásainál jelentkezett, s általuk kimunkált vívmányaival.

A realista József Attilánál ugyanis — mint fentebb már láttuk — anyagszerűvé válik a képi logika, s ennél fogva a dialektikus szemlélet is nála teljesedik ki először. A szabad asszociáció, az elszigetelt egyénnek ez a kitörési kísérlete, amely előtte sokszor nyomomonkövethetetlen egyéni élmények imperatív láncolatában jelentkezett, nála a közösségi élmény fegyelmével telítődik. Kitűnő példa erre „Kláriskok” című költeménye, amelyet eddigi magyarázói kínosan félreértettek. Németh Andor valahogy úgy van vele, mint ahogy Ignótus volt Ady „Fekete zongorá”-jával: gyönyörűnek tartja, de érthetetlennek, illetve saját szavaival: „esztelenül szép”-nek. Révai József viszont a Kortárs 1958. júniusi számában légi és könnyed természetleírásnak minősíti. Holott itt egy akasztófa alatt álló szegénylegény „asszociál”. Lássuk csak:

*Kláriskok a nyakadon,
békafejek a tavon.
Bárányganéj,
bárányganéj a havon.*

*Rózsa a holdudvaron,
aranyöv derekadon.
Kenderkötél,
kenderkötél nyakamon.*

*Szoknyás lábad mozgása
harangnyelvek ingása,
folyóvízben
két jegenye hajlása.*

*Szoknyás lábad mozgása
harangnyelvek kongása,
folyóvízben
néma lombok hullása.*

Az első hat sor a kedvesről szól. A „békafejek a tavon”, a „bárányganéj a havon”, a „rózsa a holdudvaron” és az „aranyöv derekadon”: az első sor kláriskainak négy, szabadon asszociált hasonlata. A képzettársítások szabadságát csak a halálraítélt szegénylegény élményvilága korlátozza. A négy hasonlat mindegyike éppolyan félköralakú füzért idéz, mint amilyen a kláriskok füzére a kedves nyakán, s egyszerűsmind valamennyi az élet, a természet, a szépség és szabadság jelképe (még a finy-

nyás városi fül számára frivol bárányganéj is!). A hatodik sor után — félelmes súlyú kontrasztként — a költő (a szegénylegény) magára mutat:

*Kenderkötél,
kenderkötél nyakamon.*

Megint a fentebb látott füzér-kép, amely azáltal, hogy most a halál jelképével telítődik, ostorcsapásszerűen emeli ki a tragikumot. S most újabb pazar, a halálra-ílt legény asszociációs törvényei szerinti hasonlat következik: a kedves szoknyás lábainak a lélekharangok nyelvéhez való hasonlítása. A hasonlat külsőleg, tehát képileg, s belsőleg, azaz lelki hitelesség tekintetében egyaránt tökéletes. Itt a harangnyelvek még csak inganak, s a múlandóság folyóvizében a két jegenye — a két szerető — még együtt hajladozik. Az utolsó szakaszban a harangnyelvek már megkonduznak, s „a néma lombok hullása” a vers belső képrendszere szerint fejezi ki a legény halálát.

A látszólagos szabadság, illetve ötletszerűség tehát láthatatlan, ám igen erősen kézben tartott logikai szálakon mozog. A vers egészen ősi népi élmény húzódik végig; közösségi élmény, amely a viszonylag legszabadabb asszociációkba is belejátszik. Németh Andornak bizonyára a grammatikai szféra fellazítása sugallta az érthetelenséget. De az állítmány hiánya itt nemcsak az akusztikai és a hangulati szférát emeli ki, hanem a képit is; márpedig József Attilánál legtöbbször ez az utóbbi hordozza — ebben a versben különös erővel — a logikai szférát.

József Attila természetesen nem az egyetlen költő, aki az említett szintézis képviseli (bár nála valósul ez meg először s a legmaradéktalanabban). Aragon „Be-fejezetlen regény”-e például sosem születik meg jelen formájában Apollinaire életműve nélkül. A zaklatott, többször félbetört mondatokat, a filmszerű montázs-technikát Aragon a „Zone” szerzőjének műhelyéből vette át, de persze egyúttal át is alakította az apollinaire-i formát, hiszen ahol az előd még csak bizonytalan sejtések közt tapogatózott, ott az utód már megtalálta azt az archimedesi fix pontot, amelynek segítségével a régi világ kivethető a sarkaiból. Ahol ez a világnézeti fix pont — a dialektikus materializmus — támogatja a költői érzékelés ritka képességét, ott az esetleges, az anyagszerűtlen, a mítikus elemek egyaránt szükségképpen eltűnnek. *a realizmus a diadalmos értelem művészete.*

Ebből a röviden felvázolt kilencven esztendősi költészettörténeti fejlődésből világosan kiderül, hogy az új formák mindig az új szemléletből, az új szemléletek pedig a kor új jelenségeiből következnek. „Ott kívül a magyarázat” — ahogy József Attila megfogalmazta. Az is kiderül, hogy ez a fejlődés is, mint minden fejlődés, ellentmondásos volt, s hogy súlyos hibát vétene azok az irodalomtörténészek és kritikusok, akik — hogy úgy mondjam — a „Dadá”-val együtt a gyereket is kiöntik, eleve elfordulva attól, amit nem-realista alkotók próbáltak először. Így kerülnek egy kalap alá a maguk korában csakugyan modern nagy művészek holmi irracionista Enzensbergerekkel és modernkedő Michaux-kkal, s így válik némely kritikánkban a „naiv egyszerűség” (értsd: együgyűség) minden gyanú fölött álló fő erénnyé.

Pedig az elmúlt évszázadot megkerülni nem lehet.

5.

Ezekután: mit is kell értenünk modernségen, idézőjel nélkül?

Ez a fogalom a költészetben is két fogalmat rejt: a modernség általános és konkrét fogalmát. Modern lírának *konkrétan* azt a lírai költészetet nevezzük, amely szemléletében, s ebből fakadó eszközeiben túllépett a múlt századi naturalista, illetve naiv realista (Marsall és Tellér gyűjtőfogalma szerint: hagyományos) költészetten, azaz — hogy e tanulmány terminológiájánál maradjak — modernnek az említett antitézis és szintézis költészetét mondjuk. Tehát azt a lírát, amelyben a Marsall és Tellér kimutatta új jelenségek — láttuk, milyen okokból — fölléptek és hatottak, illetve léteznek és hatnak ma is.

A modernség általános fogalmára tulajdonképpen nincs is szükség; ez nyugodtan helyettesíthető a „művészi” fogalmával, hiszen minden igazán művészi alkotás modern a maga idején. Csak a legfejlettebb szemlélettel lehet újat mondani a világról. A modernség tehát — általános értelemben, ha ragaszkodunk e szó használatához — megismerésbeli kérdés, a megismerés derivációja. S mert művészetről, nem pedig tudományról beszélünk, s mivel a művészet — szemben a tudománnyal, a megismerés másik ágával — feltételezi a szuggesztív érzékitést, nemkülönben az alkotói és befogadói szubjektum maximális érvényesülését az érzelmi átélésben, a modernség értsd: művészi) kritériuma — a tartalom kétségtelen meghatározó szerepével együtt is — egyszerűre, egy időben tartalmi és formai kritérium. Köznyelvre fordítva a mondatot: a társadalomban végbemenő változásoknak a születő új oldaláról való mély áttekintése, valamint e változásoknak a mondandó által megszabott sajátos formában történő érzékitése együtt, elválaszthatatlan egységben tanúskodik valamely alkotói szemléletnek a maga korában modern — tehát művészi — avagy lomtárba illő voltáról. Eppen ez az egység bizonyítja, hogy a tartalom meghatározta a formát. Ezért nem lehet modern még akár a legidősebb és legigazabb társadalomtudományi vagy politikai megállapításoknak mély egyéni átélés és érzékités nélkül történő rigmusba-sezdedése (de sűrű olvasói élményünk is ez!); s ezért nem modernnek másfelől a társadalom mozgását nem értő költőknek mégoly virtuóz formai szaltói, nyelvi bűvészmutatványai sem. (Erre is szép számmal akad példa.)

S mert a művészet a megismerés egyik formája, a művészi egyszerűség egyszerűsmind bonyolultságot is rejt magában. A nem-ismertnek az ismeret számára való meghódítása nem jelentkezhetsz klapanciákban. Először csak érzések, sejtések vezetnek a költőt (olykor egész költőnemzedéket), míg aztán a tudat fényessége végül bevilágítja a meghódított tartományt, s ekkor a bonyolult is megtalálja a maga egyszerű kifejezését.

Mindezt azért mondtam el, hogy érzékeltessem: a modernség-vitának azok a hozzászólói, akik a „modern” szó hallatára tüstént „modernistát” kiáltanak, s a semmire sem vállalkozók tartalmatlan egyszerűségét realizmusnak ünneplik, azok képtelenek dialektikusan áttekinteni a költészet bonyolultan ellentmondásos fejlődését, s végül is csak kárt okoznak ma induló és sokra hivatott költőinknek, akiknek — az olvasókkal és egész nemzeti kultúránkkal együtt — csak a tárgyilagos, türelmes elemzés, s a modern líra tényleges eredményeinek elismerése és okszerű magyarázata szolgálhat javára.

Seres József

Modernizmus és az új tartalom

(Megjegyzések Marsall—Tellér „Formai vizsgálatok a modern költészet területén” c. vitacikkére.)

Marsall és Tellér ebben a cikkben olyan témához nyúltak, amely aktualitásánál fogva igen nagy érdeklődésre tarthatna számot nemcsak a versolvasók, hanem a költők és kritikusok körében is, hiszen a modernizmus kérdése sokat vitatott téma az utóbbi években. A lényegét vizsgálunk, elemeznünk kell minden oldalról, hogy megállapíthassuk sajátosságait, használhatóságát, vagy alkalmatlanságát a mi irodalmunk, költészetünk fejlődése szempontjából. S ha a szerzők valóban erre törekednének tanulmányukban, csak örülhetnénk annak a valóban alaposan átgondolt és redkívvül elemző vizsgálódásnak, amely érződik a tanulmány minden sorában. Úgy látjuk azonban, hogy sajnos, nem egészen ebből a szempontból készült. Nem egy helyen úgy tűnik, hogy tudatosan elhárították maguktól ezt a feladatot. — „A modernség elsősorban tartalmi kategória, csak másodsorban formai” — állapítják meg

igen helyesen, de utána mindjárt kénytelenek azt is bevallani, hogy: „Mi a modern költészet által létrehozott, kiaknázott új formakincset vettük vizsgálat alá”.

Tehát — mint ahogy a későbbiekben is látni fogjuk — a tartalomtól úgyszólván teljesen függetlenítették a formát vizsgálódásaikban. Az alapvető kérdés, amit első-sorban föl kell vetnünk, hogy helyes volt-e, szabad-e a kérdést így exponálni? Megvizsgálható-e az „új formakincs” a tartalmi elemzésektől elvonatkoztatva? S ha igen, eljuthatnak-e ezen az úton lényeges megállapításokig? Ezt a problémát maguk a szerzők is látják, de semmit sem segít a formai elemzések öncélúságán, ha a tanulmány elején és végén megállapítják, vagy legalábbis utalnak a tartalom elsődleges-ségére, de utána az egész tanulmányban elszakadnak tőle.

Teljesen egyetértek a cikk alábbi megállapításaival: „A ‚modernség’ nézetünk szerint tartalmi kategória, s a *formában csak a tartalom formateremtő ereje által jelentkezik.*” (Kiemelés tőlem.) „A költői műalkotás ugyanis a tartalom és forma-elemek egész láncolatából épül fel, amelyben csak az elemek egymáshoz való viszonya dönti el, hogy mi a tartalom és mi a forma”.

Igen, ez így van, de vajon miért nem ezeket a helyesen kialakított elveket tartották szem előtt a továbbiakban is? Mert hogy nem azt tették, az kétségtelen. Ezt nemcsak egyes részletek, hanem az egész cikk minden elemző része bizonyítja. Idézni tehát ehhez nem is idézek, de elég bizonyító erejű lesz, ha rámutatok arra, hogy a tartalomról a továbbiakban sehol sem beszélnek konkrétan, illetve egyedien és értékelően. A tartalom (bármiféle tartalom, élmény) eleve elfogadottá válik, s a vizsgálódás csak arra irányul, hogy ez az így általánossá, a *Tartalomná* váló költői élmény hogyan jut, illetve juthat kifejezésre a „modern” költészetben. Melyek azok a „formai kincsek”, amelyek kifejezhetik ezt az általában vett tartalmat.

Be kell vallani, hogy a szerzők kutató munkájuk során így is igen érdekes eredményt tudnak felmutatni. Meglepő világossággal jutnak el nyelvtani, pszichológiai, logikai és esztétikai fogalmak felhasználásával az alaptételekig, kategóriákig, s ezek-kel a kategóriákkal (akusztikai, logikai, képi, hangulati és grammatikai tartomány, illetve szféra) valóban hozzáférhetővé válnak az egyébként üres szóhalmazoknak tűnő „modern” költemények is. (Persze, nem tartalmilag válnak hozzáférhetőkké, hanem inkább csak formailag. Tudjuk, hogyan jöhettek létre s formailag hova is kell sorolnunk.)

Igen, de mi célja így az elemzésünknek? Egy-két elejtett mondatból eltekintve (pl. a lettristákka! kapcsolatban), ez nem kerül szóba. A lettrizmust, mint teljesen alkalmatlan módszert elítélik, de egyébként kijelentik: „Ezek a formai eszközök (tehát a fentebb említett tartalom-forma lánc formai elemei, a vers akusztikai, logikai, képi, grammatikai struktúrája), mint a mai magyar és külföldi költők műveinek vizsgálata bizonyítja *eggyaránt alkalmasak haladó és reakciós tartalmak kifejezésére.*” (Kiemelés tőlem.)

Ezt azonban semmivel sem bizonyítják, mert hogy Majakovszkij futurista versekkel kezdte költői pályafutását, vagy hogy a szürrealizmus érezte hatását József Attila és Radnóti Miklós első kötetekben, nem bizonyíték. Nem is beszélhetünk erről így általánosságban, mert mint ahogy Sőtér István kifejti „Realizmus és modernizmus” c. cikkében (Élet és Irodalom, 1960. jan. 22.) ezek a modernista irányzatok idő-höz kötöttek. „A szürrealizmusnak például megvolt a maga jelentősége — írja Sőtér említett cikkében —, bizonyos korszakban, s ha voltunk, akik magunkévá tettük sajátos művészetét, úgy elsősorban azért, mivel a lázadás — az irodalmi lázadás — módját láttuk benne. De a szürrealizmus esztétikájából mára sok minden elévült, formái pedig teljességgel korhoz kötötteknek bizonyultak”. Igaz, éppen a szürrealizmus az, amelyre a tanulmány is utal a lettrizmuson kívül, amelyről megállapítja, hogy a „műalkotás legalapvetőbb, legelső formai principiumát is felbontotta” s így „tulajdonképpen lehetetlenné tette, hogy egyedi, más műalkotásoktól tartalmilag és formailag különböző műalkotás jöjjön létre”.

Marsall—Tellér terminológiáival élve tulajdonképpen mi történik a szürrealista versben? A logikai és akusztikai szféra kioltása, ugyanakkor a többi szférák és szerkezet fellazítása. Lehet-e ezzel a formával, módszerrel haladó tartalmat kifejezni? Valójában az értelem tagadásán kívül semmit sem lehet vele kifejezni. Ez azonban

bizonyos korban lehetett haladó tendenciájú, — ha például az imperializmus, fasizmus szörnyűségeivel szemben kiált mementót akkor, amikor annak logikai módon való tagadására nincs mód, vagy legalábbis életveszélyes. Ilyen körülmények között lehet haladó vonása a különböző modernista formai elemeknek is. De még így is könnyen visszájára fordulhat az egész, mint ahogy azt például a futurizmus tanulsága igazolja.

Erdemes ennél a pontnál időznünk egy kicsit. Mi a futurista ideológia lényege? „A futurista szabadvers — Marinetti fogalmazásában — a gondolat folytonos dinamizmusa, folydogálásszerűen félbeszakítva képekkel és hangokkal, egyedül fejezheti ki a múltot, a pillanatnyit, a szimfonikus világegyetemet, mely bennük és általunk kovácsolódik”. „Az absztrakt és sztatikus művészettel szembeállítjuk a folytonos mozgás, az agresszív küzdelem és a gyorsaság művészetét... Le akarjuk rombolni a múzeumokat és könyvtárakat”.

Maurice Raynaulnak a futurizmusról szóló kritikája már közelebb visz bennünket a formai elemekhez: „A futurizmus azt állította, hogy az utánzás minden formáját megveti. Azt állította, hogy a rohanó lónak számunkra nem négy lába van, hanem igen sok, hiszen mi csak a lábak gyors vibrálását látjuk a nagy gyorsaságban... a futurizmus ezzel a franciák szerint a realizmus új formáját hirdette, leszűkítve azt az emberi tudat területéről az emberi szem retinahártyájának felületére”. (Lásd: Kassák Lajos és Pán Imre: A futurizmus. — Nagyvilág 1957 1.)

Milyen „modern” formai sajátosságról van tehát szó a futurizmus esetében? Nyilván a logikai szféra kioltása sok más művelettel kombinálódik ahhoz, hogy futurizmus legyen belőle. — Kérdés: lehet-e a futurizmus haladó, azaz kifejezhet-e egyaránt haladó és reakciós tartalmat? Akkor, amikor egy fojtogató társadalmi légkör, az önmagát túlélő, áporodott polgári világ elleni lázadást jelentette, volt bizonyos haladó vonása, de elveiben, formai sajátosságaiban a háború dicsőítése rejlett. Innen ered a fasizmus „élj veszélyesen” elve is.

Annak megállapítása tehát, hogy a művészi gyakorlat szempontjából haladó, vagy reakciós tartalmak kifejezésére, vagy mindkettőre alkalmasak-e a modernista formai eszközök, föltétlen szükség lett volna vizsgálat alá venni a művészi irányokat, majd ezen túllépve egy-egy modernista vers tartalmi és formai elemzésére. A tanulmányban csak formai elemzések találhatók, amelyek a tartalmat eleve olyanak tekintik, amelly lehet haladó is, reakciós is.

Többször találkozunk a tanulmányban Reverdy francia költő nevével s idézik tőle az „Embersereg” c. versének két szakaszát.

„Remegő percek csillognak az ághegyeken
Az éj fekete pávája göggel kiteríti farkát
Forgolódnak s nézik a csillagok
A nyáját terelgető órát
És keresik ki silbakolt
S honnan hangzik a kolompolás

Az ablak előtt minden elhalad
Az élők árnyai kik tovább nem lépnek
Mikor az est a levelekre leszáll
Levélnehezéknak”.

Azért idézem én is éppen ezt a két versszakot, mert alkalmas arra, hogy a felvetett probléma megvilágításában előbbre vigyen. Szerzőink megállapítják, hogy a versben a logikus szférát értelmetlen szókapcsolatok és áthidalhatatlan ugrások szabdalják fel s így kénytelenek lemondani arról, hogy „a versben a külvilágról, vagy a költő élményvilágáról valamilyen összefüggő fogalmi-közlést kapjunk”. Más azonban a helyzet, ha az akusztikai és képi szféra oldaláról közelítjük meg. Mert „a költő élményét nem elmondja, hanem kifejezi azt az asszociatív fogalom- és képzetanyagot, melyben az élménye megnyilvánul, közvetlenül a maga „rendetlenségében” dinamizmusában tárja az olvasó elé”.

Nem lehet tagadni, hogy a versnek valóban megvan a maga vonzó akusztikai, hangulati és képi hatása. De ki állapíthatná meg azt, hogy ez az élmény, amit így a költő kifejez haladó-e vagy reakciós? Ahhoz, hogy ez megállapítható legyen, nem nélkülözhető a logikai szféra közlő szerepe.

József Attila egyik legismertebb verse, az „Éhség” kitűnő példát mutat arra, hogy ha megszüntetheti is a költő a logikai szféra magyarázó szerepét, s az egész verset a képi szféra közlésére alapítja (tehát pusztán képekkel közöl), nem szüntetheti meg a képek közötti logikai kapcsolatot, mert a képi sűrítés, közlés ez által válik meghatározottá. Nézzük a szonett utolsó hat sorát:

„Már nem törődnek semmit az idővel.
A harapások majdnem összeesnek,
de jól megrágnak minden falatot.

Egészséges, még jó paraszttüdővel
szívják, rágják a port, szénszagot
s csak esznek, esznek, nem beszélnek, esznek”.

A képek logikai összekovácsoltsága egy pillanatig sem hagy kétséget afelől, hogy milyen indulatok hozták létre ezt a verset, hogy kinek a pártján áll a költő és kit és mit ítél el a versében. Sőt azt is megérezzük, hogy ez a költemény lázítani akar. Persze, nem egyszerűen azért, hogy üssenek, öljenek a fellázítottak, s így rázzák le magukról a fojtogató gúzt, mint ahogy a futurizmus lázítása esetében láttuk.

Mit fejez ki ezzel szemben az idézett Reverdy részlet? Kétségtelen, hogy abban is van nyugalanság. Igaz, inkább valamiféle szemlélődő nyugalanság, de végül is a képi közlés nem tájékoztat arról sem, hogy miféle emberseregről van szó és nem engedi megsejteni, honnan a nyugalanság, s mi ellen irányul.

Milyen következtetéseket vonhatunk le ezek alapján? Elsősorban azt, hogy a modernista irányzatok és formák tartalmazhatnak ugyan haladó tendenciákat, de csak időhöz kötöttek. Annál inkább válhatnak azonban üres formalista játékká, bűvészmutatvánnyá, hiszen az élmény amit a költő rögzít, s annak megformálása annyira nem közérthető, hogy az olvasó (azaz a költőn kívül mindenki más) csak bizonyos zenei, akusztikai hatást, képi érdekességet stb. képes benne fölfedezni — illetve, ha történetesen ismeri pl. a szerzők által elég részletesen, és érdekesen vázolt „kioltás” elméletét, megállapíthatja, hogy itt a kioltásnak ilyen és ilyen esetével áll szemben.

(Mielőtt tovább mennénk, szükséges pár sorban idézni, hogyan is értelmezik a szerzők, illetve mit is értenek a már többször említett „kioltás” formai sajátysága alatt: „Ha az egyes szótantományokból felépülő szférákat úgy képzeljük el — olvashatjuk a tanulmányban —, mint a közlés egymás mellett elhelyezkedő csatornáit, könnyen megérthetjük a kioltás lényegét. Ha például a képi szférát akarja a költő a közlés szempontjából fokozott fontosságra emelni, azaz tartalmassá tenni, a logikai szférában értelmetlen szókapcsolatokat teremti, lehetetlenné teszi, hogy a szavak által jelölt fogalmakból egységes, összefüggő gondolatsor, közlés alakuljon ki. Ezzel eltereli figyelmünket a logikai szféráról, hiszen ebben a szférában nem történt közlés. Visszatérve az előbb vázolt modellhez, olyasmi történik, mintha a közlés „logikai csatornáját” szétdarabolná, vagy eldugaszolná. Ez azonban a folyamatnak csak egyik oldala. Ezzel a szétdarabolással, eldugaszolással párhuzamosan a képi, hangulati, vagy egyéb szférákban, azaz a többi csatornában következetes, összefüggő képi, hangulati stb. közlés folyik.)

Tehát: a költő „eldugaszolta” a logikai közlést, s akkor a megmaradó akusztikai, képi, hangulati, sőt grammatikai szférák ellenére, azok nagyobb dicsőségére, s az olvasó örömeire ilyen verssorok jöhetnek létre:

„de ha te hámod fogod
 nyergeled az ablakot
 paripád
 vihar villám szoroson
 vérző szűz arc eloson
 ködön át
 ablaknégszög aki vá-
 illat zene aki bá-
 kerete
 illa-bá és villa-bé
 az éj meghasad belé
 de ha te”

(Weöres Sándor: Ablak az éjbe.
 Kortárs, 1958. aug. sz.)

A vers tartalmi elemzésétől úgy hiszem eltekinthetünk, de minthogy ezzel mindeképpen fölvetődik a közérthetőség problémája, szeretném elmondani ezzel kapcsolatban két élményemet:

1948-ban, vagy 49-ben az egyik neves budapesti költő, K. L. előadást tartott egy tanfolyamon, s kifejtette, hogy véleménye szerint a költő, a művész nem törődhet azzal, hogy érti-e a közönség a verset, vagy festményt. A költő nem szállhat le a tömegekhez, a tömegek feladata, hogy felemelkedjenek a költőhöz.

Mit feleljünk erre? — Ám legyen. Ne szálljon le a költő — bár nehéz volna megmondani, hogy mire való egyáltalán a verse, ha nem olvassák. No, de tegyük föl, hogy akadnak, akik „föllemelkednek” — vajon miféle föllemelkedés teszi érthetővé, átélhetővé és széppé az idézett részletet?

W. L., az egyik neves szegedi festővel — s ez a másik élményem — a modern, absztrakt képekről beszélgettem valamikor 1949-ben vagy 50-ben. Elhívott a műtermébe, hogy nézzem meg a legújabb festményeit. Valóban láttam ott több szép képet, de ő türelmetlenül húzott beljebb:

— Ezt nézd meg! — állított egy közepes nagyságú festmény elé, amelyen különös ék, vagy gomolyag alakú zöld mázolás, rajta különböző fehér csíkokat, vonalakat s közbe-közbe kisebb nyugodt síkokat láttam. Bevallottam, hogy fogalmam sincs mit ábrázolhat a festménye. Nem sértődött meg, sőt biztosított, hogy az egyáltalán nem baj, mert eszében sem volt, hogy valamit ábrázoljon. Csak az akkor benne élő hangulatot akarta vászonra vetni.

— Egyébként van ennek valóságos alapja is — tette hozzá. — Ez a Széchenyi tér. Persze nem úgy, ahogy ezt a hagyományos, realista festők látják. Éppen ez benne az új. Képzeld el, hogy fent vagy valahol a postaközpont épületének a gerincén s így felülről pillantasz a napsütötte térre s lent a műteremben megrajzolod a látvány benyomását... Nem a teret, mert abban nincs semmi érdekes. A tér egyébként sem olyan, amilyennek a mindennapi életben látjuk. Az minden pillanatban más és más, csak az emberek nemigen képesek magukban fölfedezni az igazi képi benyomásokat...”

Igy született hát meg W. L. vásznán a festmény, amelyen valóban voltak összevisszaságú zöld színek s villódzó fények, — de eldöntheti-e valaki, hogy ez a forma haladó, vagy reakciós tartalmat, mondanivalót közöl. Hiszen a költő, festő ezt nem is igényelte. Nem a közönségnek szánta.

A dekadenciának megnyilvánuló jelei ezek, amelyek egészen a művészetek, s az élet tagadásáig jutnak el.

A modernizmus el akar szakadni a hagyományos költészet megszokottságától. Új formakincsek után kutat. Új formakincsekre azonban nyilván nem találhat, csak ha az új tartalom kifejezésének láza viszi rá. Hanyatló, megsemmisülésre, pusztulásra ítélt társadalmakban ezek az „új tartalmak” a pusztulásra ítélt osztályok esetében érthetően dekadensek. Az élet szépségeit, örömeit csak egyéni, individuális életük,

ösztoneik kiélésében vélik feltalálni. A pusztulás hangulata tölti el őket. — Nem újak ezek a megállapítások, de a költészet területén még mindig újabb izmusokban kapnak hangot. A költő menekül a valóságtól, sőt menekülni szeretne művészetétől is. Pusztulónak érzi az egész világot. Minden pusztul, mire jó akkor a logikai értelem, a vers közérthető közlési formája? A hangulat kell, amelyekhez hagyományos, vagy szép, de összefüggéstelen, értelmetlen képek kapcsolódnak, — a zene kell, amely elringatja érzékeinket. A többi? ... Nincs értelme már manapság...

Nem akarok a formai vizsgálódás területéről teljesen a tartalmi elemzésre csúszni, de nem lehetett mindezt föl nem említeni. S ha most visszatérünk a formai újítás területére, meg kell vizsgálnunk a modernista versek egy másik sajátosságát.

A képi sűrítésről s általában azokról a formai elemekről, amelyekkel a szerzők szerint is találkozhatunk az ún. hagyományos költészetben is, nem térek ki. Itt van ellenben a „kioltásnak” nevezett művelet, amelyet, mint láttuk, szintén világosan magyaráznak meg. Világosan megmagyarázzák a módszert, a formai sajátosságot, de meg sem kísérik az értékelést. En részben már megkísértem, most csak egy összehasonlítást szeretnék még tenni.

Mi történik akkor, ha a költő kioltja a logikai szférát és egészen a képi vagy az akusztikai (zenei) szférára helyezi át az élmény közlését? Előbbi esetben arról van szó, hogy a költő a festő eszközeit és módszereit, formai lehetőségeit akarja átültetni a versbe, az utóbbi esetben pedig a zeneszerző babérajaira pályázik. Van-e ennek értelme? ... hiszen a három említett művészetnek mások az alapanyagai!

Igen sok problémát föl lehetne még vetni a Marsall—Tellér cikkkel kapcsolatban. Erintettem, de sokkal bővebb kifejtést érdemelne az a probléma, vajon a modernista formai eszközök hozzájárulhatnak-e mégis költészetünk gazdagodásához? Színesebbé, a mai életet kifejezőbben, átélhetőbben megjelenítővé válhat-e a költészetünk e formakincsek megfelelő felhasználása esetén? Bizonyára van amit hasznosíthatunk anélkül, hogy lemondanánk a szocialista realizmus igényeiről és költőink modernista költőkké válnának! — Vagy ennek a lehetősége is kizárt? ... Nem mernék rá most igennel, vagy nemmel válaszolni. Konkrét és megfelelő mélységű elemzések kellenének hozzá.

Befejezésül azt szeretném még egyszer hangsúlyozni, hogy a Marsall—Tellér tanulmány egyoldalúsága, említett hibái ellenére is hasznos. Véleményem szerint az általuk megfogalmazott és tisztázott terminológiák, a kifejtett visszanyúlások hozzájárulnak ahhoz, hogy segítségükkel tisztábban láthassunk a modernista formák dzsungelében, s esetleg könnyebben tapinthatassunk adott esetekben a problémák lényegére.

JEGYZET

Film és irodalom*

„Kezdetben vala az Ige”: a kimondott és a leírt szó. Aztán az irodalom mellett megszülettek a társművészetek, melyek egy ideig az irodalom szolgálóleányaiként éltek, majd sorra önállósultak: a színház, a film, a rádió, a televízió. Bennünket most közelebből az a kapcsolat érdekel, amely az irodalom és a film között alakult ki idővel.

A filmművészet első virágait az irodalom himpora termékenyítette meg. A film robinzonjai azt tartották, hogy a film nem lehet más, mint illusztrált regény vagy színpad. Az 1908-ban Párizsban megalakult első francia filmgyár például fő feladatának még az irodalmi művek megfilmesítését tekintette. S később, amikor a hangosfilm korszaka köszöntött be s egy időre megrekedt a filmművészet fejlődése, ismét attól várták a film művészi rangra emelkedését, hogy a film közeledjen az irodalomhoz. Tulajdonképpen máig sem szűnt meg a nagy regénysikerek megfilmesítése, ilyen vagy olyan okból a legkitűnőbb rendezők ma is szívesen nyúlnak a klasszikus irodalmi alkotásokból készült forgatókönyvekhez.

Közben azonban a filmművészet is talpra állt, önálló, autonóm művészetté érett, sőt megteremtette a maga külön esztétikáját. 1912-ben Korda Sándor egyik cikkének címében még azt kérdezi: *Lehet-e művészet a mozi?* S néhány év múlva Balázs Béla már rendszerbe foglalja a filmművészet sajátos kifejező eszközeit, és kimondja: a film új, önálló művészet, a látás, az arcjáték, a kifejező mozdulat művészete. S ettől kezdve a film és irodalom kapcsolatában mintha egyre inkább annak lehetnének tanúi, hogy a film hat az irodalomra.

Az utóbbi évtizedekben hihetetlenül megnőtt a filmművészet befolyása. A világ évi filmtermése kb. kétezer film. Olvasom a statisztikát: 1959-ben Magyarországon az egy lakosra eső évi átlagos mozilátogatás száma 13. Ez azt jelenti, hogy hazánkban — ha a csecsemőket és az aggokat is beleszámítjuk — minden ember legalább havonta egyszer eljut moziba. Ám a valóság az, hogy pl. a budapesti fiatalok több mint 70%-a hetente legalább egyszer, de kb. a fele hetente többször is látogatja a filmszínházakat. — Viszont ki mondhatja el magáról, hogy ugyanilyen időközökben elolvass egy szépirodalmi művet, meghallgat egy hangversenyt, vagy még inkább: megnéz egy tárlatot? De a film nemcsak a legszélesebb tömegekre ható művészet, az egyes emberre gyakorolt hatása is hihetetlenül mély, intenzív. Egy kétórás mozielőadás nyújtotta filmélmény nem azonos két óra olvasással, zenehallgatással vagy képek nézegetésével. A film a legsokoldalúbb, az ember legtöbb érzékszervére ható művészet. A moziban egyszerre kapok — a színészek játékában — színházi, — a mesében és a dialógusokban — irodalmi, — a kísérezében — zenei, — az operatőri megoldásokban — képzőművészeti élményt.

Megérteni hát, ha a hagyományos művészetek művelői általában idegenkednek

* A cikk azt a gondolatot kívánja továbbszőni és más oldalról megvilágítani, amit Bojár Iván a Jelenkor 1959. évi 5. számában megjelent „Papír nélküli műfajok” című dolgozatában kifejtett.

a filmtől, „féltékenyek rá”, sőt volt idő, amikor egyesek az igazi művészet halálát vélték látni a film előretörésében. Közismert, hogy némely író ma is mennyire nem szívesen vállalkozik filmforgatókönyv-írásra. Vagy olvashattuk Evelyn Waugh szatirikus hangú elbeszélését (*Kirándulás a való életbe*, Nagyvilág 1958/6.) egy szerencsétlen, közepes íróról, akit egy filmgyár azért szerződtet, hogy filmet írjon a Hamletből — modern nyelven („nem várhatjuk a közönségtől, hogy élvezze Shakespeare-t”), Skóciába áttett színhellyel („mert a közönség torkig van útleírásokkal”) és királynő nélkül („a közönség különben sem tűrné el, hogy Hamlet annyit gyalázza az anyját”). Ugyanilyen gyilkos dühvel beszél a fiatal francia író, Paul Guimard is (*Hárman Párizsban*) a filmesekről, a „Hetedik Művészetről”, „amelynek saját fizikai, gazdasági és társadalmi törvényei vannak, saját nyelve, erkölce, saját istenei, saját földrajza és saját történelme.” Ezek a törvények parancsolnak a kis színinövendék Catherine-ra hajfestéket, orrműtétet, s miatta formálják át még fogsorát is. — Mégis, aki korunkban él, sem mint közönség, sem mint alkotó, nem vonhatja ki magát a filmművészet hatása alól. Az irodalomba bevonult a film: először mint téma, ma pedig már mint stílus és kifejezési mód is jelentkezik.

Jókaitól kezdve, aki a párizsi világiállításról küldött tudósításaiban számol be az első mozgófilmről, sok magyar író letette névjegyét a filmművészet mellett. Heltai, Babits, Juhász Gyula verset írt róla, Karinthy egész tanulmányt, de a legjellemzőbbek talán Kosztolányi szavai: „Én elismerem a mozirol, hogy átalakította idegrendszereket, szemléletet, új ütemet szabott képzeletünknek, s általában meghódította a világot...” Halász Gábor pedig a XX. századi regénytechnika átalakulását vizsgálva már amiatt panaszkodik, hogy a film kiváltotta újításnak már a „szélfűrészei” is megvannak: „Az amerikai Dos Passos (*Manhattan Transfer*) mozi stílusa például tisztára külsőségeken alapuló blöff”.

A modern regény eszközeinek és stílusának kialakulására kétségkívül erősen hatott a film. Hamarjában három, időben is hozzánk közeleső és hozzáférhető példát említünk. Két külföldit és egy magyart; mindegyik az utóbbi évek regényterméséből való. Az angol Christopher Isherwood regényének, a *Bécsi ibolyáknak* már a témája a film világába vezet. A regény arról szól, hogy hogyan készül el egy film Londonban, valamikor a harmincas évek közepén. Sokkal érdekesebb azonban az a módszer és stílus, amellyel Isherwood a történetet elmondja, ahogy alakjait bemutatja. A filmről mondja egyhelyütt az író, de bizonyos áttétellel regényére is áll: „Pereg a film, és csak úgy láthatjuk, ahogy a rendező kényszerít rá. Szoros egymásutánban pereg előttek a történet, s a rendező csak néhány megszábot másodpercet engedélyez, hogy egy helyzetet megérthessetek. Ha valami elkerüli figyelmeteket, nem ismétlik meg, nincs szünet, hogy megmagyarázhassanak valamit”. — Pratolini könyvének, a *Szegény szerelmesek krónikájának* filmszerűségéről elég annyit mondani, hogy a regényt megjelenése után azonnal megfilmesítették. Az olasz művészetben a neorealista filmmel egyidőben jelentkezett az olasz neorealista irodalom. — És hogy egy honi példát is idézzünk, Mátyás Iván novelláinak és kisregényének, a *Fabulya feleségeinek* stílusára emlékeztetünk.

Mi a közös ezekben a regényekben? Hogyan mutatkozik meg bennük a filmstílus hatása?

Kezdem talán azzal, amit Isherwood mond: a modern regény ugyanazt a feszültséget, szuggesztivitást akarja megteremteni, mint a film. Nem enged egy pillanatot a figyelem ellankadására, kényszerít, hogy a könyvet egy ültő helyemben olvassam végig. Egyszerűség, sűrítés, gyors pergés — ez a jelszava ezeknek az íróknak. A kevés szóval is sokat mondás művészetét valósították meg.

Nem riadnak vissza attól sem, hogy „trükkökkel” dolgozzanak. S ha a „kulcs” elkerüli a figyelmünket, nem értjük a regényt. Ilyen „trükk” például az elbeszélés időrendjének átalakítása, összekuszálása. A cselekmény elmondása a modern regényben nem követi az események megtörténésének valóságos idejét, az idő és tér több síkján pereg egyszerre a történet. A cselekmény hagyományos fejezetekre osztását pedig a montázs technika: egymástól távolos jelenetek összekapcsolása, egymásbaúsztatása; vagy a snitt, a vágás helyettesíti, amikor viszont egy egységes cselekményfolyamat szakad meg és zárul le hirtelen.

Az író, mint a rendező: személytelen. Nem jelenik meg a vásznon: nem lép ki alakjai mögül. Csak a felvevőgépet kezeli, s kényszerít, hogy a dolgokat, eseményeket, arcokat úgy lássam, ahogy az író. A leírás menete egy láthatatlan kamera mozgását követi: daruz, előre-hátra kocsiz, tárgyakhoz közelhajol, alakokat premier plan-be állít, fölragyít, s a részletekben mutatja meg a jellemzőt. Egy jól megválasztott gesztus, egyetlen szemvillanás hosszú leírásokat pótol. Terjedelmes tájkép és enteriőr bemutatás sehol sincs ezekben a regényekben. A mozgalmasság a fontosabb, alakokat is a cselekmény jellemez. A dialógus is kevés, lelki folyamatok részletező elmondása jelzésekben, utalásokban, képekben oldódik fel. Dísztelen, kétszavas, kopogó mondatok peregnék. A légkör- és hangulat-teremtésnek ez, és nem a hosszú leírás az eszköze.

De nemcsak a stílus, a műfaj is megváltozott. Ezek az eszközök nem a széles, epikus ábrázolásnak, hanem az egyetlen problémára épülő és a drámához közelálló kisepikának kedveznek. A családregények és trilógiák után így lett a modern próza legkedveltebb műfaja a novella és a kisregény.

A film nemcsak a mai prózairodalomra, de a költészetre is hatott. Szabó Lőrinc például a *Tücsökzene* „képzenéjében” — mint egy „operatőr-lírikus” — gyermekkorának emlékeit fotografálta le. De a film hatását látjuk az irodalmon kívül eső, egyéb művészetekben is: a színpadon, sőt a képzőművészetben is. Hajdan egy filmképet úgy komponáltak meg, mint valami festményt, ma viszont — lásd Picasso képeit — a szimultán ábrázolásban, az egymást fedő alakok elhelyezésében a montázs-technika jeleit fedezzük fel.

Mindezt talán nem is lehet egyedül és kizárólagosan a film hatásának tulajdonítani. Hisz ez azt jelentené, hogy lemondunk a művészetek önálló jellegéről, sajátos fejlődéséről. Egy kor művészete szükségszerűen mutat rokon vonásokat. S ennek nem lehet egyedüli oka a hatás. Sokkal inkább az, hogy azonos kor és életérzés mindig többé-kevésbé azonos művészi eszközökkel nyer kifejezést...

TÜSKÉS TIBOR

Az Ady-szobor tövében

Egy évvel később születtem, mint Ady meghalt. Sohasem láthattam hát életében, de százszor, ezerszer megpróbáltam elképzelni. Ismertem embereket, akik látták őt: beszéltem egy régi csárdatulajdonossal, néhai Csánk Kálmán bácsival, aki valaha a pesti Bristolban volt pincér. Elénken emlékezett rá, szívesen emlegette, bár ő csak a híres embert látta belőle, a költőt alig. Aztán ismertem egy szabómestert, egy igazi, lármás, boros aggregényt, aki mint régi szervezett munkás Pesten, esküdött rá, s a kis falusi kocsmában egy liter után könnyezve mormolta el az *Almodik a nyomort*. Aztán nem is olyan régen, mintegy két esztendeje, Pesten betévedtem a Magyar utca és a Károlyi kert sarkán egy kicsinyke borbélyműhelybe, s leültem a 75 éves mester keze alá. Ő, Bérczi Ernő bácsi már sokat tudott mesélni róla. Az Egyetem utcában volt valaha műhelye, onnan járt el a Veres Pálné utcába, a költőt borotválgatni. Ő volt nála akkor is, amikor bevitték Adyt a Park-szanatóriumba. Tanúja volt a Károlyi-kormány idején kapott kitüntetés átadásának, illetve a napok múlva (vagy egy nap múlva) megjelenő hitelezők seregének, mely ellepte a Veres Pálné utcai lakást.

De nem is ez a fontos, sokkal inkább az, ahogyan beszélt Ady nagyszerű emberiségéről, közismert gavallérságáról, emberi alakjáról, a középtermetű, cigányosan barnabőrű szép férfiről, mert szép ember volt, így mondta Bérczi bácsi.

S most ez a nagyszerű ember, ez a „pacsirta-álcás sirály”, a minden idők poétái közt is a legnagyobbakból való, ott áll három méteres bronz alakjával a budapesti Liszt Ferenc téren, szemben a feléje ülve néző Jókaiival. Köpenybe burkolózva áll, jobb karját a bal válla felé emelve, bal kezével pedig összefogva az ércköpenyt. Áll

mozdulatlanul, dacosan és keményen, mint ahogy már életében is megállt (még ha menekülésről írt is) a magyar úri-viharban.

Nézem az arcát, mert minden ember-szoborból az a legfontosabb. S a szájára szegződik tekintetem, mert az emberi-költői arcból az fejez ki legtöbbet. Ezt az Ady-arcot, ezt a fájdalmas-konok-büszke-győztes Ady-szájt még soha, egyetlen képén, róla készült rajzon sem láttam. Itt van előttem számtalan arcma fényképen, itt van Rippl-Rónai rajzos portréja, de egyik sem az, amit ott a szobron látni. Ezt az arcot Csorba Géza, a szobor megalkotója találta volna ki? Nem, nem kellett kitalálni ezt az Ady-arcot, mert az igazi Ady-arc és száj csakis ilyen lehetett: konok és büszke, keserű és nagyon öntudatos, ilyené alakíttatta a nap nap után vívott harca a zsíros-feudális Hunnia hatalmasságai ellen. Ez az arc benne van sok nagyszerű versében. Csak úgy találokra keresgélni kezdek emlékezetemben, s egyszerre több vers is föltozul:

*Góg és Magóg fia vagyok én,
Hiába döngetek kaput, falat,
S mégis megkérdeztem tőletek:
Szabad-e sirni a Kárpátok alatt?*

Igen, ilyen nagyszerűen-szép, ilyen márvány-kemény szavakhoz már hozzáfőrmálódott a száj is, mely talán sokszor elernyed a mai szoborhelyhez aránylag közel-eső Három Holló borosasztala mellett, éjfél tájban, vagy még később.

De ugyanilyen konoksággal csukódhattak össze ajkai, amikor ezeket írta, dölősen, süket, értetlen támadóinak:

*Vagyok, mint minden ember: fenség,
Észak-fok, titok, idegenség,
Lidérces, messze fény,
Lidérces, messze fény,*

S ez a fenséges arcú ember ércbe merevedve áll már ott, éppen arrafelé, amerre oly sokszor elballagott életében.

A szobor leleplezésének harmadnapján jártam a Liszt Ferenc téren. Dél tájban, majd este is. Sűrű köd szitált, majdnemhogy esett az eső. Ilyenkor nemigen állnak meg az emberek még Budapesten sem. És mégis, érdemes volt ilyen időben nemcsak még egyszer megnézni a nagyszerű szobrot, hanem megfigyelni az embereket is, a folyton jövő-menőket, a rohanó áradatot: megállnak-e a meglehetősen rosszul világított esti szobor-árny előtt?

Az órámrá néztem. Negyed hét! Téli este van, hull a sűrű pára, igazságosnak, reálisnak ígérkezik ilyenkor egy ötperces „népszámlálás” arra, hogy lemérjük Ady mai népszerűségét.

Egymásba karolt ifjú pár, nézik a szobrot, s valamit magyaráznak egymásnak... egy hetven körüli öregúr, esernyővel, görnyedtségéből néz kíváncsian fel Ady arcára... egy házaspár 9—10 év körüli kislíúval... egy bőrdöndös férfi, vidéki lehet... aztán lányok, férfiak, tizenhattól hetvenig vagy nyolcvanig... Egyszerűen minden korosztály... Az egykori „ifjú szívek” s a maiak!

Kell-e ennél nagyobb igazolása Ady halhatatlanságának? S hogy el ne felejtsem a statisztikát is: 5 perc alatt 47 embert tudtam megszámlálni, január 29-én este, egyre erősödő esőben...

Ki kételkednék Ady egykori jövődölésének jogosultságában?

*Ifjú szívekben élek s mindig tovább,
Hiába törnek életemre
Vén huncutok és gonosz ostobák,
Mert életem millió gyökerű.*

CSORDÁS JÁNOS

Lantos Ferenc: Új városrész épül

Soltra Elemér: Pihenők

Platthy György: Turbinaszereelés

Tornai József: Paradicsommadár

(Magvető Kiadó)

József Attilán kívül hirtelenjében nem is tudok még egy költőt mondani, akinek fiatalkori változásai évszám szerint olyan pontosan kimutathatók lennének, mint Tornaie. De amíg József Attila két-három évenként kötetbe gyűjtötte verseit, Tornai első kötete pontosan egy évtized munkásságáról számol be. S bár talán furcsának tűnik hatvan-egynéhány vers alapján a költő alkotóperiódusait vizsgálni, ez esetben mégsem választhatok más módszert.

Tornai négy korszaka szinte pontosan megegyezik a kötet négy ciklusával. Ami feltétlenül arra vall, hogy a költő tudatosan rendszerezte így a kötetet, mintegy megrajzolva önnön pályájának görbét. (S hogy ez a tudatosság, ez a szigorú önismeret milyen jelentős erény, arról talán felesleges külön szólni.)

Az első ciklus, az 1949-től 1955-ig terjedő öt esztendő nyilvánvalóan alaposan megrostált tizenegy verse az alap, amire Tornai egész költészete épül; a harmadik ciklustól eltekintve ezt az utat folytatja, ezt az irányt fejleszti magas színvonalra. Nem nehéz felismerni Juhász Gyula hatását: a *ballagó* emberek, ez a jellegzetesen juhászgyulai kép, többször is megjelenik a versekben, s Juhászt idézi az „istenes”-versek emelkedett panteizmusa eppúgy, mint a vonzódás a leíróversekhez.

A leíróversek azonban már felhívják a figyelmet Tornai egyéniségének egyik alapvető vonására (amiben alaposan különbözik nemcsak Juhász Gyulától, hanem a manapság ismét divatba jött leíróversek legtöbbjétől): a leírás nála nem cél, csak eszköz, nem a kép érdekli iga-

zán, hanem a képpel kifejezhető mondanivaló. Jellegzetes és igen sajátos példája ennek *Egbekiáltó fák* című verse, melyben jelzőkkel és főnevekkel, tehát a nyelv legstatikusabb elemeivel is dinamikus hatást tud elérni. (A huszonegy sorban mindössze egy igét találhatunk.)

Ez az elsősorban a mondanivalóra irányuló alkat gondolati verseiben nyilvánul meg legpregnansabban. Az első ciklus gondolati versei még korántsem hibátlanok, a sokhelyütt már egészen egyéni tartalmat, a *horror vacui* őszinte kifejezését s az ugyanilyen őszinte törekvést a feloldódásra, még lehúzza a konvencionális forma. Legnagyobb igényű gondolati versében, a *Szárnyas* magban figyelhető ez meg a legjobban.

A második ciklusban (1955—1956) már felível Tornai költészete. A Juhász Gyula hatás lehámlott, csak az maradt meg belőle, ami nyilvánvalóan nem hatás, hanem Tornai sajátja: szoros kapcsolata az élet realitáshoz. Itt-ott még megcsillannak Kosztolányi rímbravúrai (*Ó, vetése az ölelésnek*), de ez csak formai kísérlet, mélyebb nyomot nem hagy Tornai költészetén. S az *Új örökkévalóságban* már összeötvöződik forma és tartalom: itt kap először méltó kifejezést a vers súlyos gondolati magva. S itt jelenik meg ugyanakkor Tornai későbbi verseinek egyik jellegzetes témája, a szerelem is.

Azonban akárcsak leíró verseiben a képek, szerelmes költészetében a szerelem is szinte csak másodlagos hangsúlyt kap. A lényeg megint csak az önmagával és a világgal vívódó költő erkölcsi és világnézeti útkeresése, ami a ciklus utolsó verseiben, a csontváz-egyszerű s mégis

teljes *Pár szavaddalban*, a csikorgóan ke-
serű s ugyanakkor felemelő *Mai zsoltár-
ban* s a *Kezdetleges ének* primitívsséggel
kiemelt aktualitásában már hibátlanul,
kristálytisztán kerül kifejezésre.

Ezek után látszólag érthetetlen, hogyan
került a költő 1957-es harmadik ciklusá-
ban a szimbolizmus és a szürrealizmus
hatása alá. Látszólag, mondom, mert a
fiatal magyar költészet pályagörbéjének
ismeretében tudjuk, hogy alig volt költő,
aki ezekben az időkben ilyen vagy olyan
mértékben nem került volna valamelyik
izmus hatása alá. (Ami egyben bizonyos
fokig természetes reakció is az előtte lévő
időszak túlzásba vitt Petőfi-iskolájára.)

Tornainál a szimbólumok és szabad-
asszociációk betörése a versbe épp költé-
szetének alapját, a gondolatíságot, tá-
madták meg. Játékosabb költő több hasz-
not meríthet a szürrealizmusból, a ho-
mályt jobban kedvelő művészt segíthetik
a szimbólumok, de Tornai aszkétikusan
egyszerű, a csupasz lényegre törő poézi-
sát egyik áramlat se tudta igazán meg-
termékenyíteni. A Weöresen átszűrt fran-
cia hatásokkal olyan áttétel került a
költő és a világ közé, mely Tornai eseté-
ben egészen felesleges. Akárcsak első pe-
riódusában, a harmadikban is a forma
akadályozza meg mondanivalója hiányta-
lan érvényesülését: a gondolatok ref-
lexiókká oldódnak, az erkölcsi problémák
hangulati elemekké zsugorodnak.

Ha a harmadik periódussal lezárulna a
kötet, joggal kérhetnénk számon a költő-
n, hogy máshová érkezett, mint ahová
indult, ahová alkata és tehetsége alap-
ján el kell érnie. Az izmusok uralkodó
hatása azonban csak rövid közjáték Tor-
nai költészetében. A negyedik ciklusban
(1958) azt folytatja, amit a második vé-
gén abbahagyott. Az izmusoktól éppúgy
megszabadult, mint egykor a Juhász
Gyula-hatástól; megint csak azt használta
fel belőlük, ami hasznára van költészeté-
nek: a merészebb képalkotást, újszerűbb
asszociációkat. És visszatért az alaphoz: a

gondolathoz. „A látomások ünnepéye-
végetért. — Kialudtak a lámpák. — Ta-
lán nem végleg, de most nyilvánvalóan.
Ne csodálkozzatok, hogy cécótlan — hét-
köznapok énekelnek belőlem” — számol
le a lezárt korszakkal abban a versében
(*Hétköznapok*), melyet ars poeticájának
tekinthetünk.

És ugyanebben a versben mintegy meg-
szabja a követendő utat is: „kell, hogy
legyen értelme a világnak, ha keressük”.
Szándékosan nem foglalkoztam részlete-
sebben a második szakasz verseinek gon-
dolati tartalmával, mert lényegében egy-
bevágnak az utolsó ciklussal. A keresés,
az élet értelmének és törvényeinek kere-
sése és vizsgálata Tornai költészetének
lényege. Józanul, okosan szemléli a vilá-
got s tudja, hogy az élet nem könnyű.
Nem könnyű, sokszor kegyetlen, sokszor
félelmetes. Olykor meg is riad tőle, szí-
vét összeszorítja a rémület görcse. De
mindig legyőzi a félelmet, mégpedig nem
csupán Madách Ádámjának vak hitével,
hanem mert tudja, hogy minden baj, min-
den nehézség és látszólagos reménytelen-
ség ellenére az életnek értelme van.
Ezért, hogy a nehézségek bármily pontos
analízise sem homályosítja el költésze-
tében az élet értelmébe vetett hitét s nem
tántorítja el céljától: ennek az értelem-
nek minél alaposabb és pontosabb fel-
térképezésétől.

A legbonyolultabb problémák ábrázo-
lása és megoldása a legegyszerűbb eszkö-
zökkel: végül is ez a szándék bontakozik
ki világosan a kötetből. S az utolsó ciklus
legjobb versei, a *Légy vígabb*, a *Föl-
emelkedés* vagy a *Suhanó töredelem* már
teljes fegyverzetben mutatják a költőt. A
kötet abban a pillanatban fejeződik be,
amikor Tornai már megérett a legna-
gyobb feladatokra. S épp ezért nem jós-
lat, hanem logikus következtetés, hogy
következő kötetében meg is oldja majd
ezeket.

GYURKÓ LÁSZLÓ

Gazdag Erzsí — Lukács Kató: Száll a sárkány

(Móra Ferenc Kiadó)

Sokszor gondoltam rá, hogy mi az, ami a gyerekírást olyan kedvessé, vagy el-lenszenvessé teszi a gyerek előtt? Van olyan könyv, verseskötet, ami „nehéz”, és a gyerek mégis érti és szereti. A más-ik meg — jöllehet az ember úgy érzi, hogy a gyerekek számára íródott — még-sem kell neki.

Weöres Sándor egyike a legnehezebb költőknek. Mégis gyerekversei kivétel nélkül kedvesek a gyerekek előtt. Azután vannak látszólag könnyű költők — neveket inkább ne emlegessünk — akiknek verseit a gyerek egyszerűen nem érti meg. Olyan kérdések, amikről sokat gondolkodtam, a válasza mégis csak most, Gazdag Erzsí köteténél bukkantam rá.

Azt hiszem, kettő okozza azt, hogy egy vers gyerekverssé válik. Az egyik az, hogy az írónak tudnia kell, a gyerek nem kis felnőtt, hanem más emberfajta. És ha az író elveszíti ezt a tudását, ha nem tud felnőtnen is gyerek maradni, akkor reménytelen az, amit csinál. Remény-telenül felnőtt olvasmányt ír.

Gazdag Erzsí tudja ezt a titkot. Nem vesztette el kapcsolatát azzal a más emberfajta- lal, és versei hű ládái annak a kincsnek, aminek érzelmi telítettségét csak a gyermek érzi. Más súlya, más ér- teke van a szavaknak. Nézzük csak meg!

„Kinn a füves domboldalon sárkányt ereszt Ferike!” Egyszerű mondat, de benne van a gyermekkor két döntő élme- nye: a füves domboldal és a kézből majd- nem kiröppenő sárkány. Az anyaföld és a végtelenség élme nye.

Valljuk be őszintén, minden lökhajtá- sos repülőgép ott repült valamikor, vala- hol a mi sárkányunk is. És a domboldal is ilyen ósélmménnyel teli. Soha nem az ősi domboldalra gondolunk, amikor a gyermekkor domboldalára, az egyetlenre gondolunk, hanem a tavaszi sárkányere- getőkré! Ha csak kissé is megerőltetjük az emlékezetünket, soha nem a sík és nem a hegy adta a legmaradandóbb él- ményt, hanem a füves domboldal, ami úgy hozzátartozik a gyermekkorhoz, mint a homok, az első iskola, az első könyv, vagy talán még annál is jobban.

És bárhol nyitjuk ki Gazdag Erzsí kö- tetét, mindenhol ilyen alapélményt hor- doz mindegyik verse. A törpe, a gyerek, aki föl akar nőni és elvesztett valamit és sír; az első drágakő, a kavics; a híd alja a borzongató vízzel és az első kézzelfo- gott parányi hallal; az első falhoz csapó- dott, rejtelmes szarvasbogár; a rét; a ké- zen fogva végigjárt vásár a vásárfiával — mind belépnek a versébe és hozzák ma- gukkal a gyermekkori élmény majdnem szimbólummá vált emlékét.

Persze ez a világ nem irreális! Nagyon is a földön jár! A gyermekkor alakjai mozognak itt, de a munka, amit végeznek, a bútor, amit cipelnek, az elszoródott kása, a máktörő, az eresz alatt zümmögő dongó, a mérleg, a habverő — mind a való világ gyermekkori mása, amikor a munka még összeolvadt a játékkal.

Ez a költészet nem okoskodó, hanem képpel teli, ősköltészet. Ami a képen kí- vül van, az néhány egyszerű, gyakran tanulsággal, még többször azzal sem vég- ződő egyszerű megállapítás. Mint amit valamennyien tettünk a gyermekkor elején, hogy itt a tél, hogy a tojások kikeltek, itt a karácsony, vagy hogy az ürgét is ki kell önteni.

A másik titok, amit Gazdag Erzsí szin- tén nagyon jól ismer, hogy a ritmusnak es a formának hibátlanak kell lennie. Ha ebben törés van, ha a vers nem olyan egyszerű és komplikált, mint egy virág- ének, akkor a gyerek mesterkéltnek érzi. Ha máshol nem, itt ismernie kell a köl- tészet szabályait, mert a gyermek ösztö- nös ritmusérzéke hibátlan és csak ké- söbb romlik el, vagy rontják el.

Gyermekverseknél, ennél a képpel teli költészetnél ugyanolyan fontos szerzőtárs az illusztrátor. Lukács Kató itt — ami pedig nagy szó — egyenértékűt teremtett a verssel. Az egész kötet alapvető, mindig, mindenhol visszatérő színe a lila. Ha máshol nincs rá lehetősége, akkor lila a bárány nyakán a szalag, de ez a szín, ez az erős, kedves, romantikus szín mintegy refrénszerűen visszajár és meg- adja a kötetnek az alaphangulatát.

Ötletes, mesészerű, sokszor kimondot-

tan szellemes rajzok és a mindent elborító, a gyerek harsogó színérezékét kiszolgáló élénk, erős, sokszor kissé barbár színek szívet-lelket gyönyörködtetővé varázsolják ezt a nagyon, nagyon szép kötetet.

Föltétlenül egyik leghasznosabb gyermekkönyvvé válik ez a szép kiállítású kötet, amit a kiadó is nyilván előre látott, mert — nagyon bölcsen — ötvenezer példányban jelentette meg.

SZÖLLÖSY KÁLMÁN

ifj. Kodolányi János: Ormánság

(Gondolat Kiadó)

A szerző maga is az Ormánság szülőtte. Nemcsak a tudós szakmai fölkészültsége, hanem a fiú szeretete is átlengi a közel 9 év terjedelmű monográfia sorait. Sajátos és törzsökös magyar területet térképez föl benne, melyről már nagyon sokat írtak. Hogyne! Hisz híres, sőt hírhedt vidék ez, vonzó népi erői mellett végzetes népi hibáknak volt a múltban valóságos iskolapéldája. Az egykére gondolok, a magyar parasztság egykori veszedelmes, pusztító rákfenejére, mely döbbenetes mértékben sorvasztotta el — és nemcsak a Dráva mentén — a magyar parasztság értékes utánpótlását. Ehhez járultak a nálunk még a század elején is fennállott, a tiszta feudumnál alig enyhébb botrányos agrárviszonyok, ezeknek folyamányaként pedig a parasztság fokozódó, évtizedes kivándorlása. Ezek a tényezők olyan ijesztő vérvesztést okoztak, a háborúsakról nem is szólva, hogy csak a magyarság hatalmas, annyi tragédiát kiállott életereje bírhatta ki. Mindezek nélkül korántsem lett volna agyém Rákosi Jenő tétele a harmincmillió magyarországról, csak ne a reakciós, úri Magyarországra propagálása sugalmazta volna!

Kodolányi művében hallgatagon lobog népének mélységes szeretete. Még csak azt sem mondhatjuk: „az apja fia”, annyira aszkétikus szigorral a tudós, az etnográfus szenvtelen, tárgyilagos hangján írja le szűkebb hazáját és embereit. Mélymagyarkodásnak, sovínizmusnak nyomát sem találjuk, mégcsak a „népiek” itt annyira kínálkozó szemléletét sem. Csak a minden apróságot élesen meglátó, a bölcsőtől a sírig minden életviszonylatot híven regisztráló szem, a felejtés veszendőségével fenyegetett szo-

kasok, tárgyak megőrzésének vágya árulkodnak róla, hogy a mű és alkotója között mekkora belső vonzalom él.

Kodolányi kiválóan képzett néprajzos és csak dicséretére szolgál, hogy könyvét — nyilván ismeretterjesztő és népszerűsítő célzattal — laikusok számára is érdekes és érthető hangon írta meg. Ez a néprajz megkedveltetésének valóban a lecszerencsésebb módja. Nem mintha akadna egyetlen sora is, mely akár a legszigorúbb szaktudomány mérlegén könyvűnek találtatnék, hanem az egész anyag kezelése, válogatása arról tanúskodik, hogy a szerző munkáját első sorban nem a szakembereknek, hanem a nagyközönségnek szánta. Ezt nem tudjuk eléggé helyeselni. A folklór eléggé mostoha gyerek volt, sőt még ma is az a közművelődés egyéb ágai mellett, pedig ösidők óta igen fontos és közérdekű, az általános életismeretre vonatkozó anyagot tartalmazott, az átlag műveltség mégis vakon ment el mellette. Kodolányi igen ügyesen nyúl az olvasó érdeklődéséhez. A minden embernél azonos életfunkciókkal kezdi, ormánsági sajátságait ismeretli. Végig megy az étkezés, ruházkodás, lakás, építkezés kérdésein és megjeleníti azokat a vonásokat, melyek az Ormánság néprajzának szembetűnő jegyei. Sokan ismerik a Dráva mentét, a régi falvak kivesző talpasházait, a háziszóttéseket, a „szüőfák” tipikus lenvászon termékeit, de már kevesebben a biklát, a nő viselet legjellegzetesebb darabját, mely földrajzilag is az Ormánság területi meghatározója. Még kevesebben vannak, akik életükben, valaha is ették ennek a vidéknek különlegességeit. Hajdinakását még csak-csak, talán csíkot is káposztába főzve, de ki városi tudja vajon, milyen a su-

lyom, ez a nyers gesztenyeízre emlékeztető fekete héjú, szögletes vízinövény? A szerző szemléletesen mutatja be a lakóház, a szoba berendezését, tipikus és eredetileg kizárólag házikészítésű szerszámaikat, bútorait, ezek közül a legjellegzetesebbet a „szökröny”-t, ezt a már sajnos, legtöbbször a padláson hanyódó szépen faragott ládát, a használati tárgyak egész sorát, melyek között gyakoriak a népi iparművészet rangját megütő darabok, a mindkét nembeli népviselet sajátosságait, a szűrt, csuhát, bundát, ködmönt, imögöt. A nőknél pedig a szőtteket, a tilángli és lenvászon imögöt, a különleges főkötőt, melynek hagyományos formája, díszítése annyira pontosan követte a nő életkorát, hogy szinte olyan volt, mint egy nyilvános anyakönyv. A textiliákra vonatkozó ismertetés jóval bővebb, mint a többi, néhol egészen a szaktudomány precíz részletezésével történik. Nem mintha fölöslegesnek találnánk, de a sokszor aprólékos leírás elárulja, hogy ez a szerző kedvenc szakterülete. Nagyon érdekesek a családi és házassági vonatkozások, valamint a temetkezési szokások leírása is. A két egykorú házassági szerződés szó szerinti beiktatását azonban, ha tanulságosak is, a könyv terjedelmére tekintettel fölöslegesnek találtuk. Akárcsak a Berze Nagy János gyűjteményéből átvett meséket és a Kiss Géza gyűjtötte sirató énekeket. Az eredeti ormánsági balladák viszont okvetlen ide kíváncsoknak. A tanulmány egyik legértékesebb része a „Szokások, hiedelmek” című fejezet. Ebben igen sok tipikus folklórisztikus anyagot találunk, melyek tudományos szempontból föltétlenül megőrzendők. A szerző a nyelvészetet sem hanyagolja el, ismerteti a sajátos „ö”-ző tájnyelvet, jellegzetes diftongusait és eredeti ragozását. A könyv lelkiismeretes bibliográfiával és az Ormánság térképével zárul. Meglepő, mennyit írtak már róla, legjelentősebb közülük Kiss Géza 1937-ben megjelent monográfiája. Vagy harminc tanulmányt ismertet: egyetlen, Bodonyi Nándorral kapcsolatos megjegyzését tartjuk kissé igazságtalannak. Bodonyi valóban nem volt komoly néprajzos, de egy hosszú életem át annyit dolgozott Sellye vidékének kultúrájáért, hogy érzésünk szerint jobb szót érdemelt volna. Az anyag szemléletességét nagy mérték-

ben fokozzák a minden fejezetet illusztráló kitűnő fényképek, melyek önmagukban is néprajzi értékek.

Kodolányi, noha munkája átfogó, alapjában kompendiumot ír. Maga is hangsúlyozza, hogy teljességre nem tarthat igényt, mégis hiányoljuk a szociográfiai vonatkozásokat, annál inkább, mert a többször érintett gazdasági kérdések erre bő alkalmat adtak. Pedig a szerző élesen lát, sokat mondhatott volna, ha akar. Az „Egykéző pógárok” című fejezetben olvassuk, hogy „amikor az ormánsági nép sorsának ebbe a válságos korszakába került, papjaitól sem várhatott támogatást, mert közülük is többen érdekelt a sertés árfolyama, mint a nép érdekében vállalt kötelezettségeik,” — a folytatás azonban elkanyarodik. Szívesen láttuk volna továbbá a ma már óriási terjedelmű néprajztudomány vázlatos ismertetését, éppen a népszerűsítés érdekében, legelőször Frobeniust, Grimmeket, azokat a szempontokat, melyek a parasztságot tartják az élet és a társadalmak legősibb hordozójának.

Ugyancsak a „Szokások, hiedelmek” c. fejezetben arról beszél a szerző, ami már napjaink izgalmasan érdekes fejleménye, sőt követelménye. Bármily kedvesek nekünk a falu régi, sajátos megkülönböztető jegyei, bele kell törődnünk, hogy pusztulásra vannak ítélve. A kultúra, a technika eredményei nem szorulhatnak csak a városok falai közé. A villany, telefon, rádió, gyorsuló ütemben tölti föl a szakadékot város és falu között. Lassan kihálnak a régi táncok, dzsessz perdül a helyükbe, a régi ételek közé konzervdobozok fura-kodnak, legények, lányok testéről lassan leválik a ködmön, blüzi, és pantalló, blúz, felöltő kerül a helyére. Még a nem szocialista társadalmakban is ugyanez a folyamat, hát még nálunk, ahol a szocializmus építése sietve igyekszik hasonló szintre emelni a várost és falut. A paraszti élet színei máris sokat fakultak, vonásai a távolabbi jövőben nyilván egészen el fognak enyészni.

A néprajz feladata megőrizni ezeket az értékeket művelődésünk számára és ifj. Kodolányi János az „Ormánság” monográfiájával ennek a célnak szolgálatában időtálló művet alkotott.

WERNER ISTVÁN

Megmozdult a föld

Izgalmas ez a veszprémi könyv: tárgyában is, mert nagyszerű sorsforduló hírével siet az olvasóhoz; problematikájában is, mert alkalmat nyújt a kritikusnak elmélkedni az irodalmi riport jelenéről. Tíz újságíró és író vállalkozott arra, hogy egy tájegység meglehetősen szűk keretei között beszámoljon egy új életforma legesleges pillanatairól: amikor az új éppen váltja a régit, a legkonzervatívabb életforma — a modern létbe csap át. Ha egyetlen mondatba kellene sűríteniünk az alig több, mint 100 oldalas könyvecske tartalmát — ennyit írhatnánk: Így lett Veszprém-megye 224 községe, termelőszövetkezeti község.

Önkéntelenül kínálkozik az analógia... A harmincas évek elején a szovjet íróbrigádok, Gorkij kezdeményezésére Távol-Keletre indultak. A legnevesebbek: többek között Pavlenko, B. Jasienski vállalkoztak megörökíteni a hatalmas, történelmi jelentőségű vállalkozásokat. Noha ez élményből fakadó művek magyarul szinte teljesen ismeretlenek, mégis azt kell állítanunk, hogy némelyikük az élvonalban, a szovjet irodalom maradandó értékei között találta meg már a helyét. Mindez persze korántsem mértékként, vagy különösen értéktételeként íratott ide: a párhuzam érdekes számunkra! Napjaink eseményeivel szemben mindig élhet bennünk a gyanú — erre lesz kíváncsi az utókor. Itt, és nem másutt, fordul a világ, most *mozdult meg a föld*. Újságírói feladatok végzésére fokoznánk le az irodalmat? Nem hisszük. Az viszont világos, hogy a pillanatok hangulatát és történéseit megragadni nem az újságírás feladata, kizárólagos érvénnyel. Akár a szovjet példa, akár néhány magyar alkotás (utalásképpen hadd hivatkozzunk Tamási Áron *Szirom és boly* c. regényére), akár a jelen kötet néhány darabja meggyőzően illusztrálja igazságunkat.

A krónikás szerepe nem minden esetben hálás: az aktualitás sürgető kényszeré néha a színvonal kárára érvényesül. A *Megmozdult a föld* egyes írásaira ugyan csak vonatkozik ez; az olvasó, ki immár egy esztendővel az események után, hiedeg fejjel próbálja megmérni az újság-

író-írók hitelét — nem egyszer csalódik. Nem érthetünk egyet a Középdunántúli Napló kritikusával, aki a kötet színvonalát sommázván, a következő megállapításra jut: a *Megmozdult a föld* „irodalmi színvonala a hozzáértő szerkesztői kéz hatására sokfélesége ellenére is nagyjából egységes...” (1960. január 10-i szám.) Egyes írásokban a részletek igazsága nem összegeződik; előfordul egyfajta sematizmus, amely tényeket ír meg ugyan, ám inkább *szempontok*, mint az *élet* valóságos rendje szerint csoportosítja azokat. És talán éppen a szerkesztést lehetne hibáztatni: a kötet előszava azzal kecsegteti az érdeklődőt, hogy „a könyv sok hasznos módszert és tanácsot is tartalmaz.” Természetesen, az irodalom nem valami, a társadalomtól független produktum, ám az effajta közvetlen segítséget elvárni tőle — nem helyes. A szerkesztőnek döntenie kellett volna: módszertani útmutatót, vagy irodalmi riportkönyvet szerkeszt?

A kötet két kiemelkedő írása: Szamos Rudolf *Bakonyi hajnal* és Tatay Sándor *Veszprémben megmozdult a föld* című vallomása. Szamos — mondhatnánk — egy falu „portréját” rajzolja meg Nemes újságírói eszközökkel — egyszerűen, sohasem irodalmiaskodva, mindig a valóság pontos ismeretéből merítve. Tudja, mennyit és hogyan bír el az irodalmi riport az író személyes élményeiből és mennyit kell hozzáadagolni a más forrásokból szerzett adatokból, hogy egy végletes szubjektivitás ki ne billentse írását egyensúlyából. Tatay Sándor cikkét már ismerhetjük az *Élet és Irodalom* hasábjairól is. „Szűkebb hazám ez a táj.” — Így kezdi Tatay, és ez a gyermekkori élményekből kinövő és a máig mutató írás így, némiképpen pályájának tükrére. Önvallomás, ha úgy tetszik. Egy népi író, kinek múltja nem mentes a botlásoktól sem, megérkezett a szocialista valósághoz. Hitet tesz mellette, a magáénak vállalja. Ez Tatay írásának jelentősége.

A veszprém-megyei pártbizottság kezdeményezése helyes volt, ha a megvalósulás milyensége nem is egyezik mindig a szándékokkal. Alkalmat nyújtott egy kísérletre, melynek eredménye továbbiak-

ra biztat. Nem Veszprémben, vagy inkább — nem csak ott! Országosan kellene megkezdeni ezt, rendszeresen, gondosan előkészítve. Nem a külsőségekre, hanem a valóságos tartalomra helyezve a hangsúlyt.

Igazságtalanság lenne, ha nem emlétenénk meg névszerint is a *Megmozdult a*

föld többi íróit: *Csaba Imrét, Cserhádi Józsefet, Egerszegi Ferencet, Kása Andrást, Koncz Istvánt, Thierry Árpádot, Vágvölgyi Lászlót és Vasvári Lászlót. Az illusztrációkat (melyek között — sajnos — akad néhány elszett munka) Bartha László és Nagy Gyula készítették.*

E. FEHÉR PÁL

A modern német líra kincsestára

(Európa Könyvkiadó)

Az angol lírát bemutató gyűjtemény megjelenése óta az Európa Könyvkiadó egymás után adja ki a nyolc-tíz kötetből álló sorozatokat. A jóminőségű diósgyőri papíroson gondos nyomdai munkával előállított és színes selyembe kötött, notesz nagyságú kis könyvek tetszetősek és örömei a könyvkedvelők folyton növekvő táborának. Kultúrforradalmunk eredményességét a „szép könyv” térhódítása is jellemzi már, és jellemzi a műszaki igényesség s a fejlettebb ízlés jelentkezése: a könyvvásárlók egyre szélesebb rétegeiben szólal meg a „bibliophilia”, azaz a könyv igazi szeretete.

Könyvkiadásunk izgalmasabb problémáit nem is a könyv „megtermelésének”, előállításának kérdései, hanem „tartalmi” irodalmi vonatkozásai jelentik.

A *modern német líra kincsestára* című sorozat (válogatta és szerkesztette: Hajnal Gábor) igen hatásosan mutat rá erre a tényre. És nem véletlen, hogy éppen ez az antológia érzékelteti leghatásosabban a válogtás, a szerkesztés, s nem utolsósóként a fordítás nehézségeit, nem egyszer a megoldhatatlanságait.

A válogatást eleve kritikussá teszi az a körülmény, hogy van ugyan *egy német nyelv* (irodalmi nyelv), van *egy német irodalom*, beszélhetünk a többé-kevésbé *egységes német kultúráról*, ugyanakkor azonban számításba kell vennünk, hogy — Turóczi-Trostler József szavaival szólva — *hiányzik „a németiség földrajzi, gazdasági, politikai-ideológiai egysége”*. (Nagyvilág, 1950/10. Turóczi-Trostler József: Új német irodalom).

A kiadó végeredményben arra vállalkozott, hogy egy történelmi, társadalmi, politikai, ideológiai stb. megosztottságban

jelentkező, élő és növekvő irodalmat, *egy* irodalmat: a németiség *jelen* irodalmát mutassa be. Ellenvetéseket kihívó feladat! Megoldásához Hajnal Gábor nyúlt hozzá, s végezte el a szerkesztés, a válogatás és részben a fordítás munkáját.

A legegyszerűbb dolog egyet nem érteni vele. Akár a bemutatott költőkről, akár a gyűjteménybe felvett versekről van szó, a vérmesebb ember minden másodiknál mondhatná: miért ezt, miért nem amaszt választotta szerkesztő. Kifogásolni amaszt választotta a szerkesztő. Kifogásolni lehetne az arányokat. Például: a sorozatban mindössze egy nyugatnémet költő szerepel hét NDK-beli költő mellett, ugyanakkor osztrák egy sem. Ellenvetéseket lehetne tenni bőven, indokolást is lehetne találni... Csakhát a megoldás valahol „az istenek térdén” fekszik, a jövő történelmében.

Az Utószóban Hajnal Gábor kifejti véleményét és magyarázatot ad válogatása szempontjairól, okairól, céljairól. Kérülni akarta a „felületi, látszat-ízeltőt” a teljesség hajszolásával, helyette inkább „szemléletes összképet” nyújtana úgy, hogy közben a teljesség igényéről átmenetileg és tudatosan lemond. Megemlíti viszont, hogy „Ezt az antológiát... az elkövetkező években több hasonló tárgyú, de szűkebb körre korlátozott, és e szűkebb vonatkozásban teljességre törekvő válogatás fogja nyomon követni...”

Ez a terv csak helyeselhető. Megvalósítása szükséges, de hasznos is lesz. A fölösleges viták elkerülése céljából épp ezért nem lett volna rossz a gyűjteményen jelölni, hogy ez a Modern német líra kincsestárának I. sorozata.

Mi az, ami az antológiából „átmenetileg” hiányzik, s mi az, amit már most ad?

A modern német irodalom a századfordulótól napjainkig eltelt hat évtizedet öleli fel. Első nagy alakja: Reiner Maria Rilke, Hugo von Hofmannsthal, Stefan George csakúgy hiányoznak a modern német irodalom címkéjét viselő sorozatból, mint mellettük a kisebb kortársak, vagy hiányoznak az 1910-es években induló expresszionisták J. R. Becher és B. Brecht kivételével és a nyugatnémet költészet legjobbjai (Günther Eich, Rudolf Hagelstange, az osztrák származású költőnő: Ingeborg Bachmann stb.). Lehetne folytatni a sort, mert következetesen hiányoznak a fiatal költők innen is, onnan is, valamint hiányzik a Kuba (Kurt Bartel) által képviselt költőtípus bemutatása, noha „művészete jelentős és a szocializmus építése szempontjából értékes.”

A leszűrt keretek és a korlátozott cél következményeként Becher és Brecht mellett egy költő kivételével csupán a szocializmust építő Németország: a Német Demokratikus Köztársaság „legjelentősebbjeit és legkiforrottabbjait” mutatja be a gyűjtemény a magyar közönségnek. Így módon jut el a magyar olvasóhoz Erich Arendt, Louis Fűrnberg, Stephan Hermlin, Peter Huchel és Georg Maurer költészete, igazolva a jeles marxista esztéta, Karl Schönewolf szavait: „A szocializmus legnagyobb feladatai egyikének tartja, hogy a tömegeket elvezesse a nemzet, valamint más nemzetek kultúrájához”. Elsősorban a szocializmus megvalósításán dolgozó népek kultúrájához, tehennők mi hozzá teljes joggal.

Nyugat-Németország lírikusait — mintegy mutatóba — mindössze egyetlen költő, mégpedig az „egész nyugatnémet költészet hangvételenek keserűségét, nihilista szellemiségét” jellegzetesen érzékeltető költő: Karl Krolow képviseli.

A részletesebb ismertetést Johannes R. Becher (1891—1958) és Bertolt Brecht (1898—1956) személynévvel és költészetével kell kezdeni, részben azért, mert az antológia legidősebbje és ők a legismertebbek, részben és nyomatékosan azért, mert az expresszionista kezdet után (1910-es évek) az expresszionizmussal való teljes és tudatos szakítás útján (J. R. Becher), vagy az expresszionizmus bizonyos elemeinek megőrzése mellett (B.

Brecht) megteremtői lettek a szocialista irodalomnak: „életükkel és költészetükkel a munkásmozgalomhoz kapcsolódtak.” (Hajnal G.).

Becher és Brecht végezték el az új irodalom megalapozását. Már pedig: „Az új német szocialista költészet egyik korszakalkotó jelentősége éppen abban áll — s ez különbözteti meg a dekadencia, az irracionális, a misztika nyugati költészetétől — hogy hosszú idő után ismét érzékelteti tudja: minden nyelvi elem, szókincsben, a mondatritmus törvényeiben századok és évezredek története, a gazdasági aléptípus és a társadalmi lét, világnézetek versenye, a nemzeti „etosz” változásai tükröződnek; az anyanyelv meg nem szakadó párbeszéd, amelyben az ősök beláthatatlan sora felel mindenkori a beszélőnek.” (Turóczi-Trostler József: i. m.)

A Becher-gyűjteménybe felvett versek jelentős része a Hazatérő című kötetben (szerkesztette: Kardos László és Gábor Andor, 1951) már megjelent. Becher — 1918-tól tagja volt a kommunista pártnak, ez időtől a munkásmozgalom aktív harcosaként élt és működött, ezért bőrlőnbe hurcolták, majd emigrációba kényszerült, élete utolsó éveiben pedig a NDK kultuszminisztere volt — az Én problémáitól jutott el a Mi problémáihoz és a polgári hanyatlással való szenvedélyes szembefordulás költőjéből fejlődött a közösség szenvedélyes költőjévé:

„A huszadik század első felében
Költöttem én. A változó idők
Minden gyötrelméről, mit elviselt
Az ember akkor.”

(„A huszadik század első felében — Lator László ford.)

Énekelt a „sötét”, a „szörnyű kor”-ról, a hitlerizmusról: a „Pokoljárás”-ról, a hazáról, mely gyásza lett („Németország, gyászom”). A „Thomas Mannhoz, weimári látogatásakor” című versében megfogalmazza nemcsak a nagy író, hanem önmaga és az új, a szocialista költészet érdemét is:

„A nyelv szentségét óvtad meg kemény
Szerelemmel...” (Kardos László ford.)

Verseinek fordítói között sok kitűnő névvel találkozunk (Szabó Lőrinc, Nemes Nagy Ágnes stb.). Kétségtelen, hogy szín-

vonalas, szép fordítások teszik a kötet zömét. A sok fordító között azonban Becher arcuata zavaros megvilágítást kap.

Bertolt Brecht verseit Csorba Győző fordította. Ez a körülménye magában véve fontos tényezője a költő biztonságo-sabb és alaposabb megismerhetésének.

Brecht eredetileg orvosnak készült s az első világháborút orvostanhallgató-asszisztensként katonakórházban élte és gyötrődte át. Alkotótehetségének igazi területe a dráma.

Brecht verseinek átültetése, költészete varázsának érzékeltetése nem könnyű feladat. A Gondolat költője ő, a Gondolaté, mely

„Mezítelen, dísz nélkül
Lép eléd, nem szégyenkezik, mivel
Hasznosságát szilárdan érzi.”
(„A Gondolat a klasszikusok műveiben”)

„A kommunizmus dicsérete” is az értelem meglepőedségéből keletkezik:

„Ésszerű, mindenki megérti. Könnyű.”

A befejezésben is az elemző ész dicséri:

„Nem a talány.
Hanem a megoldás.
Amaz egyszerű dolog.
Amit nehéz csinálni.”

Ime, ez Brecht! A Gondolat költője, akinek eredendő magatartása az Egyszerűség, és egyetlen hivatása az Agitáció. (Mily magával sodró, mily frissítő szépségű a Honfitársaimhoz című agitációs vers!)

Brecht költészetéről szólva: a fordítás is ama egyszerű dolog, amit nehéz megcsinálni. Csorba Győző egyénisége, költői hangvétele nincs közeli rokonságban Brechtével. A német költő „száraz szépségű” nyelve, „képtelen”, azaz a képsorokat nélkülöző, inkább elvont, nem egyszer már a képletig leegyszerűsödött előadása idegen Csorba Győző egyéniségétől, szemléletétől és hangvételétől. Mégis, a magyar Brecht megragadó, s bármennyire paradoxonszerű: igazi Brecht.

„Ich, Bertolt Brecht, bin aus den
[schwarzen Wäldern.
Meine Mutter trug mich in die Städte
[hinein,

Als ich in ihrem Leibe lag. Und die
[Kälte der Wälder
Wird in mir bis zu meinen Absterben
[sein.”

„En, Bertolt Brecht, a mélyfekete erdők
Fia vagyok. Anyám, mint magzatot,
Hozott a városokba. Am az erdők
Fagya halálomig bennem vacog.”
(„A szegény B. B.-ről)

Érdekes nyomon követni a német vers átfordulását nagyon szép magyar verssé: „Von der Freundlichkeit der Welt” így válik „A világ nyájasságáról” szóló dallá:

„Auf die Erde voller kalten Wind
Kamt ihr alle als ein nacktes Kind.
Frierend lagt ihr ohne alle Hab
Als ein Weib euch eine Windel gab.”

„Szeles, fázós, földre, emberek,
Mind ruhátlan testtel jöttetek.
Vincstelen, míg — mert fagy kamra
[mart —
Asszonykéz pólyába nem takart.”

A példákat lehetne szaporítani.

Csorba Győző elmélyültségét, fordítói és költői lelkiismeretességét mi sem dicséri jobban, minthogy alig akad egy-két erőtlenebb megoldás. „Költészetalatti” megoldása viszont egy sincs.

Erich Arendt, proletár származású költő, 1903-ban született. Tanítói pályára készült. 1926-tól tagja a Kommunisták Németországi Pártjának. Hitler idejében Francia-, majd Spanyolországba emigrált. A spanyol szabadságharc bukása után Columbiába menekült.

Verseit Tímár György fordította magyarra.

Nem lehetett céлом, hogy a Modern német líra kincsházában megjelent fordításokat vagy akár csak egy kis részüket egybevegyem a német eredetivel. Becher, Fűrberg és Brecht néhány verse kivételével hozzá sem juthattam a német szövegekhez. A gyűjteményt épp ezért csupán a magyar olvasó szemével nézem, az átlagos olvasóéval, aki igyekszik felfedezni, megszeretni és meghódítani a maga részére napjaink német költészetének eddig ismeretlen vagy csak kevésé ismert alkotásait.

Arendt versei szembetűnően sajátos, exotikus ihletésű költői látásmódról tanúskodnak. Képzelete túlbujánzik, spa-

nyol, sőt délamerikai ösztönzések izgatják, kifejezéseiben a mondanivaló sokszor bizony nehezen követhető. Ráadásul az olvasónak nem egyszer az az érzése, hogy a fordító nem siet segítségére, s olykor talán maga a fordító fokozza a teletettséget:

„Fekete lányok
 illevenínek alva
 A földpőre földön.” (Karibi ég)
 „A tengerekre, tágas távolokba
 Egy álomkép fájdalma zaklatott;”
 „De kél a láthatáron újra zátony,”
 („A hét sziget éneke VII.”)

Szépséghibák-e, vagy pedig egy sajátos műfordítói felfogásnak megvalósulásai ezek a megoldások — nehéz lenne eldönteni. Egy bizonyos: Tímár György egészében véve komoly értékű munkát végzett és Erich Arendt költészetét közel hozta az olvasóhoz. A „Mallorcai aratódal”, a „Hiddenese”, „A hét sziget éneke” című versek emlékeztetések maradnak.

Louis Fürnberg-ről költőtársa, Kuba alapítja meg, hogy a proletárváltók között jelesül az ő, aki az egyéni lét tényeit, jelenségeit társadalmi-szocialista szintre tudja emelni művészetében, az a költő, aki legmélyebben személyes vonatkozású versében alkot mély politikai költeményt.

Louis Fürnberg 1909-ben született Iglau-ban (Morvaország). A harmincas években tevékeny részese a csehszlovákiai német művészeti mozgalmaknak. Csehszlovákia német megszállása után letartóztatták, később emigrált. 1954-től haláláig Weimárban élt. (Meghalt 1957-ben.)

Fürnberg költészete Simon Istvánban jó tolmácsra lett. Az „Ajánlás”-ban harcos, szinte harcias egyéniségnek mutatkozik be a csehszlovákiai német költő: „Verseim, ti fegyver legyetek!” Azonban hamar kiderül, — Simon nagyon bensőséges hangvétele még csak fokozza e felismerés gyors bekövetkezését — kiderül, hogy Fürnberg rokonlélek Radnótinkkal:

„Alomban és ébren
 Eljutunk tehozzád:
 Boldogságunk
 Csak te vagy Csehország.” („Csehország”)

„Drótok mögé és rőt falak tövébe
 Húzóda állnak....

.....
 Föld alá, nyirkos, penészes vacokba
 Feksznek ők le, s ébren álmodozva
 Csókkal álmodnak és virágözönnel.”
 („A foglyok)

Lám, mindkét költő — Radnóti is, Fürnberg is — az a lélek, akinek a jóság, a bensőséges érzelem, a szépség, az álom, a gondolat, az erkölcs és hasonló más a „fegyvere”.

„Te kicsi szív, kis fájdalom...

 Szegény az álmod.
-mégse tudod azt
 Mi győz a télen s hoz tavaszt?
 Harc s türelem! Lám, ennyi!” („Április”)

Nagyon rokonszenves költő, igazi lírikus. Nem egy verse „Emlék marad, amely, Nem múlik el soha.” („Valse triste”)

Simon István fordítása méltóan tolmácsolja Fürnberg költészetét.

Stephan Hermlin 1915-ben, Chemnitzben született. 1936-ban emigráció lett a sorsa, s a háború után került vissza hazájába. 1947-től a NDK-ban él. József Attila verseinek németre fordításáért is megérdemli a magyar olvasó fokozottabb érdeklődését.

Költészetének fő témái: „A nagyvárosok kínja”, amely elviselhetetlenül nagy, azzá növelte a kapitalizmus, „a jóra való emberek” harca a kapitalizmus szörny-születettje: a fasizmus ellen, az „emlékezés... Birkenau hamvaira”, a „csodás kornak”, az ifjúságnak múlásán érzett szorongó fájdalom, általában az egyéni és a közösségi lét problémái. Érdekessége költészetének, hogy műfaj, versforma, intonáció tekintetében gyakori az irodalmi, irodalomtörténeti ihletés, indítás. A ballada-műfaj, a hármasrímű versszakok, terzinák, triolett, változatos rímek, letek s hasonlóak jellemzik.

Garai Gábor pompásan, bravúrosan szolgáltatja meg ezt a különös ötvözetű költészetet:

„Hallom már a Jövőt, gyönyörű hegedű-riadó szól.
 Hallom a holtak halk oboái zokogta zenét.

*Holnap hattyúi! Hófehér városok! Ó,
te a sorból*

Elhullt vértanú, oltalmadba te végy.”
(„Kiáltás a hajnalért” az „Emlékezés”
című sorozatból.)

Peter Huchel 1903-ban született Berlin—Lichterfeldében. Falun nevelkedett, Berlin, Freiburg, Bécs egyetemén végezte tanulmányait. Sokáig élt Franciaországban, járt hazánkban, Romániában, Törökországban.

Természetábrázolása gazdag. Mindent meglát, mindenre érzékeny, s minden képpé formálódik benne:

*„A barna fal izzik a fényben,
Ledől a szélben, zúgva száll.
Asszonyok jönnek hullt levélen,
Vállukon rúd, hátan kosár.” (Ősz”)*

A történelmet, a népek s társadalom mozgását is hevesen érzékeli:

*„Láttam a dicső háborút.
Mint a halál torz kardmarkolata,
Ütszelen a hóban zörög
Egy lócsontváz fagyottan.
A hóban csak holló kapar s dögöt talál,
Hol csontot szél harap s vasat rozsdá
[zabál.”
(„Visszavonulás I.”)*

*„Eltűnt az út Sztálingrád alatt
S a hó hullakamrájába szakadt.”
(„1942. december”)*

Peter Huchel verseit Hajnal Gábor fordította. Ugyanő mutatja be magyarul Georg Maurer költészetét

Georg Maurer 1907-ben, Szászrégenben (Erdély) született. 1926-ban került Németországba, ott a lipcsei, majd a berlini egyetemen folytatta bölcsészeti és nyelvészeti tanulmányait. Lipcsében él, író-iskolában tanít. „Georg Maurer a szonettformáknak nagy mestere. Írói, emberi, politikai hitvallását 42 szonettből álló versciklusban írta meg” — mondja róla fordítója.

„Vénusz dicsérete” című szonettfüzére a modern szerelmi költészet legszebb alkotásai közé tartozik:

*„Ha Vénusz lép be, másképpen ragyognak
Lépcsőfokok, kilincsek és szobák;*

*.....
Kezünk könnyű lesz s a meleg homályban
Összefonódó ujjunk dalba csendül
S az áradó gyönyör ölébe kapja.”*

Az érzelem, a gondolat és a kifejezés egyetemes gazdagsága jellemzi Maurert.

Hajnal Gábornak mindkét költőt sikerült úgy bemutatni, hogy költői arculatuk minden vonása élesen kirajzolódik az olvasó előtt, művészetük gazdagsága és sokrétősége pedig hiánytalanul szemlélhető.

A nyugatnémet költészet képviselője a sorozatban Karl Krolow. 1915-ben született, Hannoverben. 1948-tól kezdve egy sor verskötete jelent meg.

Nagyon érdekes egyéniség. Versei — minden kis részletükben, szókapcsolatukban is — mintha mindig a létezés rejtélyeit akarnák leleplezni, felfedni, mintha az életet teremtő titkokat akarnák tetten érni:

*„Késük eléri röptében
Az éj kéklő függönyét
S kicsorbul az éles szélben,
Melyben fönn virraszt a lét.”
(„Elhagyott part”)*

*„Fekete kő a cseresznye szívében,
Fekete kő a férfi szívében,
Az én szívemben!*

*.....
Hol vagy hát?...”
(„Fekete kő”)*

Költészete a szürrealizmussal rokon — legalábbis így látszik a távolból — s anynyi tiszta líraiság szólal meg benne az emberség felelősségteljes hangján, hogy csak örülhetünk versei megjelentetésének.

Raics Tibor fordítása elmélyült, könyved és zengő. Nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy Karl Krolow közeli ismerősünk, barátunk legyen.

ALAKSZA AMBRUS

Cao Hszüe-csin — Kao O: A vörös szoba álma

(Európa Könyvkiadó)

A Világirodalom Klasszikusai sorozatában jelent meg a kínai regényirodalom egyik legjelentősebb alkotása, Cao Hszüe-csin: „A vörös szoba álma”. A kétkötetes mű nem öleli fel az eredeti teljes regényt, hiszen a fordítás — Lázár György munkája — nem kínaiból, hanem Franz Kuhn rövidített német fordításából készült. Mégis igen öröndetes, hogy magyar nyelven olvashatjuk ezt a nagyszerű irodalmi alkotást: közvetlen ismerete nélkül világirodalmi tájékozottságunkból egy jelentős mozaik hiányzott.

Kínában az irodalom értelmezése hosszú időn át más volt, mint nyugaton. Ott a klasszikus irodalomba a tudományos, filozófiai, történelmi műveket és a költészetet sorolták; a drámát és a regényt alacsonyabbrendű alkotásnak ítélték, mert azt tartották, hogy annak alapja nem a való élet, hanem csak a képzelet. Mivel a regényt mint irodalmi alkotást, oly alacsonyra értékelték a „kínai regényírók nem merték tudtára adni a közönségnek, hogy leereszkednek olyan alacsony dolgokhoz, mint a regényírás.” (Lin Yu-tang: Mi kínaiak) Az irodalomművészet legmagasabb fokának a versírást tekintették, és ebben bizonyos fokú jártasság megszerzése az általános műveltség kellékét jelentette.

Ennek az értékelésnek a következménye az, hogy a dráma és regényirodalom nem tekint vissza nagy múltra, és ezeknek a műveknek írói sok esetben ismeretlenek maradtak. Így volt ez „A vörös szoba álma”-val is, amelynek első nyomtatott kiadása 1792-ben jelent meg, de csak 1917-ben állapította meg dr. Hu Shih irodalomtörténész véglegesen, hogy a mű szerzője, Cao Hszüe-csin, a kínai próza egyik legnagyobb mestere. Ő azonban korai halála miatt művét nem tudta befejezni, s az utolsó fejezeteket barátja, Kao O írta.

A regény a Csia család történetén keresztül ismerteti meg a kínai patriarkális életformával, s a család tagjaiban olyan embertípusokkal, akik hordozói ko-

ruk társadalmi és jellegzetesen kínai emberi problémáinak.

A történet középpontjában Pao-jü áll, a család serdülő korú fiú leszármazottja. A jómódban élő család elkényeztetett tagja, nemcsak azért, mert leánytestvérei és unokatestvérei között ő a családi név továbbvivője, hanem azért is, mert születéséhez különös történet fűződik. Pao-jü szájában egy fényes jade-kövel született, amelyet mint értékes talizmánt hordott zsinórra fűzve nyakában. A kő — a regény beállítása szerint — a fiú szellemének mintegy részét képezte; sikerek és szerencsétlenségek titka a kő erejében rejtett.

Az egész család kényeztette Pao-jüt, csak atyja, Csia Cseng volt fiához szigorú. Ő, a nagytekéntélyű állami hivatalnok elvárta, hogy a fia szorgalmasan tanuljon, az államvizsgát jó eredménnyel tegye, és ezáltal ő is méltó hivatalt nyerhessen el. Fia tétlen életével, unokatestvéreivel és a szolgálólányokkal való könnyed szórakozásaival csak ő nincs megelégedve, és még akkor is szidja, lebecsüli a fiú előrehaladását, amikor az rendkívüli tehetségről tesz tanúbizonyságot.

Az anyahercegnő, Cseng úr anyja, a regény egyik remekül ábrázolt egyénisége. Tekintélye, határozottsága egyik fenntartója a család harmonikus életének. Bár idős korában rossz látása, hallása miatt nem mindig tudja felismerni környezete történéseit, mégis mindenről értesül, mintegy megérezve az eseményeket, és következetes, de szeretettől sugólt intézkedései megoldják a családban felmerülő legnagyobb nehézségeket is.

A család nő tagjai közül Kék Drágakő, Hsiao-csaj és Főnix a legkiemelkedőbbek.

Kék Drágakő és Pao-jü között a lánynak a családba kerülésétől kezdve mind elmélyülőbb szerelem fejlődik, ami végül is a lány tragikus halálához vezet. Kék Drágakő születési korán elhaltak, s így került kora árvaságában az anyahercegnő házába. Pao-jüvel találkozásuk percétől vonzalmat éreztek egymást iránt. „Mint

fénymáz az agyaghoz, úgy kötődtek ketten egymáshoz, s elválhatatlan párrá lettek. Napközben egymás mellett ültek és kéz a kézben jártak-keltek, esténként hosszan állodogálva gyöngéden búcsúzkodtak egymástól, s aztán egyazon fal két oldalán aludtak." De mindketten ingerlékeny, túlérzékeny természetűek voltak, akik kicsinységekkel bántották meg egymást, s így szerelmük nem békés boldogságot, csak örömeket és fájdalmakat okozott.

Különösen sok bánatot okozott Kék Drágakőnek a másik unokatestvér, Pao-csaj, aki szebb volt nála, s higgadt természetét nem befolyásolták annyira a hangulatok, az érzelmek, mint Kék Drágakő.

Pao-jünek tetszett Pao-csaj is, és nem volt elég érett és tapintatos ahhoz, hogy különbséget tegyen a két barátság között. Ezzel féltékenységre tette Kék Drágakőt, ami bizony sokszor megzavarta barátságukat, s a lánynak mélységes fájdalmat okozott. De szeszélyes hangulatai után Pao-jü is ráébredt arra, hogy mennyivel többet jelent számára Kék Drágakő, mint bárki más. Amikor egyszer mint rémületes lehetőség tűnt fel előtte, hogy Kék Drágakő nem lehet az övé — s amikor a jade-követ is elvesztette —, esztét veszteséget élt át. Hiába jöttek az orvosok, és tett meg mindent a család, hogy meggyógyítsák kedvencüket, mégis úgy látszott, hogy szellemének zavartsága pusztulását fogja jelenteni. De ekkor egy taoista pap visszahozta az elveszett jade-követ, s ezzel együtt visszatért a fiú egészsége is.

Eközben életkörülményeiben — tudtán kívül — rettenetes változás következett be. Kék Drágakő betegsége miatt a család elhatározta, hogy Pao-csaj lesz Pao-jü felesége. Kék Drágakő, látva, hogy nem lehet Pao-jüé, nemhogy a gyógyulásra, inkább a halálra vágyott; s Pao-jü betegsége idején meg is halt. Pao-csaj viszont vállalta, hogy a beteg fiú felesége lesz; azt remélték, hogy így a fiú egészsége is visszatér. Amikor Pao-jü visszakapta jade-követ és meggyógyult, rádöbrent, hogy miként vezették félre, és tették Kék Drágakő helyett Pao-csajt feleségévé. Újraéledt szelleme fájdalma-

san siratta az elveszett Kék Drágakőt, s nem vágyott másra, mint a jade-követ visszahozó szerzetes barátságára. El is megy vele, s maga is szerzetes lesz. A család egyetlen vigasztalása az, hogy Pao-csaj méhe áldott terhet hordott.

A történet az elmondott mese keretében a 17-18. század kínai társadalmáról érdekes képet fest. Nagyszerű, fordulatos meseszövéssel, kitűnő jellemzésével is maradandó értéke a világirodalomnak.

Lin Yu-tang a szerelmi regény legjobb képviselőjének mondja „A vörös szoba álmá”-t, amelyet „minden kínai — férfi és asszony egyaránt — hétszer vagy nyolcszor olvasott”. Kétségtelen, hogy a szerelem minden cselekvés indítéka és irányítójaként húzódik végig a történeten. Pao-jü és Kék Drágakő tragikus szerelmén kívül ott van minden egyes szereplő életében ez a központi érzés, amely boldogságba, vagy örömökre, fájdalmakba vagy kétségbeesésbe sodorja életüket, amely egyszer az élet vágyát lobbantja lángra, máskor csak a halálban talál megoldást. Megéri a szerelem kísértése még Miao-jüt, a Jégmadáralkitában lakó szép, fiatal remetelányt is, akinek nehéz harcot kell megvívnia, hogy Buddha szolgálatára szentelt életében a kísértésnek testébe bújó démonait legyőzhesse. Pao-csaj higgadt szerelmét az áldozatvállalás teszi harmonikusabbá, a szolgálólányok között Gyöngyszem, Kakukk, Ping-er, Aranypánt, Mandarinkacsa urukhoz vagy úrnőjükhöz való hűséges vonzódása, szeretete az érzelmek széles skáláját rajzolja.

Az emberi vágyak ábrázolásának gazdag skálája is klasszikussá emeli ezt a regényt. A tizenkilencedik századbeli kínai ember testi, szellemi és transzcendens vágyai egyaránt felébrednek a regény alakjaiban. A Csia család a kor jellegzetes kínai mandarin-családjai közé tartozik, amely magában hordja a néptől való elszigeteltségében ennek a társadalomnak szükségzerű pusztulását. Szellemi vágyaik teljesülését elsősorban a költészetben keresik. A család tagjai megalkotják a Begonia klubot, ahol egymással versenyeznek a versírásban. Transzcendens vágyaikat viszont a szellemvilágnak tulajdonított befolyások, a Budd-

hista és taoista szerzetesekkel való kapcsolataik révén ismerjük meg.

Bár a regény a tizennyolcadik század kínai életébe vezet, mégsem érezzük távolinak alakjait. Természetük, hajlamaik annyira emberiek, hogy az évszázados távlaton és a kelet messzi világán át is azoknak a közös emberi tulajdonságoknak a kicsendülését érezzük, amelyek

testvérré tesznek minden embert, és amelyek hű ábrázolása világirodalmi értékke emelhet egy regényt. Ezekért a tulajdonságaiért emelkedik túl „A vörös szoba álma” az érdekes olvasmányon, és válik maradandó irodalmi értékke.

SIPTÁR LÁSZLÓ

H I R E K

A Jelenkor tehetségkutató pályázatának eredménye

A Jelenkor 1959. december 31-én zárult tehetségkutató pályázatára mintegy ötszáz pályamű érkezett. A bírálóbizottság a pályaművek felülvizsgálása során az alábbi szerzők műveit ítélte díjazásra méltónak, s a pályázati felhívás feltételeinek megfelelően az e célra előirányzott 5000 forintot a következők szerint osztotta el:

I. <i>Polgár András</i> Orosháza, Határőrség	1000,— Ft
II. <i>Csalló Jenő</i> Budaörs, Templom tér 15.	500,— Ft
<i>Kovács János</i> Bpest, VI., Hajós u. 43., f. 1.	500,— Ft
<i>Lukácsi László</i> Jászalsószentgyörgy, Fő út 61.	500,— Ft
<i>Tari János</i> Kaposvár, Megyei Tanács Műv. Oszt.	500,— Ft
III. <i>Bárczy János</i> Miskolc, Széchenyi u. 33.	300,— Ft
<i>Mihalik Zoltán</i> Pécs, Sallai u. 17.	300,— Ft
<i>Petőcz Miklós</i> Győr, Sztálin u. 8. II. 9.	300,— Ft
<i>Temesi József</i> Tát, Paár M. u. 9.	300,— Ft
IV. <i>Fazekas Lajos</i> Regöly, Árpád u. 489.	200,— Ft
<i>Gera Sándor</i> Kecskemét III., Pruis Lajosné u. 5.	200,— Ft
<i>Szabó Mária</i> Győr, Árpád u. 12., I. em.	200,— Ft
<i>Ungár Jenő</i> Bpest, XV., Mezőhegyes u. 18.	200,— Ft

A Baranya megyei Tanács felszabadulási pályázatának eredménye

A Baranya megyei Tanács által meghirdetett felszabadulási képzőművészeti és irodalmi pályázatra 78 képzőművészeti alkotás és 43 irodalmi mű érkezett be. Ezek elbírálása után a bírálóbizottság a pályázatra kitűzött 10—10.000 forintos pályadíjat a következőképpen osztotta meg:

A képzőművészeti pályázat díjnyertesei:

<i>Simon Béla</i> : „Új istálló”	5000,— Ft
<i>Martyn Ferenc</i> és <i>Bizse János</i> : „Tanműhelyben”	5000,— Ft
<i>Lantos Ferenc</i> : „Új városrész épül”	5000,— Ft
<i>Soltra Elemér</i> : „Pihenők”	3000,— Ft
<i>Platthy György</i> : „Turbinaszerezés”	2000,— Ft

Az irodalmi pályázat díjnyertesei:

<i>Pákolitz István</i> : „Szobrász” c. versciklusért	1500,— Ft
<i>Thiery Árpád</i> : „Bokáig érő víz” c. kisregényért	1300,— Ft
<i>Marsall László</i> : „Híd és folyó” c. egyfelvonásos drámáért	1200,— Ft
<i>Marsall László</i> : „Hét ének a szabadságról” c. versciklusért	1000,— Ft
<i>Mészáros Ferenc</i> : „Vörös jégtábla” c. novelláért	1000,— Ft
<i>Vasvári Ferenc</i> : „Szeretlek” c. egyfelvonásosért	1000,— Ft
<i>Lemle Géza</i> : „Matyika” c. elbeszéléseért	800,— Ft
<i>Vasvári László</i> : „Hűség” c. novelláért	700,— Ft
<i>Kökény László</i> : „Tenyér a tenyérhez” c. versciklusért	500,— Ft
<i>Rózsa András</i> : „Valló évek” c. versciklusért	500,— Ft
<i>Zsalus Ferenc</i> : „Kutyaszorító” c. egyfelvonásosért	500,— Ft

A beérkezett pályaműveket a továbbiakban a Jelenkor szerkesztőbizottsága veszi át, s mind a díjazott, mind a nem díjazott pályaműveket a folyóiratban való közlés szempontjából bírálja el. Az arra alkalmas műveket a következő Jelenkor-számokban közöljük.

Felelős kiadó: Takács Gyula

Készült 3000 példányban